สำนักพิมพ์
ภัคธรรศ

หนทาง ฝ่าวิกฤตชาติ และ ทางรอดของสังคมไทย

พระธรรมปิฎก
ประเวศ วะสี
เอกวิทย์ ณ ถลาง

หนทางฝ่าวิกฤตชาติ
และ
ทางรอดของสังคมไทย

กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สำนักพิมพ์ภัคธรรศ

โครงการหนังสือเสวนาผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม

หนทางฝ่าวิกฤตชาติและทางรอดของสังคมไทย

พระธรรมปิฎก นายแพทย์ประเวศ วะสี ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ISBN ๙๗๔-๗๘๐๔-๗๗-๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๔๔

จำนวนพิมพ์ ๒,๕๐๐ เล่ม

© ๒๕๔๔ - สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สงวนลิขสิทธิ์ภาพและเรื่องของหนังสือเล่มนี้ ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ห้ามคัดลอกเนื้อหา-ภาพ ก่อนได้รับอนุญาต รวมทั้งการดัดแปลงเป็นแถบบันทึกเสียง วิดีโอ เทปโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหอสมุดแห่งชาติ

พระธรรมปิฎก.

หนทางฝ่าวิกฤตชาติและทางรอดของสังคมไทย.

กรุงเทพฯ : ภัคธรรศ, ๒๕๔๔.

๑๒๘ หน้า

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ๒. ไทย--ภาวะสังคม I. ประเวศ วะสี II. เอกวิทย์ ณ ถลาง III. ชื่อเรื่อง

๓๐๓.๔

ISBN ๙๗๔-๗๘๐๔-๗๗-๘

แยกสีและพิมพ์ที่ บริษัท ภัคธรรศ จำกัด

๖/๓๘๗-๓๙๑ หมู่ ๘ แขวงดอกไม้ เขตประเวศ กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐

โทรศัพท์ ๐-๒๗๕๒-๘๑๒๐, ๐-๒๗๕๒-๘๑๒๗

จัดจำหน่าย : สำนักพิมพ์ภัคธรรศ

โทรศัพท์ ๐-๒๘๓๗-๔๖๖๔ ต่อ ๑๐๘

โทรสาร ๐-๒๘๓๗-๔๖๖๕

ราคา ๙๕ บาท

ผู้จัดพิมพ์

กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ ถนนรัชดาภิเษก เขตห้วยขวาง
กรุงเทพฯ ๑๐๓๒๐
โทรศัพท์ ๐-๒๒๔๗-๐๐๑๓ ต่อ ๑๑๕, ๒๐๔, ๒๑๔
โทรสาร ๐-๒๒๔๘-๕๘๕๓

สำนักพิมพ์ภัคธรรศ
๓๓๐๐/๘ ตึกช้าง ชั้น ๑๒ โซน A ถนนพหลโยธิน
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
ตู้ ปณ. ๑๖๒ ปณจ. จตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๙๓๗-๙๖๖๔ โทรสาร ๐-๒๙๓๗-๙๖๖๕

สนับสนุนโครงการ

มูลนิธิเติมน้ำใจให้สังคม

สถาบันนโยบายสังคมและเศรษฐกิจ

สถานีวิทยุ Business Radio ๙๖.๕ MHz

โครงการจัดพิมพ์หนังสือการเสวนาผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม เป็นโครงการร่วมบริหารระหว่างกองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กับสำนักพิมพ์ภัคธรรศ เพื่อเผยแพร่ผลงานการเสวนาผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม ณ วัดญาณเวศกวัน จำนวน ๖ ครั้ง โดยจัดพิมพ์เป็นชุดใหญ่ เพื่อบันทึกรายละเอียดการเสวนาทั้งหมด และเล่มเล็ก ๒ เล่ม เพื่อเผยแพร่ในราคาประหยัดสำหรับบุคคลทั่วไป นิสิต นักศึกษา โดยรายได้จากค่าลิขสิทธิ์ สมทบเข้ากองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสวัสดิการแก่ศิลปินแห่งชาติต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี
ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง
ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม

นายอาทร จันทวิมล
เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นายอำนวย จั่นเงิน
ผู้อำนวยการกองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นางภัทราภรณ์ สำราญสุข
หัวหน้าฝ่ายผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม
กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม

นางสาวศุภดี ภู่เกษมวรางกูร
นักวิชาการวัฒนธรรม ๖
กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม

นางสาวชลิตา บัณฑุวงค์
นักวิชาการวัฒนธรรม ๔
กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม

ส.ต.ท. (หญิง) จันทนัย ลักษณบุญส่ง
เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล ๔
กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม

นางสาวธิคำพร อดทน
นักวิชาการวัฒนธรรม ๔
กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม

สำนักพิมพ์ภัคธรรศ

ประธานคณะกรรมการที่ปรึกษา

ดร.ภูษณ ปรีย์มาโนช

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พลโทบัญชร ชวาลศิลป์
ดร.ขจิต จิตตเสวี
ดร.นิเวศน์ เหมวชิรวรากร
ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ
อัจฉรา บุญสาใจ
ธาเนศ โชคศิขริน
ภาณุมาศ ศศะยานันท์
ไพศาล มังกรไชยา
ประวิช จรรยาสิทธิกุล
ธีรภาพ โลหิตกุล
ปภัสร์ ช่วงสุวนิช

ที่ปรึกษากฎหมาย

เจตต์ คุณเวช
สมิทธิ โมรากุล

บรรณาธิการอำนวยการ

คำนูณ สิทธิสมาน

บรรณาธิการบริหาร

วิทยา ร่ำรวย

บรรณาธิการ

ราศี บุรุษรัตนพันธุ์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ยุพา ใช้กิจจา

กองบรรณาธิการ

รัชนีกร แสงไสย์

เลขากองบรรณาธิการ

ภัทรวดี แสงไฟ

หัวหน้าฝ่ายศิลปกรรม

นภัสสัย รัตนาวิวัฒน์พงศ์

ออกแบบรูปเล่ม

ธนนท์ ศุขอัจจะสกุล
นันทนา ภูมิพาณิชย์
สัญชัย สุทิน

ภาพประกอบ

ดำรง วงศ์อุปราช

ประสานงานการผลิต

อัฐกาญจน์ แพงสวัสดิ์

พิสูจน์อักษร

จริยา ธรรมสติ

การตลาดและส่งเสริมการขาย

พันทิรา ดามะณี
ชฎาพร ลิ่มมั่ง
ชุนหวัณ ชัยสิทธิ์สงวน
เยาวมาล สุขแก

คำนำ

เลขาธิการ สวช.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม ๓ ท่าน เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๓๘ ซึ่งได้แก่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง โดยกำหนดหน้าที่ตามมาตรา ๓๑ ในพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

ในรอบปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมทั้ง ๓ ท่านได้ร่วมกันเสวนาวิเคราะห์ปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ทางสังคมและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาของสังคม ณ วัดญาณเวศกวัน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม รวมทั้งสิ้น ๖ ครั้ง บทสนทนาประกอบด้วยสารประโยชน์ที่ทรงคุณค่าในการแก้ปัญหาต่อการดำรงชีวิตของชนชาวไทยในสังคมตามวิถีทางอันดีงามของวัฒนธรรมไทย นับเป็นโอกาสอันดียิ่งที่เอตทัคคะชั้นนำของสังคมไทย ทั้ง ๓ ท่านได้มาร่วมพูดคุยวิเคราะห์ปัญหาและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้วิกฤตของชาติบ้านเมือง จึงสมควรที่จะนำบทเสวนาของทั้ง ๓ ท่านมาจัดพิมพ์เผยแพร่ให้กว้างขวางต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งของท่านมาร่วมสนทนาเรื่องราวอันเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาของสังคมไทยปัจจุบัน และขอขอบคุณสำนักพิมพ์ภัคธรรศที่เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดดังกล่าวเผยแพร่อย่างกว้างขวางไว้ ณ โอกาสนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าบันทึกการเสวนาของผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ความคิด ความรู้ ในการแก้ปัญหาและการพัฒนา ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนนิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไป สามารถนำข้อเสนอแนะจากบทสนทนาดังกล่าวมาไตร่ตรองในการเผชิญปัญหาวิกฤตการพัฒนาของชาติ สมดังเจตนารมณ์ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมทั้ง ๓ ท่าน สืบไป

(นายอาทร จันทวิมล)

เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

คำนำ

สำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์ภัคธรรศ ก่อตั้งขึ้นมาด้วยความทะเยอทะยานอย่างแรงกล้าที่จะเสริมสร้าง "ทำนบทางวัฒนธรรม" ของบ้านนี้เมืองนี้ให้มีกำลังมากขึ้น เพื่อรับมือกับวิกฤตระบบทุนนิยมโลกที่ตามมากับกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้น จึงเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) จัดพิมพ์หนังสือชุดนี้

บทสนทนา ๖ หัวข้อที่เกิดขึ้นในรอบปี ๒๕๔๓ ของ "ปราชญ์" ทั้ง ๓ ท่าน คือพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ไม่ต่างอะไรจาก "ขุมทรัพย์ทางปัญญา" อันล้ำค่า

ไม่ควรปล่อยให้ล่องลอยไปในสายลม หรือรับรู้กันเฉพาะแวดวงจำกัด

พูดกันอย่างไม่อ้อมค้อมแล้ว วิกฤตทางเศรษฐกิจและวิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นและพูดกันมากในช่วงหลายปีมานี้เป็นเพียง "อาการของโรค" การเยียวยาแก้ไขที่ทำกันมา สำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปตามอาการที่ปรากฏเท่านั้น เป็นการไล่ตามปัญหาไล่ตามวิกฤตที่ไม่มีวันจะทัน นอกจาก

จะสาวลึกลงไปแก้ไขที่ "สาเหตุของโรค" คือวิกฤตทางวัฒนธรรมหรือความล้มละลายทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงแค่ศิลปวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือองค์รวมของแบบแผนพฤติกรรมของประชาชาติหนึ่งที่ส่งผ่านถ่ายทอดกันมาตามกระบวนการทางสังคม

ถามว่า วัฒนธรรมให้ประโยชน์อะไร

หากตอบกันสั้น ๆ ให้เห็นกันเฉพาะในแง่เศรษฐกิจที่กำลังถกเถียงอยู่ขณะนี้ว่า จะหารายได้เข้าประเทศมาจากไหน ท่ามกลางวิกฤตโลกอย่างปัจจุบัน ฟันธงได้เลยว่าคือวัฒนธรรม

วัฒนธรรมจะช่วยลดตัวเลขการนำเข้าของสินค้าฟุ่มเฟือย

ในยุโรป เราจะพบประเทศที่ใช้ยุทธศาสตร์ "วัฒนธรรมนำหน้าเศรษฐกิจ", "วัฒนธรรมนำหน้าการเมือง" หลายประเทศด้วยกัน ไม่ว่าอังกฤษ ฝรั่งเศส หรือเยอรมัน ร้านฟาสต์ฟู้ดชื่อดังของสหรัฐอเมริกาที่โตเอา ๆ ในทุกประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยนั้น ไม่สามารถขยายกิจการได้เลยที่นั่น สถานที่ท่องเที่ยวและสวนสนุกชื่อดังสาขาจากสหรัฐอเมริกาต้องปิดกิจการ ไม่ใช่เพราะรัฐกีดกัน แต่เพราะประชาชนไม่นิยม พูดง่าย ๆ ว่าแนวรบทางวัฒนธรรมของเขายังมั่นคง

สภาวะตกต่ำของระบบเศรษฐกิจโลกในขณะนี้ คือการเดินทางขาลงของ New Economy ในที่สุดวันหนึ่งอุตสาหกรรมวงจรแผงไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์จะหมดไปจากประเทศไทย แต่การท่องเที่ยวในเชิงนิเวศน์และเชิงวัฒนธรรม นอกจากจะเป็นสิ่งที่ประเทศอื่นเข้ามาขโมยไปไม่ได้แล้ว ยังเป็นกิจกรรมหลักที่สามารถทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาลในอนาคตอันใกล้นี้

ชาวต่างประเทศต้องการเห็นวัฒนธรรมตะวันออก ต้องการเรียนรู้พุทธศาสนา ต้องการสัมผัสกับเสน่ห์ของคนไทยที่มีน้ำใจ วัฒนธรรมที่เริ่มจะ

สูญหายไปจากบ้านเรานับแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกเมื่อ ๕๐ ปีก่อนนั้น ไม่มีที่ไหนในโลกมากนัก หรือถ้ามีก็มีน้อยประเทศประเด็นนี้ประเทศไทยเป็นต่อ เพราะเป็นมรดกของชาติ

หรือจะพูดอีกอย่างว่าเป็น "ทุนทางวัฒนธรรม" ก็ว่าได้ !

ลองจินตนาการร่วมกันดูเถิดว่า... ถ้าคนไทยสามารถพัฒนาประเทศเป็นตักศิลาของการศึกษาวัฒนธรรมตะวันออก มีการเรียนรู้หลักคิด หลักปฏิบัติ ลัทธิศาสนาตะวันออกที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการแพทย์แผนตะวันออก หรือการรักษาสุขภาพแบบบูรณาการประสานไปกับการให้ความรู้เรื่องอาหารไทยตั้งแต่ในระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก มีการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมตะวันออกที่สมบูรณ์ มีการสร้างชุมชนจำลอง หมู่บ้านจำลอง และชีวิตเป็นอยู่ในหมู่บ้านที่ยั่งยืน ...ประเทศไทยจะมีปัญหาน้อยมากในสภาวะวิกฤตโลกทุกวันนี้

และหากจะหันไปทางด้านการเมืองบ้าง การปฏิรูปการเมืองที่จะดับวิกฤตการเมืองลงได้จะต้องไม่ใช่เพียงแค่จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ด้วยการคัดสรรส่วนที่ดีมาจาก "นานาอารยประเทศ" ที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศตะวันตกที่เรียกว่าแนวทาง Constitutionalism เท่านั้น เพราะถึงที่สุดแล้ว "หัวใจของระบอบ" คือหลักนิติธรรม หรือ The Rule of Law นั้นไม่อาจเพาะสร้างขึ้นมาในสังคมได้ด้วยตัวหนังสือ

แท้จริงแล้ว The Rule of Law เป็นประเด็นทางวัฒนธรรม

กลับไปที่ตัวอย่างในยุโรป ดินแดนต้นแบบ Constitutionalism ลักษณะทางการเมืองของที่นั่นแม้เป็นการเมืองแบบทุนนิยม แต่ก็มีลักษณะของวัฒนธรรมพลเมือง มีการรวมตัวกันในภาคประชาสังคม หรือ Civil Society พยายามสร้างดุลระหว่างทรัพยากรทางด้านทุน สังคม สิ่งแวดล้อม

และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม

การรักษาสมดุลของทรัพยากรทั้ง ๓ คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางสังคม-สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือตัวอย่างที่ประเทศไทยควรใช้เป็นกรณีศึกษา

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และระบบเศรษฐกิจเสรีที่เชี่ยวกรากนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องหาทางประสาน จัดการ ทำให้เหมาะสมกับเรา เลือกรับส่วนดี และแก้ไขส่วนเสีย ต้องสร้างเอกภาพระหว่างด้านตรงข้ามที่เสมือนขัดแย้งกัน คือ อิสระ (Independence) กับการพึ่งพิง (Dependence)

โลกาภิวัตน์ ไม่ต่างจากกระแสน้ำเชี่ยว ที่กำลังจะไหลมาท่วมเรา

หากเราเป็นผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในหุบเขา ก็หมายความว่าเรากำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่น้ำจะท่วมทั้งบ้านของเรา และหมู่บ้านเราทั้งหมด

คำถามสำคัญจึงมีอยู่ว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

แถมยังต้องมองไกลไปอีกขั้นด้วยว่า เราจะนำน้ำนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่หมู่บ้านของเราได้หรือไม่

คำตอบ ณ นาทีนี้ในทรรศนะของสำนักพิมพ์ภัคธรรศ มีอยู่หนึ่งเดียว...

คือการเสริมสร้าง "ทำนบทางวัฒนธรรม" ให้แข็งแกร่ง

องค์ความรู้จากบทสนทนา ๖ หัวข้อระหว่าง ๓ ปราชญ์ คือรากฐานสำคัญของการเสริมสร้างทำนบทางวัฒนธรรม

(ดร.ภูษณ ปรีย์มาโนช)

ประธานที่ปรึกษา สำนักพิมพ์ภัคธรรศ

คำปรารภ

พระธรรมปิฎก

การที่จะสร้างสรรค์พัฒนาประเทศชาติให้เจริญมั่นคงและดีงามมีสันติสุขได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ทรัพยากรวัตถุที่เพียงพอ ความพร้อมเพรียงสามัคคีของคนและความฉลาดในวิธีจัดการดำเนินการ เป็นต้น แต่บรรดาปัจจัยทั้งหมดนั้น ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลักมี ๒ อย่าง คือ

๑. เจตนาที่ดี คือความปรารถนาดีต่อสังคมประเทศชาติโดยบริสุทธิ์ใจ มีเจตจำนงมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย คือประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่หลอกลวง ไม่มีเจตนาเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวแอบแฝง

๒. ปัญญาที่ถึงและทัน คือความรู้เข้าใจปัญหามองเห็นทั่วตลอด ทันต่อสถานการณ์ หยั่งเห็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก รวมทั้งสิ่งที่นิยมเรียกว่า วิสัยทัศน์

อย่างไรก็ตาม ในด้านปัญญา คนทั่วไปแม้แต่ที่ถือกันว่าฉลาดหลักแหลมก็มักจะรู้และคิดกันภายในกรอบของสถานการณ์และกระแสของยุคสมัย โดยมุ่งเพื่อจะแก้ปัญหาที่เป็นเรื่องของกาลเทศะนั้น ๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายคือ ในยุคปัจจุบันมีการแข่งขันเป็นโลกาภิวัตน์

เจตจำนงและปรีชาสามารถทุกอย่างก็จะถูกระดมมาใช้ เพื่อหาทางให้ตนและสังคมประเทศชาติของตนมีชัยชนะในการแข่งขันกับสังคมอื่น ประเทศอื่น โดยเฉพาะ ด้านที่เด่นของยุคปัจจุบัน ก็คือ ชัยชนะเชิงธุรกิจเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจ

แม้แต่คำว่า "วิสัยทัศน์" ที่นิยมกันนักหนาเวลานี้ โดยทั่วไปก็มองความหมายกันเพียงในแง่ของการมีสายตายาวไกลมองเห็นการณ์ข้างหน้าหยั่งหรือคาดหมายอนาคตได้แม่นยำ แต่ทั้งหมดนั้นก็มุ่งเพื่อสนองแนวคิดความมุ่งหมายที่อยู่ในกรอบแห่งสถานการณ์และกระแสของยุคสมัย คือการที่จะประสบความสำเร็จหรือมีชัยในการแข่งขันอย่างที่พูดข้างต้น

การแข่งขันนั้น มองในสถานการณ์เฉพาะหน้าก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ เพราะสภาพแวดล้อมบีบรัด จึงจะต้องเข้มแข็งพอที่จะยืนหยัดอยู่ได้โดยไม่ถูกใครครอบงำ แต่ต้องมองกว้างออกไปอีกชั้นหนึ่งถึงความจริงที่ครอบคลุมอยู่เบื้องหลังด้วยว่า เมื่อมนุษย์แข่งขันเอาชนะกันอยู่นั้น ต่างก็มุ่งแสวงหาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและอำนาจการเมือง เพื่อฉกฉวยผลประโยชน์และครองความยิ่งใหญ่ แต่ผลรวมก็เหมือนกับว่ามนุษย์สมคบกันทำลายชีวิตสังคมและธรรมชาติให้เสื่อมโทรมจนอาจถึงพินาศ ดังที่ประจักษ์กันอยู่แล้วว่าเวลานี้ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกเพิ่มขยายร้ายแรงขึ้นเพียงใด

มนุษย์จะต้องมองทะลุสถานการณ์เฉพาะหน้าและกรอบความคิดแห่งการแข่งขันของโลกาภิวัตน์นี้ออกไป จึงจะเห็นความจริงแท้ของโลกและชีวิต กับทั้งจุดหมายอันยั่งยืนถาวรที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยต้องการ คือ ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่มีสันติสุขและโลกที่น่าอยู่อาศัย ปัญญาที่มนุษย์จะต้องพัฒนาขึ้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมนั้น จะต้องก้าวมาถึงขั้นนี้ มิใช่แค่วิสัยทัศน์ที่เพียงสนองจุดหมายแห่งความสำเร็จในกรอบความคิดของการเอาชนะในระบบแข่งขัน

ในโลกแห่งการแข่งขันที่มีประเทศชาติมากมายอยู่บนเวทีนั้น สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่จะต้อง "รู้เขา" ให้ชัดเป็นพิเศษ ทั้งในแง่ที่เป็นผู้นำมีกำลังใหญ่ที่สุดในการแข่งขัน ในแง่ที่เป็นต้นแหล่งแห่งกระแสการแข่งขัน และในแง่เป็นแบบอย่างที่สังคมไทยชื่นชมนิยมตาม การรู้เขาจึงควรเริ่มด้วยสหรัฐอเมริกาเป็นอันดับแรก

ความ "รู้เขา" ด้านที่สำคัญยิ่งซึ่งขาดไม่ได้ คือความรู้เข้าใจวัฒนธรรม พื้นเพ ภูมิหลัง แนวคิด สภาพจิตใจ ลักษณะนิสัยของคน ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่เป็นเหตุปัจจัยอยู่เบื้องหลังความเจริญก้าวหน้าและความสำเร็จของสังคมนั้น ๆ รวมทั้งการที่จะนำมาเปรียบเทียบกับความ "รู้เรา"

ในวัฒนธรรมที่ครอบคลุมวิถีชีวิตอเมริกันนั้นมีถ้อยคำสำคัญเด่นพิเศษอยู่ ๒ คำ คือ Freedom (อิสรเสรีภาพ) และ Opportunity (โอกาส)

ประวัติศาสตร์อเมริกาก็คือ เรื่องราวความเป็นมาของชนชาติที่

๑. หลบหนีภัยการห้ำหั่นบีฑา (Persecution) โดยเฉพาะทางศาสนา มุ่งหน้าจากยุโรปมา เพื่อแสวงหาอิสรเสรีภาพ (Freedom)

๒. บุกฝ่าขยายพรมแดน (Frontier) เคลื่อนย้ายขยับขยายจากฝั่งที่ขึ้นมา มุ่งตะวันตกไปข้างหน้าบนผืนแผ่นดินใหม่ เพื่อแสวงหาโอกาส (Opportunity) ที่จะสร้างความมั่งคั่งพรั่งพร้อมสมบูรณ์

หันมาดูสังคมไทย ข้อความที่แสดงพื้นฐานวัฒนธรรม ภาวะจิตใจ และวิถีชีวิตของสังคมไทย คือคำว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ซึ่งแสดงถึงความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจ ไม่ขาดแคลนบีบรัดขัดข้อง ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีก และคนไทยก็ (เคย) ภูมิใจนัก ที่จะยกข้อความนี้ขึ้นมาเอ่ยอ้าง

คติหนี Persecution มาหา Freedom และคติบุกฝ่าขยาย Frontier ไปหา Opportunity ของอเมริกัน โดยเฉพาะคติ Frontier

ที่เป็นวิถีชีวิตของเขาในแผ่นดินปัจจุบันตลอดเวลายาวนาน ซึ่งคนอเมริกันถือว่ามีอิทธิพลหล่อหลอมลักษณะนิสัยของประชาชนพลเมืองอย่างแท้จริง เมื่อเอามาเทียบกับคติ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ของสังคมไทย ก็เป็นวิถีชีวิตสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ

คติ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ของไทย บอกว่าที่นี่ดี ที่นี่อุดมสมบูรณ์อยู่สุขสบายแล้ว ไม่ต้องดิ้นรนไปหาที่ไหนอีก

คติ Frontier ของอเมริกัน บอกว่าที่นี่อยู่ไม่ได้ ที่นี่คับแคบขัดข้องที่นี่ยากแค้นบีบคั้น จะต้องบุกฝ่าออกไปข้างหน้า ด้วยหวังว่าจะได้พบโอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งพรั่งพร้อมสุขสมบูรณ์ต่อไป

เป็นธรรมดาของมนุษย์ปุถุชน เมื่อถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม ขัดข้องขาดแคลน ก็จะต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้อยู่รอด หรือบุกฝ่าไปหาถิ่นที่มั่นคงปลอดภัย มีปัจจัย ๔ หรือวัตถุบำรุงเลี้ยงชีวิตให้อยู่ได้ดี แต่เมื่อใดเศรษฐกิจเฟื่องฟู มีวัตถุพรั่งพร้อม อยู่ดี มีความมั่นคงปลอดภัย สังคมเหมือนดังว่าบรรลุจุดหมาย พ้นทุกข์พ้นภัยแล้ว เกิดความพึงพอใจแล้ว คนก็มีความโน้มเอียงที่จะเฉื่อยชา ผัดเพี้ยน ถ้าเลยต่อไปก็ลุ่มหลงมัวเมา ติดจมอยู่ในอามิสและกามสุข

ทางออกที่จะไม่ให้สังคมติดตัน หมกจมและทำลายตัวเองด้วยความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจก็คือ การที่สังคมจะต้องมีเป้าหมายที่ใฝ่ปรารถนาจะทำหรือจะไปหาต่อไปอีก

สังคมอเมริกัน ภายใต้แรงขับเคลื่อนของคติ Frontier และอุดมคติต่าง ๆ ที่พ่วงมา ใช้เวลาบุกฝ่าขยายดินแดนสิ้นเวลา ๓๐๐ ปี จึงจบถึงฝั่งแปซิฟิกใน ค.ศ. ๑๘๙๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) และก้าวต่อไปจนถึงจุดหมายของระบบอุตสาหกรรมในช่วงหลัง ค.ศ. ๑๙๗๕ (พ.ศ. ๒๕๑๘) กลายเป็นสังคมที่มีความมั่งคั่งสะดวกสบายพรั่งพร้อมทางวัตถุ แล้วสังคมอเมริกันก็ขึ้นสู่ยุคเป็น Postindustrial Society (สังคมที่ผ่านพ้นยุคอุตสาหกรรม)

และกลายเป็น Consumer Society (สังคมผู้บริโภค) ตลอดจนเป็น Information Society (สังคมข่าวสารข้อมูล) มีเศรษฐกิจใหม่ (New Economy) มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่ทำให้อเมริกาแผ่อิทธิพลไปเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) และสามารถจัดระเบียบโลกใหม่ (New World Order)

เมื่อมีความมั่งคั่งพรั่งพร้อมสะดวกสบายทางวัตถุแล้ว ก็นับว่าสังคมอเมริกันได้วิ่งมาถึงหลักชัยบรรลุจุดหมายที่ใฝ่ฝันและพากเพียรมานานแสนนาน แต่ดังที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์ปุถุชนนั้นเมื่อพ้นภัย หายความทุกข์ยาก มีกินมีเสพพร้อมบริบูรณ์แล้ว ความเพียรพยายามและกระตือรือร้นที่จะดิ้นรนต่อสู้ ก็มักอ่อนลง ชักจะเฉื่อยชา พร้อมทั้งเกิดความฟุ้งเฟ้อลุ่มหลงมัวเมาติดจมในการเสพบริโภค ระเริงในกามและการแสวงหาความสุข สังคมอเมริกันก็ไม่พ้นวงจรเก่านี้ ดังปัญหาชีวิต - สังคมที่เร้าระดมในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงตอนนี้ พลังมุ่งไปข้างหน้าของอเมริกาได้หันออกนอกประเทศ ไปสู่บทบาทของการเป็นผู้นำในโลก ซึ่งหมายถึงการแผ่ขยายวัฒนธรรมคตินิยมอุดมการณ์ พร้อมไปกับความจำเป็นในการรักษาความยิ่งใหญ่และผลประโยชน์แห่งชาติของตน

สังคมอเมริกันมีพรมแดนใหม่ที่เขายังหวังจะบุกฝ่าต่อไปอีก คือ พรมแดนแห่งอวกาศ (Frontier of Space) และพรมแดนแห่งการสื่อสารอวกาศ หรือความก้าวหน้าด้านคอมพิวเตอร์ ซึ่งเรียกให้คู่กับ Frontier of Space เป็น Frontier of Cyberspace ที่เร้าใจคนอเมริกันยุคปัจจุบันให้ฟันฝ่าต่อไป และพรมแดนอวกาศ ๒ อย่างนี้ก็มาโยงกันอย่างดีกับแนวคิดแผ่ขยายความยิ่งใหญ่ ก้าวไปในความเป็นผู้นำของโลกและการรักษาผลประโยชน์ของชาติอเมริกัน

การบุกฝ่าและความตื่นเต้นเร้าใจของ Cyberspace นี้ อาจจะซู่ซ่าไปได้อีกระยะหนึ่ง แล้วสังคมอเมริกันและสังคมที่เดินตามเขาก็จะต้อง

ถึงจุดต้น หรือหักเหใหม่อีก ว่าจะว้าวุ่นสับสนจมถอยลงไปหรือหาทางไปข้างหน้าเพื่อจุดหมายทางจิตใจและทางปัญญา

ได้กล่าวแล้วว่า คติที่แสดงภูมิลักษณ์ของไทย คือ "ในน้ำมีปลาในนามีข้าว" นั้น แสดงถึงภาวะจิตและวิถีชีวิตที่นับว่าตรงข้ามกับคติบุกฝ่าพรมแดนหรือ Frontier ของอเมริกันเลยทีเดียว

ขณะที่คติอเมริกันบอกว่าที่นี่และเดี๋ยวนี้ไม่ดี ยังไม่มี ต้องไปหามื้อใหม่ข้างหน้า แต่คติไทยบอกว่าที่นี่ดี เดี๋ยวนี้มีอยู่แล้ว ไม่ต้องไปไหนหรือไม่อยากไปไหนหรืออาจจะถึงกับว่าไม่ยอมไปไหน

จากท่าทีของจิตใจในด้านเทศะว่าไม่ต้องไปไหน ก็พ่วงมาด้วยท่าทีในด้านกาละว่าเมื่อไรก็ได้หรือพรุ่งนี้ - เดือนหน้า - ปีหน้าก็ได้ เพราะในความอุดมสมบูรณ์ของถิ่นที่อยู่นั้นก็มีสภาพแวดล้อมของธรรมชาติที่เอื้ออำนวยไม่บีบคั้น เมื่อไร ๆ ก็เหมือน ๆ กัน เช่น บ้านเรือนข้างฝาผุแตกอเมริกันพูดว่าต้องซ่อมก่อนถึงหนาวปีนี้ แต่คนไทยอาจพูดว่าเอาไว้ซ่อมปีหน้าก็ได้

พร้อมนั้นในทางสังคม เมื่อรอบตัวมีกินมีใช้อุดมสมบูรณ์ ก็ไม่เป็นเหตุบีบคั้นให้ต้องระแวงแย่งชิงกันมาก คนก็สามารถเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและไม่ค่อยถือสาเพ่งจ้องกันในเรื่องสิทธิ จึงมักพูดว่า "ไม่เป็นไร"

แต่ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์ปุถุชนนั้นเมื่ออยู่สุขสบาย มีกินมีใช้พรั่งพร้อม ไม่มีอะไรบีบคั้นเร่งรัดให้ต้องมุ่งไปทำ ก็มีความโน้มเอียงที่จะ

๑. เฉื่อยชา ผัดเพี้ยน เรื่อยเปื่อย ย่อหย่อน อ่อนแอ ปล่อยปละละเลย

๒. สำรวย ฟุ้งเฟ้อ ลุ่มหลง หมกมุ่น มัวเมา ระเริงในกามและอามิส

ดังนั้น สังคมที่มั่งคั่งพรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจจึงเสี่ยงต่อความเสื่อม และเพื่อหลีกให้พ้นความเสื่อมนั้น จะต้องจัดวางระบบอันมั่นคงรัดกุมที่จะป้องกันไม่ให้คนย่อหย่อนอ่อนแอประมาทมัวเมา และที่สำคัญอย่างยิ่งคือต้องมีจุดหมายที่ทำให้มองเห็นทางที่จะมุ่งหน้าไปเอาหรือไปถึงต่อไป

ศักยภาพของมนุษย์นั้นมิใช่อยู่แค่ทำให้มีวัตถุเสพบริโภคที่จะบำรุงบำเรอร่างกาย แล้วหมกจมอยู่แค่กาม การมีวัตถุอุปกรณ์พรั่งพร้อมและภาวะทางกายที่คล่องสบายนั้น เป็นเพียงฐานหรือการตระเตรียมตัวให้พร้อมที่จะก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่แท้จริงแห่งศักยภาพของมนุษย์ จุดหมายสูงกว่าที่จะก้าวหน้าไปให้ถึงนั้น คือจุดหมายทางจิตใจและจุดหมายทางปัญญา แต่ถ้าไม่มีและมองไม่เห็นก็ต้องวนเวียนและติดจมอยู่กับกองวัตถุที่เตรียมมาไว้เป็นฐานนั้น และทำลายศักยภาพของมนุษย์ให้สูญไปเสียเปล่า

สังคมไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นพื้นมาแต่เดิม ได้มีท่าทีและแนวปฏิบัติต่อสภาพนี้อย่างไร คงจะพอเห็นได้จากคำแสดงคติและค่านิยมที่สังคมได้ยึดถือกันมาหรือเชิดชูเด่นอยู่ในชีวิตจิตใจ

ขอพูดอย่างรวบรัดว่า มีคำไทย ๒ คำที่แสดงคตินิยมและวิถีชีวิตของคนไทยได้นับว่าชัดเจน คือ คำว่า "สนุก" และคำว่า "บุญ"

"สนุก" เป็นอาการของความรื่นเริงพอใจและเสวยผลแห่งความพรั่งพร้อมสุขสบายทางวัตถุและทางสังคม คือความพึงพอใจร่าเริงร่วมกัน

พร้อมกับความสนุก ซึ่งเป็นอาการแสดงออกด้านรูปธรรม คนไทยมีคำว่า "บุญ" เป็นหลักเชิดชูทางนามธรรม เป็นความหวังและใฝ่นิยมทางจิตใจ "บุญ" นี่แหละเป็นจุดหมายทางจิตใจ (ทางปัญญา) ที่คนไทยมุ่งไปเอาและไปให้ถึง ไม่ว่าจะทำอะไรก็หวังจะได้บุญ และบุญนี้มาประสานเข้าดุลกับความสนุก ควบคุมให้ความสนุกไม่เลยเถิดไปกลายเป็นความลุ่มหลงมัวเมาและความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม

ในวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของคนไทย จะเห็นได้ชัดเจน เช่นในงานเทศกาลและงานประเพณี คำว่า "สนุก" กับ "บุญ" จะมีบทบาทสำคัญที่สุดมาด้วยกัน เป็นคู่กัน โดยทำหน้าที่คนละด้านมาประสานกัน

ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น งานสงกรานต์ ทั้งคำว่า "สนุก" และ "บุญ" จะเด่นทั้งคู่ โอกาสแห่งความสุขเป็นความหวังที่กระหยิ่มใจของทุกคน แต่เมื่อนึกถึงสนุกกายใจก็โยงไปถึงบุญด้วย นึกถึงการที่จะได้บำเพ็ญทาน ที่จะทำขนมข้าวของมาเผื่อแผ่แบ่งปันให้แก่กัน แสดงน้ำใจปรารถนาดีต่อครอบครัวต่อเพื่อนบ้านต่อบรรพบุรุษและผู้ร่วมสังคม ที่จะรักษาศีล แม้จะสนุกอย่างไรก็ไม่ให้มีการทำร้ายรังแกเบียดเบียนละเมิดต่อกัน พร้อมทั้งฟื้นฟูอบรมจิตใจได้ทำความดีต่าง ๆ ที่จะเป็นทุนให้ระลึกขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ปีติสุขต่อเนื่องไปในระยะยาว

ครั้นถึงสมัยปัจจุบัน ที่วิถีชีวิตตามวัฒนธรรมไทยเลือนรางจางลงและคตินิยมบางอย่างเสื่อมหายขาดตอนไป กิจกรรมที่อาศัยประเพณีสืบกันมาหลายอย่างเหลือแต่รูปแบบและมีความหมายคลาดเคลื่อนแปรเปลี่ยนเพี้ยนไป เช่นสงกรานต์นั่นแหละ เวลานี้เห็นชัดว่า *บุญหายไป แต่ความสนุกเลวร้ายขึ้น*

คำว่า บุญ แทบจะเหลือแต่ซาก คนเข้าใจความหมายน้อยหรือเพี้ยนไม่ซาบซึ้งและไม่ใส่ใจ ในขณะที่ความสนุกเข้ากันได้กับรสนิยมของสังคมบริโภค จึงมีปรากฏการณ์วันสงกรานต์ที่คนถือโอกาสใช้ความสนุกเป็นเครื่องสนองความเห็นแก่ตัว ที่จะเสพบริโภคและแสดงความเมามันให้เต็มที่ โดยไม่คำนึงว่าจะก่อความเสียหายเดือดร้อนแก่ใคร ความคิดเอื้อเฟื้อที่จะแสดงน้ำใจไมตรี เผื่อแผ่แบ่งปัน บำเพ็ญทาน รักษาศีล เว้นจากการเบียดเบียนทำร้ายและการฟื้นฟูจิตใจ แสวงปัญญา เป็นอันว่าไม่ต้องพูดถึง

เมื่อว่าโดยรวม สังคมไทยจะก้าวไปในการบุกฝ่าพรมแดนแห่งบุญนี้ไปได้แค่ไหนเพียงไร คงพูดได้ยาก เพราะมีความแตกต่างขึ้นลงตามยุคสมัยแต่

ที่ชัดเจนก็คือ "บุญ" เป็นคำชูที่หัวหน้าหมู่ชนหรือผู้นำสามารถยกขึ้นมาเอ่ยอ้างที่เมื่อพูดขึ้นแล้วก็ซาบซึ้งเข้าไปในส่วนลึกของจิตใจประชาชน นำใจให้มารวมกันและมีแรงกำลังที่จะทำกิจกรรมหรือดำเนินกิจการต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

เวลานี้คำว่า "บุญ" แม้จะยังมีการใช้กันอยู่ แต่ความหมายที่เหลืออยู่ในใจของคนก็แหว่งวิ่นเลือนรางหรือแม้กระทั่งเพี้ยนไป คงต้องถือว่าคติแห่งบุญได้ขาดตอนไปเสียแล้ว

ปัจจุบันในสังคมไทย ผู้นำของหมู่ชนไม่มีคำชู ซึ่งแสดงคติของสังคมที่จะใช้สื่อใจกับประชาชน ไม่ว่าจะเทียบกับ Frontier และ Freedom เป็นต้น ของอเมริกันหรือกับบุญของไทยแต่เดิม ข้อนี้คงเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะทำให้คนไทยกระจัดกระจาย ไม่มีกำลัง หรือแม้กระทั่งเคว้งคว้างเลื่อนลอย

จะยอมรับหรือไม่ว่าสังคมไทยได้มาถึงภาวะขาดตอนทางวัฒนธรรมและแม้แต่ในด้านภูมิหลังของสิ่งแวดล้อม ภาวะ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" แม้จะยังพูดกันอยู่ ก็เป็นคำที่ไม่สื่อภาวะที่แท้จริงอย่างที่เคยภูมิใจ เวลานี้คติ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" แทบจะกลายเป็นคำแห่งความทรงจำในอดีต

ภาวะที่ขาดตอนอย่างนี้ ย่อมเกี่ยวโยงกับการหันไปตามรับกระแสโลกาภิวัตน์ เทิดทูนบริโภคนิยม หลงใหลไปกับการเสพบริโภค นิยมความเป็นเสรีทางกาม โดยเฉพาะก็ตื่นกระแสจากอเมริกานั่นเอง แต่เป็นการรู้และรับได้เพียงส่วนที่เป็นผลและผิวเผิน ไม่เข้าถึงเหตุ ไหลไปตามความรู้สึกเอาแค่ตื่นเต้น ไม่มีความตื่นตัวทางปัญญา ยิ่งกว่านั้น เมื่อจะเข้าไปในกระแสของเขา พื้นฐานแห่งความเพียรบุกฝ่าเป็นนักผลิตผู้บากบั่นอย่างเขาก็ไม่มีระบบที่จะบีบให้เข้มแข็งต้องพึ่งตัวเองก็มิได้จัดไว้ ในสภาพอย่างนี้ ความลุ่มหลงหมกมุ่นมัวเมาระเริงในกามและอามิสก็จะไม่มีเครื่องยับยั้ง ก็จะเข้าสู่ภาวะเสื่อมทรามได้สุดเหวี่ยงสุดขั้วยิ่งกว่าชนชาติต้นกระแสนั้นด้วยซ้ำไป

สังคมไทยได้ตั้งความหวังว่าจะพัฒนาตัวให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม แต่แล้วก็ก้าวข้ามขั้นตอนของอุตสาหกรรมนั้นไปเสีย คือแทนที่จะมีวิถีชีวิตแบบนักผลิตของสังคมอุตสาหกรรม ก็เลยเถิดไปใช้วิถีชีวิตแบบสังคมบริโภค ทั้งคนกรุง คนเมือง และคนที่เข้ามาสนองลัทธิบริโภคนิยมในเมืองในกรุงนั้นเหมือนกับสมคบกันซ้ำเติมสังคมของตนให้เสื่อมโทรมและเทะและอ่อนแอหนักลงไป

ภาวะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ก็จะหมดไป พื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนก็ถึงขั้นขาดตอน วัฒนธรรมข้างนอกที่ตนชื่นชม คอยรับคอยตาม ก็มองเห็นแค่เปลือกผิว เข้าไม่ถึงเนื้อตัวที่เป็นทุนรากเหง้าแห่งสังคมของเขา ในภาวะอย่างนี้ ถ้าจะให้สังคมไทยก้าวขึ้นสู่สถานะของผู้นำหรือแม้แต่ทรงตัวอยู่ได้ จะต้องมีคติของชาติด้านการสร้างสรรค์ตั้งแต่การผลิตวัตถุเพิ่มขึ้นมาพร้อมกับฟื้นฟูคติทางนามธรรมที่แสดงจุดหมายทางจิตใจและปัญญาร่วมกันระยะยาว จะต้องค้นหาและนำเอาศักยภาพของตนขึ้นมาประสานใช้ให้เกิดผลในสภาพปัจจุบันอย่างเป็นตัวของตัวเองให้ได้

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่คนไทยทุกคน โดยเฉพาะผู้นำและผู้มีความรับผิดชอบต่ออนาคตของชาติ จะต้องรู้ตระหนักว่าถึงเวลานานแล้วที่จะเลิกเป็นอยู่อย่างผู้ดูถูกตัวเอง รู้จักเรียนรู้ให้เท่าทันถึงต้นตอแหล่งที่มาแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไหลมาพัดพาสังคมของตน พร้อมทั้งสืบค้นนำเอาศักยภาพที่ตัวมีขึ้นมาพัฒนา เพื่อฟื้นฟูสังคมของตน ผันตัวเองขึ้นไปให้ตั้งหลักได้ในกระแส รู้จักคิด พัฒนาความเข้มแข็งของจิตใจ สร้างปัญญาขึ้นมาแก้ปัญหา เพิ่มพูนพลังความสามารถที่จะก้าวหน้าต่อไปสู่จุดหมายแห่งการสร้างสรรค์ชีวิต สังคม และโลก ให้ดีงามมีสันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนนาน

พระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

คำปรารภ

น.พ.ประเวศ วะสี

หนังสือเล่มนี้เป็นบันทึกการเสวนาของผู้ทรงคุณวุฒิ ทางวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อันประกอบด้วย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี และศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง มีรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ร่วมด้วยหนึ่งครั้ง เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจสังคมที่ซับซ้อนและสภาวะวิกฤต รวมทั้งแสวงหาทางออก การเสวนาที่บันทึกไว้นี้ทั้งหมดเกิดขึ้นในพระอุโบสถวัดญาณเวศกวัน

สังคมสมัยใหม่ต่างจากสังคมสมัยเก่าโดยสิ้นเชิง ที่เป็นสังคมที่โยงใยกันไปหมดทั้งโลกด้วยข้อมูลข่าวสาร การโฆษณา การค้าและการเงิน ซึ่งเคลื่อนไหวด้วยความเร็วของแสง ทำให้เป็นสังคมที่สลับซับซ้อนหลายมิติ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยรวดเร็ว ความเป็นโลกาภิวัตน์ยิ่งเร่งเครื่องความซับซ้อนและความเร็วจนไม่มีใครควบคุมได้ ความซับซ้อนและความเร็วของสังคมสมัยใหม่เกินความเข้าใจของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นคนทั่วไป นักการเมือง หรือนักวิชาการ เป็นภาพของความขัดแย้งระหว่างความเป็นจริงที่มีหลายมิติกับความรู้ความเข้าใจแบบมิติเดียว เมื่อสังคมไม่สามารถเข้าใจหรือรู้ตัวเอง ย่อมไม่สามารถกุมสภาพได้ เมื่อกุมสภาพไม่ได้ก็ย่อมเสียสมดุลและวิกฤต

ฉะนั้น จึงไม่มีทางเลือกอื่นเลย นอกจากสังคมจะสร้างปัญญาขึ้นมาให้รู้เท่าทันความเป็นจริง เพื่อจะได้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรักษาดุลยภาพของตนเองไว้ได้ การเรียนรู้และการวิจัยแบบแยกส่วน มิติเดียว โดยเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ทันกับความเป็นจริงที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คงจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ใหม่ที่เอาความเป็นจริงเป็นตัวตั้งและเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive Learning Through Action)

การเสวนาที่บันทึกไว้นี้คงจะไม่สามารถให้คำตอบสำเร็จรูป ถ้าจะเป็นอะไรได้บ้างก็คงเป็นตัวอย่างของความพยายามของคนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งในการทำความเข้าใจวิกฤตการณ์และการหาทางออก คำตอบคงจะต้องอยู่ที่สังคมหรือท่านทั้งหลายทุกคน สร้างสังคมเรียนรู้ให้เป็นสังคมที่มีศักยภาพในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงได้อย่างมีสติ มีปัญญา มีดุลยภาพและมีความยั่งยืน

ประเวศ วะสี

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี)

คำปรารภ

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและเป็นบุญวาสนาที่ได้มีโอกาสร่วมวงสนทนากับท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี และรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม รวมทั้งสิ้น ๖ ครั้ง

แม้ท่านที่เอ่ยนามมาข้างต้นและข้าพเจ้าเองจะได้คิดและทำสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่แล้วนานาประการ ในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม กระนั้นเราก็เห็นพ้องต้องกันว่าควรที่จะได้จัดให้มีการเสวนากันระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม เพื่อจะได้ช่วยกันทำความเข้าใจประเด็นปัญหาสำคัญ ๆ ที่ประชาชนคนไทยกำลังเผชิญหน้าอยู่ทั้งทางเศรษฐกิจ วิทยาการ สังคมวัฒนธรรม เพื่อจะได้ช่วยกันปรับเปลี่ยนท่าทีและพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในการฝ่าวิกฤตที่มีอยู่รอบด้าน

อย่างไรก็ตาม ความเห็นและท่าทีต่าง ๆ ที่แสดงออกในการร่วมวงสนทนากัน มิอาจถือได้ว่าเป็นการให้คำตอบสำเร็จรูปเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ แท้ที่จริงเป็นการเสนอมุมมองของแต่ละท่าน โดยอาศัยประสบการณ์สั่งสมและความรู้ความเข้าใจของแต่ละท่านในการพิจารณาปัญหาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ผู้อ่านย่อมมีสิทธิ์จะเห็นแตกต่างหรือเห็นคล้อยตามได้เสมอ

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าเชื่อว่าบทสนทนาระหว่างเราน่าจะเอื้อประโยชน์ในการจุดประกายและระดมปัญญามาร่วมกันพิจารณาตามสมควร

ข้าพเจ้าได้เคยอ่านบทสนทนาที่มีคุณค่าสูงยิ่งระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท ซึ่งถือเป็นวรรณกรรมแม่บทเล่มหนึ่งของชาวพุทธ หนังสือเล่มนี้รู้จักกันดีทั่วโลกในนาม "มิลินทปัญหา" ซึ่งนับถือกันว่าให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธธรรมที่เฉียบแหลมมาก นอกจากนั้น เมื่อ ๒-๓ ทศวรรษมานี้ก็มีบทสนทนาอันเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางระหว่างนักคิดตะวันออกกับนักคิดตะวันตก ๒ ท่าน คือ ท่านไดซากุ อิเคดะ กับท่านอาร์โนลด์ ทอย์นบี บทสนทนานี้ได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ แพร่หลายมาก สำหรับภาษาไทย คุณสดใส ขันติวรพงษ์ เป็นผู้แปล โดยให้ชื่อหนังสือเป็นภาษาไทยว่า บทสนทนา : ชีวิตเลือกได้ (๒๕๓๐) หนังสือรวบรวมบทสนทนาเล่มนี้ก็ถือได้ว่าเป็นอีกเล่มหนึ่งในสายธารสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสำคัญ ๆ ในบริบทของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมในยุคสมัยของเรา

สารัตถะของบทสนทนานี้จะมีคุณค่า มีประโยชน์มากหรือน้อยเพียงไร ขอให้เป็นดุลพินิจของท่านผู้อ่าน เจตจำนงของคณะเรามิได้จงใจจะให้เป็นวรรณกรรมยิ่งใหญ่แต่ประการใดเลย เพียงแต่มุ่งให้เกิดประโยชน์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่รุมล้อมเราอยู่ในบ้านเมืองและในโลกทุกวันนี้เท่าที่เราจะมองออกในขณะสนทนากัน บังเอิญแนวการนำเสนอบทสนทนานี้ไปเข้าแถวกับหนังสือสำคัญดังเอ่ยข้างต้นเท่านั้น ความคาดหวังอย่างน้อยก็ของข้าพเจ้า ก็มีเพียงอยากเห็นบทสนทนานี้กระตุ้นเตือนให้เรามาช่วยกันคิดต่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงรักษาชาติบ้านเมืองเป็นสำคัญ

อนึ่ง ท่านผู้อ่านไม่ต้องแปลกใจว่า ในการสนทนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกันนี้ บ่อยครั้งทุกคนจะอ้างถึงพุทธธรรม ที่เป็นดังนี้ก็เพราะพุทธธรรมเป็นกฎธรรมชาติที่อยู่เหนือกาลเวลาและอยู่เหนือพรมแดน ถ้าได้เข้าใจ

สารัตถะแห่งพุทธธรรมก็น่าจะมีส่วนทำให้การแก้ปัญหาของมนุษยชาติเป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติยิ่งขึ้น โดยเราต้องเข้าใจเหตุปัจจัย บริบท และความเป็นไปของชีวิตทั้งมวลในยุคสมัยของเราด้วย เราจึงจะประยุกต์พุทธธรรมได้เหมาะสมกับสถานการณ์

การอ่านหนังสือนี้ไม่จำเป็นต้องอ่านตั้งแต่ต้นจนจบ จะเลือกอ่านบทใดก่อนหลังก็ได้ทั้งนั้น "และ" จะเป็นการเหมาะสมที่สุด ถ้าท่านจะมีมุมมองของท่านเองประหนึ่งได้ร่วมวงสนทนาอยู่ด้วย ขอท่านผู้อ่านจงได้รับประโยชน์โดยทั่วกัน

(ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง)

หนทางฝ่าวิกฤตชาติและทางรอดของสังคมไทย

สารบัญ

หนทางฝ่าวิกฤตชาติ
และทางรอดของสังคมไทย

คำนำ

นายอาทร จันทวิมล
เลขาธิการ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

คำนำสำนักพิมพ์

ดร.ภูษณ ปรีย์มาโนช
ประธานที่ปรึกษา สำนักพิมพ์ภัคธรรศ

คำปรารภ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี
ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

บทที่ ๑

จุดเริ่มต้นปัญหาและวิกฤตการณ์ในโลก ๓๒

- เมื่อมนุษย์คิดพิชิตธรรมชาติ ๓๔
- บริโภคนิยม ๔๒
- การมุ่งแสวงหาความสุขกับความสุขที่แท้จริง ๔๔
- ความผิดพลาดของผู้บริหารประเทศ ๔๗
- โลกมีปัญหาเพราะคนไม่เข้าใจชีวิต ๕๑
- ปัญหาที่เกิดจากสื่อ ๕๗
- แก้ปัญหาได้ด้วยการปรับความคิดใหม่ ๖๐
- ทางออกที่เป็นไปได้ คือการใช้ปัญญา ๖๓

สารบัญ

หนทางฝ่าวิกฤตชาติ
และทางรอดของสังคมไทย

บทที่ ๒

เศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรมไทย ๖๘

- พื้นฐานวัฒนธรรมไทย ๖๙
- การพัฒนาที่ก่อปัญหา ๗๑
- เศรษฐกิจพอเพียง : วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ๗๓
- สวนกระแสและถอยหลังเข้าคลองกันเถิด ๗๕
- อยากได้ อยากมี ต้องอยากทำ ๘๑
- พระมหาชนกสอนอะไร ๘๖
- ปัญหาของคนไทย : การไม่เคารพกติกาสังคม ๘๙
- เศรษฐกิจพอเพียง แต่อย่าประมาท ๙๐

บ ท ที่ ๓

ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน : ทางรอดของสังคมไทย ๙๘

- การพัฒนาและการแก้ปัญหาที่ผิดพลาด ๙๘
- ตกเป็นเหยื่อต่างชาติ ๑๐๒
- แย่งชิงทรัพยากรจากคนท้องถิ่น ๑๐๓
- คอร์รัปชั่น ๑๐๔
- ยาเสพติด ๑๐๖
- ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ๑๐๖
- พลังประชาชน ๑๐๙
- อย่าละเลยประชาชน ๑๑๕
- การสร้างคนให้มีความรู้ ความคิด และความเข้าใจชีวิต ๑๑๙

๑ จุดเริ่มต้นปัญหาและวิกฤตการณ์ในโลก

- *เมื่อมนุษย์คิดพิชิตธรรมชาติ*
- *บริโภคนิยม*
- *การมุ่งแสวงหาความสุขกับความสุขที่แท้จริง*
- *ความผิดพลาดของผู้บริหารประเทศ*
- *โลกมีปัญหาเพราะคนไม่เข้าใจชีวิต*
- *ปัญหาที่เกิดจากสื่อ*
- *แก้ปัญหาได้ด้วยการปรับความคิดใหม่*
- *ทางออกที่เป็นไปได้คือการใช้ปัญญา*

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ทุกวันนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าคนทั้งหลายมีความสับสนงุนงงต่อวิกฤตการณ์ที่รุมล้อมเราอยู่อย่างซับซ้อน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน ชาติบ้านเมือง และโลกมนุษย์โดยรวมเป็นอย่างยิ่ง ได้มีผู้พยายามอธิบายเหตุปัจจัยและเชื่อมโยงปัญหาต่าง ๆ ไว้มิใช่น้อย พร้อมกับชี้ทางรอด-ทางเลือกที่จะก้าวพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ แต่ปัญหารุมล้อมทั้งหลายก็ยังปรากฏอยู่และจะดูสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเสียด้วยซ้ำ เรายังไม่ได้ก้าวไปมากนักในการแก้วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในฐานะชาวพุทธอดที่จะคิดไม่ได้ว่า มรดกทางปัญญาและหลักจริยธรรมที่เรามีอยู่ น่าจะมีอะไรที่ลึกซึ้งอยู่หลายอย่างที่ควรแก่การนำขึ้นมาพิจารณาให้เกิดประโยชน์ได้มากในการแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ ตรงกับคริสต์ศักราช ๒๐๐๐ ณ ห้วงเวลานี้ทั่วโลกมีการเฉลิมฉลองแสดงความยินดีปรีดาหากนับกันในทางคริสต์ศักราช (เพราะโลกเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกันโดยการนำของโลกตะวันตก มนุษย์กำลังก้าวเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ ท่ามกลางบรรยากาศการเปลี่ยนผ่านนี้

หลาย ๆ สังคมได้ถือโอกาสตรวจสอบทบทวนประสบการณ์ ทบทวนความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกก็พบว่า เราได้บทเรียนสำคัญ ๆ มากมายเป็นอเนกประการ มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงโลก เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ระบบคุณค่า ความคิด ความรู้ ความเชื่อไปมากมาย มนุษย์ได้ผ่านพบทั้งทุกข์และสุข ทั้งดีและร้าย ทั้งคุณและโทษมามาก กระทั่งเกิดปัญญา เกิดสติ และเกิดการเรียนรู้โดยกว้างขวาง

เมื่อมนุษย์คิดพิชิตธรรมชาติ

ในขณะที่โลกและจักรวาลดำรงอยู่มาแล้วไม่น้อยกว่าสี่พันห้าพันล้านปี โดยไม่เคยหยุดนิ่ง มีเกิด มีดับ มีเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและคงเป็นเช่นนั้นตลอดไป อายุขัยของสังคมมนุษย์นับว่ายังอ่อนเยาว์อยู่มากเมื่อพิสูจน์ทราบได้ว่า มนุษย์มีวิวัฒนาการเป็นมนุษย์ Homo Sapiens มาไม่ถึงหนึ่งล้านปี และอารยธรรมของมนุษย์ก็มีมาไม่ถึงหนึ่งหมื่นปี ยิ่งไปกว่านั้นเพียงในช่วง ๓๐๐ ปีมานี้เอง ที่มนุษย์ได้สั่งสมความรู้ความสามารถมาจนถึงจุดที่มนุษย์อหังการว่าเป็นผู้พิชิตโลก พิชิตธรรมชาติและสรรพสิ่ง แล้วประยุกต์ใช้ความรู้วิทยาการเหล่านี้มาเอาชนะธรรมชาติ ตักตวงทรัพยากรธรรมชาติมาปรุงแต่ง บำรุงบำเรอความเป็นอยู่ของมนุษย์ จนทำให้มนุษย์ผิดแผกแตกต่างและแปลกแยกกว่าสรรพชีวิตอื่น ๆ พร้อมกันนั้น มนุษย์ก็ได้กลายเป็นตัวแสดงสำคัญที่สุดในการทำลายดุลยภาพของธรรมชาติ โดยมีทั้งสร้างสรรค์และทำลายวิถีความเป็นอยู่ของชีวิตทั้งมวล

ดูประหนึ่งมนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งรอบตัวได้ทุกอย่าง หากแต่เอาชนะ "ธรรมชาติ" ในตัวมนุษย์เองได้ยาก แม้จะมี "ยอดมนุษย์" คือศาสดาของศาสนาทั้งหลาย โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ค้นพบความจริงของธรรมชาติและสรรพสิ่ง พบความจริงอย่างละเอียดลึกซึ้งของความเป็นมนุษย์ตลอดจนบัญญัติคำสอนไว้เป็นทางออกและเป็นเครื่องมือในการขัดเกลา ส่งเสริม

และควบคุมธรรมชาติในตัวมนุษย์ไว้ดีแล้ว อีกทั้งศาสดาของศาสนาอื่น ๆ ก็ได้ค้นพบและบัญญัติคำสอนไว้ ที่ส่วนใหญ่โน้มนำในทิศทางเดียวกัน แต่กระนั้นความขัดแย้งในตัวมนุษย์ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ปัจจุบันได้เกิดช่องว่างใหญ่หลวงในตัวมนุษย์ ระหว่างความเจริญเติบโตของความรู้ความสามารถที่จะจัดการกำกับทุกอย่างรอบตัวมนุษย์ กับความชะงักงันของความเติบโตทางจิตวิญญาณ ความสามารถที่จะรู้จักตนเองและการจัดการกับตนเองให้เหมาะสมเพื่อให้เป็นทุกข์น้อยที่สุด ผลที่ตามมาจึงได้แก่ การเบียดเบียนล้างผลาญธรรมชาติ การเบียดเบียนเข่นฆ่าสรรพสัตว์และเข่นฆ่ามนุษย์กันเอง การเอารัดเอาเปรียบแย่งชิงกันครอบครองโภคทรัพย์ในทุกรูปแบบ จนเกิดการแผกเพี้ยนเบี่ยงเบนทางความเชื่อและศาสนธรรมอยู่ทั่วไป โลกมนุษย์จึงมีลักษณะขัดแย้ง (Paradox) อย่างเหลือเชื่อ คือมนุษย์เอาชนะหลายสิ่งหลายอย่างได้ แต่เอาชนะตัวเองไม่ได้ มีความสะดวกสบายด้วยการผลิตและการบริโภคนานาประการ แต่ความสุขความพอใจกลับลดน้อยถอยลง มนุษย์แก้ปัญหาได้หลายอย่าง แต่ก็สร้างปัญหาขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง พัฒนาสร้างสรรค์หลายสิ่งหลายอย่างขึ้นเป็นวัฒนธรรมอันหลากหลาย แต่วิกฤต-การณ์ก็มีมากขึ้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น จนเกิดความหวาดหวั่นไปทั่วว่าอาจจะถึงกาลความวิบัติล่มสลายของโลกอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้

พระธรรมปิฎก

เรื่องนี้กว้างมาก เป็นเรื่องโลก จักรวาล ธรรมชาติของสรรพสิ่ง เป็นการมองที่ยาวไกล ตั้งแต่ช่วงก่อนจะมีมนุษย์ จนกระทั่งมีมนุษย์ และมองไปข้างหน้าว่าจะเอาอย่างไร เป็นเรื่องที่ครอบคลุมหมด

เรื่องก็อยู่ที่ว่าจะพูดรวมอย่างกว้าง ๆ หรือจะพิจารณาพูดทีละข้อทีละประเด็น เราก็ได้พูดกันมามาก แต่คนจำนวนมากก็ยังไม่ได้ยินจึงต้องพูดซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่ว่าควรจะสัมพันธ์กันอย่างไรนั้น ก็ยังคงเป็นปัญหา มนุษย์ ตามแนวคิดตะวันตก

พยายามเอาชนะธรรมชาติตลอดเวลา ๒,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา ตอนนี้มนุษย์เริ่มรู้สำนึกว่านี่เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะต้องมาเผชิญกับปัญหาสำคัญ คือ ปัญหาธรรมชาติเสียดุล สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ทำให้มนุษย์คิดว่าการเอาชนะธรรมชาติ การคิดแยกตัวออกจากธรรมชาติและการมองธรรมชาติเป็นคนละฝ่ายหรือเป็นปฏิปักษ์กับตนนั้นเป็นสิ่งผิด

ปัจจุบันมีการย้ำเน้นกันมากว่าให้มองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องอยู่อย่างกลมกลืนและประสานกับธรรมชาติ แต่ก็ยังเป็นการพูดกันอยู่ในตำราสิ่งแวดล้อมเท่านั้นโดยไม่มีการปฏิบัติ การกระทำต่าง ๆ ก็ยังติดยึดอยู่อย่างเดิม อารยธรรมปัจจุบันก็ยังมุ่งพิชิตธรรมชาติ เอาชนะธรรมชาติ จัดการกับธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการมนุษย์ แนวความคิดกับการปฏิบัติจึงไม่ประสาน แต่ยังขัดแย้งกัน

ในทางปฏิบัติ การที่มนุษย์อยู่ในโลกโดยแยกเป็นประเทศชาติต่าง ๆ และมีความสัมพันธ์ในเชิงแย่งชิงผลประโยชน์เพื่อตนเองนั้น การแย่งชิงผลประโยชน์ แม้จะเห็นว่ามีโทษก็แก้ยาก เพราะการที่จะให้ผู้ที่อยู่ในฐานะได้เปรียบมีอำนาจครอบงำเหนือผู้อื่น ยอมสละอำนาจนั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้นปัญหาจึงยังคงค้างคาอยู่เรื่อยไป ลึกลงไปปัญหาของมนุษย์โยงไปถึงความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับจุดหมายของชีวิต ความสุข และความหมายของความสุขนั้น โดยเฉพาะขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์เข้าใจถึงความสุขอย่างไร คนที่จะสละทรัพย์สมบัติได้ก็ต้องเห็นจุดหมายอย่างอื่น ที่ไม่ใช่แค่ความสุขทางวัตถุ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรว่า ถ้าเราไม่ประสบความสุขที่ประณีตกว่า ก็ยืนยันไม่ได้ว่าจะไม่กลับไปหากามสุขอีก

มนุษย์ผู้ซึ่งมองเห็นสิ่งที่สูงกว่า ประเสริฐกว่า เท่านั้น ที่จะยอมละการแย่งชิงวัตถุไปได้ มิเช่นนั้นก็จะเกิดเป็นแนวคิดที่ขัดกัน เช่น แนวคิดที่รู้สำนึกว่ามนุษย์จะมุ่งเอาชนะธรรมชาติไม่ได้อีกต่อไปแล้ว เพราะหากธรรมชาติพินาศ เราก็พินาศด้วย ก็จะขัดกับอีกแนวคิดหนึ่งที่ว่า มนุษย์เราจะมีความสุขได้ก็ต้องมีวัตถุพรั่งพร้อม มีสิ่งเสพสิ่งบริโภคบริบูรณ์ ถ้าเรายอม

ละเลิกความคิดที่จะเอาชนะหรือจัดการกับธรรมชาติ เราก็จะไม่มีสิ่งเสพบริโภคได้บริบูรณ์และไม่มีความสุข เป็นความขัดแย้งกันระหว่าง ๒ แนวคิด คือ หากยอมรับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง ก็ต้องฝืนใจละเลิกอีกแนวคิดหนึ่ง โดยไม่มีแนวคิดที่จะมาประสานให้กลมกลืนกันได้

แต่พุทธศาสนาเห็นว่าทำได้ เพราะมนุษย์พัฒนาได้ มนุษย์สามารถมีความสุขที่ประณีตยิ่งขึ้น สละความสุขที่เคยชิน อันหมายถึงการปรับเปลี่ยนการมองโลก มองชีวิต มองธรรมชาติ หรือ*ปรับเปลี่ยนรากฐานทางความคิด* หากเปลี่ยนไม่ได้ก็จะเกิดความขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา แต่การปรับเปลี่ยนรากฐานทางความคิดจะเปลี่ยนได้แค่ไหนนั้นเป็นเรื่องของปัญญา ความคิด ความรู้ ความเข้าใจ เราต้องยอมรับว่าจะให้มนุษย์ทุกคนพัฒนาเท่ากันไม่ได้ แต่จะทำอย่างไรให้มีความเข้าใจร่วมกัน มนุษย์แต่ละคนย่อมต้องการพัฒนาไปสู่จุดหมายที่สูงสุด

ตามแนวคิดพุทธศาสนาที่เป็นความคิดแบบ Dynamic เห็นว่ามนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนความต้องการหรือปรับเปลี่ยนพัฒนาความสุขได้ แต่แนวความคิดฝรั่งนั้น Static จะแบ่งแยก เช่น มองว่าธรรมชาติของมนุษย์ต้องตายตัว แล้วมีการแยกเป็นศาสตร์ต่าง ๆ เศรษฐศาสตร์ก็มองความต้องการมนุษย์ว่าไม่มีที่สิ้นสุด สังคมวิทยาก็มองมนุษย์ว่าเป็นสมาชิกของสังคม วิทยาศาสตร์ก็มองมนุษย์เป็นธรรมชาติ แต่มองเฉพาะด้านร่างกายวัตถุ มองว่าร่างกายมนุษย์มีส่วนประกอบอะไร เจริญเติบโตอย่างไร เป็นการแยกส่วน วิทยาศาสตร์ก็ไปทาง สังคมศาสตร์ก็ไปทาง ประสานกันไม่ได้ นี่คือแนวคิดของตะวันตกที่กำลังครอบงำโลก

แนวคิดของพุทธศาสนาไม่แยกอย่างนั้น เรามองมนุษย์โดยพื้นฐานเป็นธรรมชาติ คือเป็นชีวิต ชีวิตก็มีด้านกายหรือด้านวัตถุ และด้านจิตใจ ในแง่หนึ่งพุทธศาสนาก็เหมือนวิทยาศาสตร์ คือมองมนุษย์เป็นธรรมชาติ มองชีวิตเป็นธรรมชาติ แต่วิทยาศาสตร์นั้นมองแต่ด้านวัตถุ ร่างกาย ส่วนพุทธศาสนามองชีวิตทั้งกาย ทั้งใจ พร้อมกันนั้นก็มองว่ามนุษย์เป็นทั้งชีวิตซึ่งเป็นส่วน

หนึ่งในธรรมชาติ และในเวลาเดียวกันก็เป็นบุคคลในสังคม และทั้ง ๒ ส่วนก็เกี่ยวเนื่องกัน ถ้าเราไม่เข้าใจชีวิตและไม่ปรับปรุงชีวิตให้ดี ความเป็นบุคคลที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคมก็เป็นไปได้ยาก ชีวิตต้องปรับปรุงให้ความเป็นบุคคลเจริญงอกงามด้วย

ทำอย่างไรจึงจะประสานแนวคิดของตะวันตก ถ้ามองในแง่สังคมศาสตร์เขามองมนุษย์ว่าเป็นบุคคลแล้วก็จบกันไป ไม่ต้องพูดถึงแง่ชีวิต แต่การพัฒนาที่แท้จะไม่มีทางเป็นไปได้ ถ้าจะพัฒนาบุคคลโดยไม่คำนึงถึงความเป็นชีวิต ก็จะไม่สามารถประสานความจริงที่อยู่รอบด้านของตัวคนทั้งหมด แล้วก็ไม่มีทางที่จะพัฒนาคนให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการได้ อันนี้เป็นเรื่องแนวคิดแยกส่วน ที่ฝรั่งรู้ตัวแต่ไม่รู้จะประสานอย่างไร แค่ในระดับตัวคนก็มองไม่ออก ฉะนั้นจุดบรรจบของสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์จึงยังไปด้วยกันไม่ได้ แล้วยังมีมนุษยศาสตร์ที่มองมนุษย์แยกออกไปในด้านคุณค่าอีก

ความจริงศาสตร์เหล่านี้แยกกันศึกษาก็เพื่อให้เกิดความชัดเจนเป็นประโยชน์ในการศึกษา แต่ในที่สุดทุกศาสตร์ต้องประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยปกติแล้วการเป็นชีวิตกับการเป็นบุคคลก็เป็นปัญหาอยู่แล้ว เพียงแค่รับประทานอาหาร เราก็กินอาหารทั้งในฐานะที่เป็นบุคคลและกินอาหารในฐานะที่เป็นชีวิต หากเราจะให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม อยู่ในโลกที่ดี มีสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข ถ้าเราไม่สามารถประสานความคิดเรื่องชีวิตกับความเป็นบุคคล ก็จะไม่มีทางเป็นไปได้ นี่เป็นตัวอย่างที่เราจะต้องมาทำความเข้าใจขั้นพื้นฐาน

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

สถานการณ์ขณะนี้รู้สึกได้ว่าวิกฤตมากขึ้นเป็นลำดับ ถ้าถึงจุดที่ไม่มีทางสายกลางหรือทางใดที่ประนีประนอมกันได้ มันต้องเกิดวิบัติ เกิดความทุกข์อย่างรุนแรงกับมนุษย์ ยกตัวอย่างเมื่อมนุษย์เพิ่มจำนวนมากขึ้น กิเลสตัณหาของมนุษย์แต่ละคนก็เพิ่มขึ้น ความต้องการของมนุษย์โดยรวมก็เกิน

กว่าโลกจะรับได้ มีการแย่งดิน น้ำ อากาศ อย่างที่ไม่เคยพบเคยเห็นกันมาก่อน ภาวะวิกฤตเหล่านี้มีการต่อสู้ในลักษณะที่แบ่งค่ายเป็นฝ่ายจิตนิยมกับฝ่ายวัตถุนิยม และคงนำไปสู่ความพินาศ เว้นแต่จะมีการสร้างกระแสความคิดหรือ Movement ขึ้นใหม่ที่สามารถทำให้คนต่างคิดหันหน้าเข้าหากัน เดินทางเข้าพบกัน ผมเข้าใจว่าในโลกตะวันตก คนดีคนเก่งระดับนำที่เข้าใจปัญหาที่พระคุณเจ้าวิเคราะห์ข้างต้นมีมากขึ้นเป็นลำดับ และได้มีการเคลื่อนไหวที่อาจนำไปสู่การเชื่อมโยงความคิดที่แยกส่วนให้เห็นเป็นองค์รวมมากขึ้น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงแม้จะในระดับหนึ่ง คนก็จะเกิดกำลังใจมากขึ้น เนื่องจากภาวะวิกฤตนี้ไม่ธรรมดา ไม่ใช่เรื่องวิกฤตแต่เฉพาะสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ในหมู่มนุษย์เองเกิดความแตกแยกหรือเกิดความต้องการที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ และเกิดเป็นความรุนแรงอย่างที่เป็นอยู่ ผมขอยกตัวอย่าง ๒ เรื่องสั้น ๆ คือ การที่น้ำไม่พอใช้ ทำให้มีคนคิดตั้งบริษัทขึ้นไปนำน้ำแข็งจากขั้วโลกแถวอะลาสกาจำนวนมากใส่ Super Tanker มาขายให้ประเทศที่ไม่มีน้ำ โดยมีเมืองจีนเป็นลูกค้าสำคัญที่ต้องการนำเอาน้ำจากเมืองหนาวไปเลี้ยงพื้นที่แห้งแล้ง ดูเผิน ๆ น่าจะเป็นการดี แต่ถ้าทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงและเสียดุลของสิ่งแวดล้อมจนถึงขั้นที่ทำให้น้ำท่วมโลกได้ ผมจึงมองว่ามนุษย์เป็นตัวแปรสำคัญที่อาจทำให้โลกพลิกผันได้

ตัวอย่างที่ ๒ ผมได้อ่านหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันจันทร์ที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๓ พบบทความที่น่าสนใจของคุณศิริพงษ์ วิทยโรจน์ เรื่อง *"มนุษย์สวมบทบาทพระเจ้า สร้างสิ่งที่มีชีวิต จากสิ่งไม่มีชีวิต"* ประเด็นคือสถาบันวิจัยจีนามิค ในรัฐแมรี่แลนด์ สหรัฐอเมริกา ค้นพบสิ่งซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นแก่นแกนของชีวิตจากการศึกษาแบคทีเรียที่เล็กที่สุดเท่าที่รู้จักกันคือ ไมโครพลาสมาจีนีทาเลี่ยม (Micro Plasma Genetalium) และค้นพบว่า จำนวนพันธุกรรม หรือยีนขั้นต่ำที่จะเพาะขึ้นมาเป็นสิ่งมีชีวิต มีราว ๒๖๕-๓๐๐ ยีน นักวิจัยของสถาบันฯ จึงใช้ข้อมูลจากการค้นพบดังกล่าวทดลองสร้างสิ่งมีชีวิตขึ้นในห้องทดลอง ในทางปฏิบัติอาจจะต้องรอการศึกษาพัฒนาอีกหลายปี แต่

ความเป็นไปได้ในทางทฤษฎีก็ปรากฏขึ้นแล้ว ทั้งหมดนี้คือคำถามเชิงจริย-ธรรมต่อสิ่งที่มนุษย์พยายามจะกระทำ ประเด็นสำคัญคือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ในปัจจุบันในการจะสร้างชีวิตขึ้นมาใหม่ เป็นเสมือนหนึ่งการเล่นบทของพระเจ้าผู้สร้างโลกสร้างชีวิต และบทบาทนี้ของมนุษย์ทำท่าจะเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ อันจะทำให้อะไรต่าง ๆ แปรเปลี่ยนไปอีกมาก วิทยาการอาจทำให้มนุษย์แก้ปัญหาได้หลายอย่าง แต่ก็สร้างปัญหาใหม่ ๆ ได้อีกหลายอย่าง

ภาวะอย่างนี้จะมีมากขึ้น ผมมีความเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรตั้งตัวเองเป็นผู้ชี้ชะตาโลก หมายความว่า ในความเป็นมนุษย์ ถ้าได้คิดค้นอะไรที่ดีขึ้นมา ก็ควรมุ่งให้สามารถถือปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับกันได้โดยปราศจากพิษภัยเมื่อขยายวงกว้างขึ้น ผมมีความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธธรรม อาจนำมาใช้เรียกสติได้ ระบบการศึกษาในการพัฒนาคนถ้ามุ่งไปในทิศทางที่ทำให้คนของเราไม่ตามเขาไปตะพึดตะพือ และมีจุดยืนที่มีความสมดุลของตัวเอง ก็อาจเป็นทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหาซึ่งเราเผชิญอยู่ได้ เข้าสู่จุดที่เป็นทางแห่งปัญญาและทางสายกลางได้ ผมคิดว่าถ้าเรามีจุดที่ถูกต้องในส่วนของเรา มีที่ยืน มีพื้นที่ที่เราสามารถคิดได้ทำได้โดยชอบแล้ว ก็จะเกิดอานิสงส์ขยายเป็นเครือข่ายเพิ่มขึ้น อันจะโน้มนำไปสู่สิ่งเหมาะสมดีงามกว่าที่เป็นมา ท่านเจ้าคุณได้พยายามให้สติชี้แนะสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางกระแสความเสื่อมและความวิบัติที่รุนแรง ส่วนกระแสในทางสร้างสรรค์เมื่อเทียบกันแล้วยังอ่อนแรงกว่ากัน ที่สุดจะเกิดอะไรขึ้นก็อดวิตกไม่ได้

พระธรรมปิฎก

อาตมาคิดว่ามันเป็นเรื่องธรรมดา แต่มนุษย์ไม่ยอมมองว่าธรรมดา อย่างเช่นการกินอาหารของเรา ซึ่งมีทั้งการกินเพื่อสนองความต้องการของบุคคล

กับการกินอาหารเพื่อสนองความต้องการของชีวิต ถ้าเรากินเพื่อสนองความต้องการของชีวิต การกินก็จะมีขอบเขตจำกัดให้พอดีได้ แต่ถ้าเรากินเพื่อสนองความต้องการของบุคคล ก็จะไม่มีขอบเขตและจะขัดแย้งกับความต้องการของชีวิต เช่น บุคคลต้องการกินอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ความต้องการที่ถือว่าดีที่สุดของบุคคลอาจจะทำลายชีวิตของตัวเขาเอง ถ้าเมื่อใดเขาเข้าใจตัวเอง คือเข้าใจทั้งด้านที่เป็นชีวิต ทั้งด้านที่เป็นบุคคล เข้าใจตัวเอง เข้าใจถึงความจริงที่โยงมาประสานกลมกลืนกัน ก็เท่ากับจับจุดของการแก้ปัญหาได้แล้ว การกินอาหารเพื่อสนองความต้องการของชีวิตนั้นต้องการเพียงนิดเดียว และเป็นเครื่องวัดที่ถูกต้องว่าเราต้องการอะไรแค่ไหน แต่การกินเพื่อสนองความต้องการของบุคคลนั้น กินหมื่นหนึ่ง กินแสนหนึ่งก็ไม่พอ แล้วส่งผลเสียทำให้ชีวิตเสื่อมโทรมลง ถ้ามองไม่เห็นจุดประสาน ก็จะไม่สามารถเข้าใจตัวเองและปฏิบัติต่อตนเองให้ถูกต้องได้

สำหรับแนวความคิดที่จะพิชิตธรรมชาตินั้น เป็นการแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ ไม่ได้มองตามความเป็นจริงว่ามนุษย์ในระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกันอย่างไร มีผลกระทบต่อกันอย่างไร เขาจึงไม่ใช้วิธีหาทางประสานเกื้อกูลหรือสัมพันธ์กับธรรมชาติเพื่อให้มีชีวิตอยู่ดี แต่จะแยกตัวออกมา แล้วหาทางเอาชนะ เพื่อสนองความต้องการของตัวเอง เช่น นักวิทยาศาสตร์ในยุคนี้ว่าโดยทั่วไปจะไม่ได้ค้นหาความจริงเพื่อให้เกิดชีวิตที่ดีงามตามระบบธรรมชาติที่เกื้อกูลให้ชีวิตร่มเย็นเป็นสุข คิดแต่ว่าทำอย่างไรจะประกาศความสำเร็จของตน นักวิทยาศาสตร์ที่ทำงานเรื่องยีนก็ไม่คิดจริงจังในเรื่องความดีงามของมนุษย์ จะมุ่งแต่ความสำเร็จของตนในการพิชิตธรรมชาติตามแนวความคิดใหญ่ที่เป็นฐานของอารยธรรม โดยไม่ได้คิดถึงผลที่แท้จริง ไม่เคยคิดว่าถ้าเปลี่ยนความคิดมามองโลกมองชีวิตตามความเป็นจริง เราจะทำชีวิตให้ดีงามหรือจะสามารถอยู่ด้วยกันอย่างร่มเย็นเป็นสุขได้อย่างไร

๑. บริโภคนิยม

พระธรรมปิฎก

เหตุที่การดำเนินชีวิตของคนเราเป็นปัญหา ก็เพราะว่าเราถูกระบบเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยมครอบงำความคิดจนกลายเป็นกระแสโดยไม่รู้ตัว คนคิดสนองความต้องการของบุคคล ไม่คิดสนองความต้องการของชีวิต นั่นก็คือการแยกส่วน ทำให้ไม่สามารถมองเห็นความจริงได้ การสนองความต้องการของบุคคลหรือตัวเอง ทำให้มีอัตตาเกิดขึ้น "อัตตา" นั้น เป็นเรื่องสมมติ ในภาษาบาลีนิยมใช้คำว่า "บุคคล" มากกว่า "อัตตา" ในพระอภิธรรมที่อธิบายเรื่องอัตตาก็ใช้คำว่า "บุคคล"

เราต้องรู้ว่า "บุคคล" นั้นเป็นคำสมมติ เพราะความจริงคือ ชีวิตนั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อคนมาอยู่ร่วมในสังคมก็มีการสมมติเป็นบุคคลนั้นชื่อ ก. บุคคลนี้ชื่อ ข. แล้วเราก็ติดสมมตินี้และมุ่งที่จะสนองความต้องการของบุคคล แล้ววางระบบสังคมให้หนุนแนวคิดและพฤติกรรมเช่นนี้ กระทั่งให้เกิดเป็นความชินชากับกระแสอย่างนี้ จนกระทั่งไม่มีการคำนึงถึงชีวิต คำนึงถึงแต่บุคคล มองตัวเองเป็นตัวกู คือมองในแง่ตัวบุคคลที่อยู่ในสังคมแบ่งแยกจากกัน เน้นการแข่งขันกับคนอื่น เอาชนะคนอื่นที่เป็นบุคคลด้วยกัน แต่ถ้ามองในแง่ความเป็นชีวิตก็จะเกิดการพึ่งพาอาศัยกัน เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งที่ดีกับชีวิตหนึ่งก็จะดีกับอีกชีวิตหนึ่งด้วย แต่การแยกเป็นบุคคลจะทำให้เกิดการขัดแย้ง ไม่มองโลกของธรรมชาติหรือมองชีวิตตามความเป็นจริง ทำอย่างไรเราจึงจะสร้างความเข้าใจโลกและชีวิตให้ถูกต้องได้

ถ้าเราหรือโลกตะวันตกยอมรับว่าแนวคิดที่ผ่านมา *คือแนวคิดที่แยกส่วน แนวคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ และแนวคิดที่มองตายตัวว่า ความบริบูรณ์พรั่งพร้อมทางเศรษฐกิจ การมีวัตถุบริโภคมาก ๆ และการได้กำไรสูงสุด คือความสำเร็จและความสุขสูงสุด* นั้นเป็นแนวคิดที่ผิด ก็จะมีทางแก้ปัญหาได้

แต่กระนั้นก็ยังมีอุปสรรคติดขัดในเรื่องระบบที่เข้ามาครอบงำ เรื่องผลประโยชน์และอำนาจ ที่ไม่ใช่เฉพาะในระดับบุคคล แต่กลายเป็นระหว่างสังคมที่บัญญัติชื่อว่าเป็น "ประเทศชาติ" ฉะนั้น จึงต้องยอมรับความจริงว่าแก้ยาก แต่อย่างน้อยก็ควรให้บุคคลที่อยู่ในสภาพสังคมหรือในโลกมีทางรอดของตัวเองบ้าง คือ ในเวลาหนึ่งเราต้องแก้ปัญหาสังคมแน่นอน แต่ต้องยอมรับว่าสังคมเป็นกระบวนการปลายเปิด ต้องเดินหน้าไปเรื่อย ต้องแก้ปัญหากันไป โดยที่ในขณะเดียวกันนั้นเราต้องรู้ตระหนักว่าชีวิตของคนเป็นกระบวนการปลายปิด เกิดมาชีวิตหนึ่งก็ต้องพยายามให้บรรลุความสมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ เราต้องหาทางทำให้ผู้คนเห็นทางที่จะทำชีวิตให้สมบูรณ์ไม่ว่าสังคมนั้นจะมีสภาพดีงามหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม แต่พร้อมกันนั้น เราก็พยายามจัดสรรสังคมให้มีสภาพแวดล้อมดีงามที่สุดเพื่อให้เป็นสังคมที่เกื้อหนุนให้โอกาสแก่ชีวิตนั้น ๆ ในการที่จะพัฒนาคนให้ดีที่สุดด้วย

ทั้งชีวิตและสังคมนั้นจะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากเราประสบความสำเร็จ มีคนที่สามารถเข้าถึงความดีงามสูงสุดของชีวิตได้ เข้าใจโลก เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง วางตัววางใจต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องมากขึ้น ก็มีทางที่ทำให้ปัญหาต่าง ๆ ผ่อนเบาลง เช่น ทำให้สภาพความแข็งกระด้างของระบบหรือความรุนแรงของระบบที่ครอบงำมนุษย์นั้นน้อยลง เมื่อชีวิตคนพัฒนาได้ดีมากขึ้น ก็จะส่งผลโดยตรงต่อสังคมหรือส่วนรวม ทำให้สังคมเป็นสังคมที่เกื้อกูลกันและกลับมามีผลให้แต่ละชีวิตดีขึ้นมีโอกาสมากขึ้น นี่คือการที่ธรรมชาติ โลก จักรวาลทั้งหมดเป็นระบบเดียวกัน ทุกสิ่งรวมทั้งมนุษย์ต่างก็เป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยส่งเสริมต่อกัน

แต่มนุษย์เป็นองค์ประกอบที่พิเศษกว่าองค์ประกอบอื่นในธรรมชาติ คือการที่มนุษย์นั้นพัฒนาได้ ถ้ามองในแง่พุทธศาสนาก็คือในระบบธรรมชาตินั้นสิ่งทั้งหลายพึ่งพาอาศัยกัน ส่งผลกระทบต่อกัน แต่ในระบบธรรมชาตินั้นโดยปกติยังมีการเบียดเบียนกันมาก ถ้าพัฒนาผิดก็ยิ่งเบียดเบียนกันมากขึ้นไปอีก มนุษย์ปัจจุบันพัฒนาในกระแสอารยธรรมที่เพิ่มความยึดถืออัตตา เพิ่มความรุนแรง

และปริมาณการเบียดเบียนให้หนักขึ้น ถ้าเราพัฒนามนุษย์ถูกต้อง มนุษย์ก็จะใช้ความเป็นพิเศษของตนนั้นเป็นองค์ประกอบที่เกื้อหนุนและช่วยจัดสรรระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติ ให้ลดการเบียดเบียนลงและเกื้อกูลกันมากขึ้น อันเป็นการคิดที่มองระบบชีวิตและระบบธรรมชาติที่ตรงข้ามกับตะวันตก ที่มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ

เวลาฝรั่งพูดถึง Nature ก็หมายถึงว่าเป็นคนละอันกับตัวเรา แล้วเราไปจัดการกับธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการของตัวเอง มุ่งจะพัฒนาตัวเองให้มีความสามารถที่จะจัดการเอาชนะธรรมชาติ ทางพุทธศาสนามองว่าทั่วทั้งจักรวาลทุกสิ่งเชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน ทุกอย่างเป็นองค์ประกอบเป็นปัจจัยต่อกัน ในเมื่อมนุษย์เราเป็นส่วนร่วมซึ่งมีการกระทำหรือกิจกรรมที่มีผลต่อสิ่งอื่นอยู่แล้ว และมนุษย์เป็นสัตว์ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษที่พัฒนาได้ เราจึงควรพัฒนามนุษย์ไปในทางที่จะสามารถเกื้อกูลกัน มนุษย์ที่พัฒนาดีแล้วก็จะช่วยให้ระบบธรรมชาติมาเกื้อหนุนกันให้ดีขึ้น ลดการเบียดเบียน

การมุ่งแสวงหาความสุขกับความสุขที่แท้จริง

พระธรรมปิฎก

จุดหมายของพุทธศาสนาคือพัฒนาคนให้มีความสุขสมบูรณ์ โดยไม่ต้องหาความสุขให้แก่ตัวตน มนุษย์ที่ไม่มีความยึดถือตัวตนแบ่งแยกออกไป จะบรรลุความสุขสูงสุด ชนิดที่จะช่วยลดการเบียดเบียน และสามารถนำระบบความสัมพันธ์ในโลกไปในกระแสที่ถูกต้องของการที่จะมีความสุขร่วมกัน อันเป็นจุดหมายของชีวิตที่เรียกว่า *นิพพาน*

รวมความว่า ด้านที่ ๑ คือ *จุดหมายเพื่อชีวิต มุ่งให้แต่ละคนบรรลุภาวะสมบูรณ์คือนิพพาน* ที่มีความสุขเต็มอยู่ในตัวเอง ไม่ต้องไปหาความสุข และไม่ต้องมีตัวที่จะรอรับความสุข ต่างกับปัจจุบันที่มีแต่ลัทธิหาความสุข แต่ไม่มีความสุข และเต็มไปด้วยคนที่เที่ยวแย่งความสุขกับผู้อื่น ทางพุทธศาสนา

บอกว่า *พัฒนาจนกระทั่งไม่ต้องหาความสุข แต่ให้มีความสุขอยู่ในตัวเอง* เมื่อมีความสุข ก็ไม่ต้องแย่งความสุขกับใคร แต่กลับสามารถเอาความสุขไปแจกให้ผู้อื่น

พุทธศาสนาบอกว่า คนที่ยังไม่พัฒนา จะพัฒนาความสามารถที่จะหาความสุข แต่เมื่อเก่งขึ้นก็พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข เขาจะมีความสุขง่ายขึ้น กลายเป็นคนที่ทุกข์ได้ยาก แต่ปัจจุบันนี้สวนทางกัน เพราะคนเป็นนักหาความสุข ยิ่งโตขึ้น ตัวตนที่หิวความสุขก็ยิ่งใหญ่ขึ้น ก็ยิ่งหิวมากขึ้น ก็ยิ่งบำเรอยากขึ้น ก็ยิ่งสุขยากขึ้น ยิ่งทุกข์ง่ายขึ้น ปัจจุบันเทคโนโลยีเจริญขึ้น มีสิ่งบำเรอความสุขมาก แต่คนกลับทุกข์ง่าย สุขยาก กลายเป็นว่าเอาความสุขไปฝากไว้กับวัตถุภายนอกยิ่งขึ้น มีชีวิตอยู่ยากขึ้น ทำให้ต้องแย่งชิงเบียดเบียนกันมากขึ้น

พอเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข เราก็มีความสุขง่ายขึ้น เป็นความสุขที่พึ่งพิงสิ่งภายนอกน้อยลง เมื่อมีความสุขในตัวเองก็หมดความจำเป็นที่จะต้องแย่งความสุข ก็จะแผ่ความสุขให้คนผู้อื่น ทำให้โลกอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้ง่ายขึ้น นิพพานเป็นภาวะที่ทำให้ลดการเบียดเบียนไปเองในตัว เพราะทำให้มีความสุขอยู่ในตัวเองโดยที่ได้พัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีประสบการณ์ไว้แล้ว จึงทำให้เป็นผู้ที่มีอะไรที่จะให้แก่โลก สามารถแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นเห็นทางในการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข

จุดหมายของพุทธศาสนาบอกว่า *ให้เข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน* คือ บุคคลนิพพาน บุคคลก็ไม่มี มีแต่ชีวิตที่เป็นธรรมชาติชนิดที่ฝึกดีแล้ว ซึ่งมีความเต็มอิ่มสมบูรณ์ พร้อมที่จะไปช่วยให้โลกเป็นสุข เวลานี้คนไม่มีความสุข เป็นนักหาความสุข แม้แต่ตัวบุคคลก็ไม่เข้าใจตัวเอง ปฏิบัติต่อตัวเองไม่ถูกในการที่จะทำให้ตัวเองมีความสุขและลดการเบียดเบียนในโลก เข้าทำนองว่า บุคคลแย่งกันหาความสุข ร่วมกันทับถมทุกข์ให้แก่สังคม ตรงข้ามกับหลักพุทธศาสนา

เป็นอันว่าด้านที่ ๒ คือ *จุดหมายเพื่อโลก มุ่งว่าเมื่อบุคคลนิพพาน ก็จะอุทิศพลังชีวิตเพื่อทำโลกให้เป็นสุข* คือแต่ละคนที่หมดทุกข์มีสุขสมบูรณ์ ไม่มีตัวตนที่ต้องหาความสุขแล้ว ออกมาแผ่ขยายความสุขออกไปในสังคม

เมื่อพระสาวกบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ คือนิพพานแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า *เราและเธอทั้งหลายพ้นแล้วจากบ่วง* หมายความว่า เป็นอิสรเสรีทั้งจากบ่วงมนุษย์และบ่วงทิพย์ ฉะนั้น เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลความสุข เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของชาวโลก ในปัจจุบันแนวคิดจุดหมายนิพพานสำหรับบุคคลก็ไม่มี แนวคิดที่จะทำเพื่อโลกก็ไม่มี มีแต่จะคิดแย่งกับผู้อื่นในโลก เอาชนะโลก พิชิตโลก พิชิตธรรมชาติ เอาชนะคนอื่น หาความสุขให้มากที่สุด จุดหมายและแนวทางจึงผิดหมด ถ้าคนปรับทิฐิได้ก็จะดำเนินชีวิตหรือพัฒนาชีวิตไปสู่นิพพาน แต่ปัจจุบันไม่เข้าใจนิพพานกัน คนจะต้องหันมาพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขกันให้มากที่สุด ถ้าเรามีความสุขได้เองก็สามารถที่จะแผ่ขยายความสุข ไม่ต้องแย่งความสุขกัน การที่คนเราสามารถทำตัวเองให้มีความสุข คือ สุขได้ง่าย ทุกข์ได้ยาก จึงจะเป็นคนเก่งจริง แต่ถ้ายิ่งเกิดมานานขึ้น กลับยิ่งสุขได้ยาก ยิ่งทุกข์ได้ง่าย ก็แสดงว่าพัฒนาผิด เมื่อเราสุขได้ง่ายทุกข์ได้ยาก ก็จะหมดปัญหากับตัวเอง สามารถปฏิบัติเพื่อความสุขของชาวโลกหรือของพหุชนได้เต็มที่

สิ่งเหล่านี้เป็นการมองตามพื้นฐานของชีวิตหรือมองตามธรรมชาติตามความเป็นจริงแบบง่าย ๆ แต่มนุษย์มาทำให้ยากซับซ้อนในแง่ที่ว่าต้องแข่งกันเอาชนะ พิชิตทั้งเพื่อนมนุษย์ พิชิตทั้งธรรมชาติแวดล้อม แสดงความเก่งกาจของตัวเองว่าฉันเป็นนักวิทยาศาสตร์ ฉันสามารถทำชีวิตขึ้นมาใหม่ได้ แต่ไม่ได้คิดว่าชีวิตที่ทำมาใหม่มันเป็นผลดีกับโลก กับชีวิตที่แท้จริง หรือแม้แต่กับเจ้าตัวชีวิตนั้นเองหรือไม่ ชีวิตที่เขาสร้างเขาก็ไม่คิดว่าจะอยู่ดีมีสุขหรือไม่ แต่มันสนองความต้องการของบุคคล คือแสดงว่าฉันเก่ง ฉันดัง ฉันกล้า ฉันทำได้สำเร็จ ฉันเอาชนะธรรมชาติได้ หรือตัวกูนั้นแน่ ซึ่งเป็นกระแสที่ผิดทาง ถ้าตราบใดแนวความคิดผิดก็จะแก้ไม่ได้ แนวทางต่าง ๆ ก็เป็นไปในทางตรงกันข้ามกับการแก้ปัญหา

ความผิดพลาดของผู้บริหารประเทศ

นายแพทย์ประเวศ วะสี

เราควรลองสังเคราะห์และคิดดูว่าจะนำไปสู่การจัดการอย่างไรในแง่ยุทธศาสตร์การจัดการ ท่านอาจารย์พุทธทาสกับท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกจะเน้นเรื่องธรรมมาก ทั้งพูด ทั้งเขียน ถ้าพูดถึงตัวปริมาณของความรู้ก็ผลิตไว้มาก ได้ชี้ไว้ว่าโลกเข้าไปสู่ภาวะวิกฤตท่านพุทธทาสเห็นเร็วมากตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ ว่ามนุษย์เข้าไปสู่วิกฤต ท่านเจ้าคุณเองก็เตือนไว้มาก ถึงแม้จะยังไม่สำเร็จประโยชน์อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม แต่คนจำนวนมากก็ได้เรียนรู้จากท่านพุทธทาสและท่านเจ้าคุณแล้วเกิดความคิดใหม่ไม่น้อย แต่ที่ยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็เพราะเรากำลังเผชิญกับสิ่งที่ยากที่สุดคืออารยธรรมสมัยใหม่ ซึ่งมนุษย์ใช้เวลาหลายร้อยปีสร้างมิจฉาทิฐิขึ้นไปในโลกและได้สร้างโครงสร้างที่จะทำให้มิจฉาทิฐิเพิ่มมากขึ้นผ่านทางตัวโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ตัวสื่อ ตัวระบบการศึกษาที่สร้างไว้เพื่อล้างสมองคน ตัวมิจฉาทิฐิที่ท่านเจ้าคุณได้พูดถึงเริ่มมาตั้งแต่การค้นพบวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกดูเผิน ๆ มันก็ดี เป็น Enlightenment ได้รู้ความจริงต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นความคิดแบบแยกส่วน เป็นการเน้นเรื่องการวัดให้แม่นยำ แล้วเอาเข้าไปสู่จิตใจและวิญญาณโดยไม่รู้ตัว ผมเห็นว่านี่เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ แทนที่จะนำไปสู่ Wisdom ให้เข้าใจโลกเข้าใจตัวเอง แต่กลับไปสนองกิเลส สนองอำนาจ คือไปแปลงเป็น Technology ที่นำไปสู่การสนองกิเลส บางทีก็เอาเทคโนโลยีไปใช้รบกวนม่าฟันผู้คนทั่วโลก ท่านเจ้าคุณใช้คำว่า ไปแย่งชิง ผมก็ใช้คำเดียวกัน แต่สังคมโลกเขาใช้คำพูดไพเราะว่า *เป็นการแข่งขันโดยเสรี* ขณะนี้การแข่งขันเสรีคือของดี ใครไม่ทำตามถือว่าล้าสมัย การค้าเสรีและการเงินเสรีที่จริงคือการแย่งชิง แล้วทำราวกับว่าการแข่งขันเสรีเป็นธรรม ถ้าใครไม่ทำก็เชย ล้าสมัย ทำให้ต้องมีการแก้กฎหมายเพื่อบีบบังคับคนทั่วโลกให้เกิดการแข่งขันเสรี สิ่งนี้เป็นเส้นผมบังภูเขาเพราะเป็นความโง่เขลา ตัวอย่างเช่น ในครอบครัวถ้าเราใช้การแข่งขันเสรี

เด็กก็ตายหมด เด็กแข่งขันสู้ผู้ใหญ่ไม่ได้ เราจึงไม่ใช้หลักแข่งขันเสรี เราใช้การเกื้อกูล การโอบอุ้มกัน โลกถูกหลอกให้เชื่อว่า การแข่งขันเสรีคือความถูกต้อง แต่แท้ที่จริงมันเป็นมิจฉาทิฐิ เป็นการแย่งชิง จริง ๆ แล้วโลกต้องการการเกื้อกูลกันไม่ว่าจะเป็นกายใจที่เกื้อกูลกัน การเกื้อกูลระหว่างมนุษย์และการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างประเทศกับประเทศ ซึ่งเป็นการถักทอโลกทั้งโลกให้มีบูรณาการ มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความสมดุลและมีความปกติ เพราะฉะนั้นความพยายามในการทำให้ทั่วโลกเกิดอารยธรรมเดียวกัน จึงเป็นสิ่งผิด เพราะโลกจำเป็นต้องมีความหลากหลาย ถ้าใครศึกษาธรรมชาติวิทยาก็คงจะรู้ว่าความหลากหลายทำให้เกิดความงามยิ่งขึ้นและเกิดการค้ำจุนกัน ไม่ใช่เหมือนกันทั้งโลก แต่ขณะนี้มีกระแสมุ่งให้มีอารยธรรมที่เหมือนกันทั้งโลกคือ *อารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม* จึงควรเอาศาสนามาสู่ความรู้สึกนึกคิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

หลายปีแล้วผมได้ดูภาพยนตร์เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการรบกันระหว่างมุสลิมกับคริสเตียน ตามเรื่องคริสเตียนตั้งมั่นสันติ ทางมุสลิมรุกเข้ามา พระก็สอนว่า อย่าไปฆ่าตอบ ขอให้อดทนอดกลั้น ในที่สุดเมื่อถูกรุกเข้ามาลูกเมียถูกฆ่าหมด ท้ายที่สุดก็ลงเอยโดยพระเองก็ต้องจับปืนสู้ คนดู (ฝรั่ง) ตบมือทั้งโรง

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ภาพยนตร์เรื่องนี้บอกได้เลยว่าเป็นการบิดเบือนโดยฝ่ายคริสต์ในหนัง ถ้าไปอ่านเรื่องสงครามครูเสดที่ฝรั่งเขียนไว้ ยังยกย่องฝ่ายมุสลิม เพราะมุสลิมยังมีจริยธรรมมากกว่าพวกคริสต์ที่มาต่อสู้กัน อันนี้เป็นการบิดเบือน เมื่อเร็ว ๆ นี้ ผมได้พบกับชาวสวิสฯ ที่เขาไปช่วยงานในพม่า เขาว่าในพม่ามีอะไรดี ๆ มาก แต่พวกอเมริกันบิดเบือนข่าวทำให้ข่าวดี ๆ ไม่ออกมาสู่โลก

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมตั้งใจจะชี้ให้เห็นว่าสาระที่เขาสื่อในหนังเรื่องนี้คือ โลกอุดมการณ์กับโลกในชีวิตจริงเผชิญหน้ากัน เขาอยากชี้ให้เห็นว่าโลกแห่งความเป็นจริงต้องลุกขึ้นสู้ตามวิสัยปุถุชน แต่ผมมองเหมือนอาจารย์หมอประเวศว่าเป็นความจงใจของสื่อที่จะโน้มนำปลุกระดมให้เห็นว่า ถ้าแบบนี้ลูกเมียเดือดร้อน ผู้คนถูกฆ่า ก็จะต้องลุกขึ้นสู้ด้วยการฆ่าตอบ

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ทางยุโรปนั้นเต็มไปด้วยสงครามห้ำหั่นฆ่ากันตาย บางครั้งมากถึงหนึ่งในสามส่วนของประเทศ บางที่รบกันนานถึง ๓๐ ปี เรียกว่าสงครามสามสิบปี เต็มไปด้วยสงคราม เพราะความคิดแยกส่วน คนเยอรมันชื่อปาเป้ เขาอยากเอายุโรปมาเชื่อมกับเอเชีย เขากำลังเดินทางมาคุยกับคนในญี่ปุ่น เขาว่าคนเอเชียกับยุโรปคิดไม่เหมือนกัน เขาว่าคนยุโรปคิดเป็น Digital คือไม่หนึ่งก็ศูนย์ ไม่ขาวก็ดำ แต่คนเอเชียคิด เบลอ ๆ ลึกซึ้ง แต่ไม่ชัดเจน ความคิด Digital จึงรุนแรง เกิดการฆ่ากันในยุโรปและเต็มไปด้วยสงคราม ผมเคยไปที่เบลลาจีโอ ที่นั่นมีผู้รู้ที่คิดเรื่องต่าง ๆ ผมนั่งติดกับคนอเมริกันที่ชำนาญเรื่องประวัติศาสตร์ยิว เขากล่าวว่า พอแตกจากปาเลสไตน์ ยิวก็ขึ้นกับยุโรปและถูกประเทศต่าง ๆ ในยุโรปรังเกียจหมด แต่ช่องว่างอันหนึ่งของคริสเตียนตอนนั้นคือการถือหลักการกู้เงินไม่คิดดอกเบี้ย แต่พวกยิวไม่รังเกียจดอกเบี้ย ก็เลยไปตั้งตัวเป็นนายธนาคารจนร่ำรวย แล้วเชื่อมไปสู่อเมริกัน ยิวในอเมริกาก็ร่ำรวย มุสลิมกับยิวตรงข้ามกัน มุสลิมไม่คิดดอกเบี้ย เลยเป็นคู่ต่อสู้ที่รุนแรง

เมื่อ ๔๐ ปีมาแล้วที่อเมริกามีเด็กโรงเรียนมัธยมปลาย ทำงานในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ชื่อโรสแมรี่ บอกผมว่า คนอเมริกันเป็นคนน่ารัก แต่ประเทศอเมริกาไม่น่ารัก ซึ่งปัจจุบันก็เป็นอย่างนั้น ประเทศเป็นอย่าง คนเป็นอย่าง ตรงนี้มาถึงข้อสรุปสำคัญว่าคนที่มาควบคุมความเป็นไปของประเทศเป็นกลุ่มคนพิเศษ ไม่เป็นประชาธิปไตยในอเมริกา

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมอ่านเฮนรี่ เดวิด ทอโร ก็ได้ความตรงกัน คือ คนอเมริกันที่มีอุดมการณ์ มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในทางที่ศาสนาสอนไว้มีอยู่ไม่น้อย เขาเหล่านั้นเป็นคนน่ารัก ขณะเดียวกันกลุ่มนักธุรกิจ นักอุตสาหกรรมจะมุ่งสร้างความร่ำรวยมั่งคั่งข้างหน้า ถ้าใช้วิธีประชาธิปไตย เขาเห็นว่าคงไม่สำเร็จ จึงใช้วิธีเผด็จการ ต้องเอาทรัพย์ เอาอำนาจเป็นที่ตั้ง คนอเมริกันส่วนใหญ่ก็คล้อยตาม ระบบจึงถูกควบคุมด้วยอำนาจและผลประโยชน์

พระไพศาล วิสาโล

คนอเมริกันแต่ละคนนั้นดี แต่ถ้ารวมกันเป็นประเทศแล้วจะออกมาเป็นลบ เหมือนนักฟุตบอลแต่ละคนเล่นเก่ง แต่มาเล่นรวมกันเป็นทีมเล่นไม่ดี เพราะขัดขากัน ก็เป็นด้วยจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลแต่ละคนไม่พอ และในแง่นี้คงไม่ได้ขึ้นกับรัฐบาลหรือระบบเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ว่าคนมารวมกันทำให้เกิดปัญหา อย่างที่นิชเช่ว่า คนดี ๆ มารวมกันก็กลายเป็นพวกบ้า อยู่ที่การจัดการ ทำไมเยอรมันสมัยนาซีทำร้ายคนยิว ๖ ล้านคน ทั้ง ๆ ที่คนเยอรมันแต่ละคนก็น่ารัก แต่กลับกลายเป็นประเทศที่น่ากลัวมาก

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

คงเป็นทั้งโครงสร้าง ทั้งระบบ ทั้งความเชื่อในบางยุคสมัยที่ส่งผลให้คนเป็นอย่างนั้น เยอรมันในช่วงฮิตเลอร์เป็นใหญ่นั้น คนเยอรมันที่รักศิลปะ รักวัฒนธรรม เป็นคนลึกซึ้งอ่อนโยน ก็มีอยู่ แต่เป็นเสียงข้างน้อยที่ต้องสยบให้อำนาจ เพื่อความอยู่รอด ปุถุชนก็ย่อมสยบให้กับกระแสที่รุนแรง

พระไพศาล วิสาโล

ก็เหมือนมดอยู่ตัวเดียวก็ไม่น่ากลัว แต่พอเป็นฝูงก็จะกัด ความเป็นกลุ่มมีผลเหมือนกัน ก็เหมือนวัฒนธรรม การสอนให้แต่ละคนเป็นคนดีคงไม่พอ ต้องสอนภาพรวมทั้งหมด

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

คล้าย ๆ กับที่ชาวต่างประเทศมองคนไทยว่าเป็นคนดี น่ารัก เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส แต่พอรวมเป็นภาคธุรกิจ การเมือง การบริหารจัดการ ภาพพจน์ก็ไปอีกอย่าง

โลกมีปัญหาเพราะคนไม่เข้าใจชีวิต

พระธรรมปิฎก

โครงสร้างระบบจะกำกับคน คนสร้างระบบ ในเวลาเดียวกันระบบก็กำกับคน จิตใจคนที่อยู่ในระบบที่มีทิฐิความเชื่ออย่างที่ฮิตเลอร์สร้างขึ้นมาว่าคนยิวต้องถูกกำจัด ทิฐินี้ก็จะนำผู้คน พระพุทธเจ้าจึงเน้นเรื่องทิฐิมาก ท่านกล่าวว่า สังคมมนุษย์เป็นไปตามกรรม เน้นว่ากรรมที่สำคัญที่สุดคืออะไร คือมโนกรรม ตัวที่กำกับมโนกรรมคืออะไร ตัวที่จะนำกรรมในมโนให้คิดอย่างไรก็คือทิฐิ เมื่อมีความเชื่อยึดถือความเห็นอย่างไร เมื่อสร้างความเชื่อที่เป็นทิฐิร่วมกันไว้อย่างไร สังคมมนุษย์ดำเนินไปตามนั้น เหมือนในอารยธรรมปัจจุบัน ทั้งที่แต่ละคนก็มีดีของตน แต่เมื่อโดยรวมไปเชื่อตามตะวันตกว่า มนุษย์จะประสบความสำเร็จมีชีวิตที่ดีสมบูรณ์ได้ต้องพิชิตธรรมชาติ ทิฐิตัวเดียวนั้นจึงนำอารยธรรมทั้งหมด คนดีก็ดีเพื่อสนองทิฐิ เช่น ถ้าเชื่อว่าคนยิวเป็นคนร้าย คนดีของเยอรมันก็ต้องเป็นคนที่กำจัดคนยิวจึงจะถือว่าดี ทิฐิเป็นตัวสำคัญมาก ทำอย่างไรเราถึงจะสร้างสัมมาทิฐิที่แก้ปัญหาโลก ปัจจุบันเราไม่เข้าใจโลก ไม่

เข้าใจชีวิต มองโลกมองชีวิตผิดไป เริ่มตั้งแต่มุ่งสนองความต้องการของบุคคล มองข้ามความต้องการของชีวิต

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการแยกแยะ เรียกว่า วิภัชวาท โดยเริ่มต้นปัญญาด้วยการแยกแยะ การที่จะเข้าใจสิ่งที่รวมกันอยู่จะต้องแยกแยะ ถ้าไม่แยกแยะก็จะไม่เข้าใจ แต่ทำอย่างไรจึงจะไม่แยกขาดออกไปเลย แต่ให้โยงกันอยู่ได้ เป็นการโยงท่ามกลางการแยกแยะนั่นเอง ในการแยกต้องแยกให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย เราไม่ได้แยกให้เห็นว่ามีอะไรบ้างเท่านั้น แต่แยกแยะให้เห็นว่ามันสัมพันธ์กันอย่างไร ตรงนี้สำคัญที่สุด พุทธศาสนาต้องการแยกเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ เพื่อจะได้เห็นการรวมกันเป็นระบบที่เป็นองค์รวมได้ ฉะนั้น พุทธศาสนาจึงไม่แยกว่าขันธ์ ๕ แบ่งออกเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และรูปมีธาตุ ๔ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย เท่านั้น แต่จะแยกแบบปฏิจจสมุปบาทด้วย คือ แยกให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอวิชชากับสังขาร เป็นต้น ด้วยวิธีนี้ยิ่งแยกก็ยิ่งเห็นองค์รวม ยิ่งเห็นความสัมพันธ์ ฉะนั้นการแยกที่ถูกต้องต้องแยกให้เห็นความสัมพันธ์ ยิ่งแยกก็จะยิ่งเข้าใจองค์รวม ยิ่งเห็นส่วนย่อยยิ่งเข้าใจส่วนรวม พุทธศาสนาจึงเป็นวิภัชวาที พระพุทธเจ้าทรงใช้วิภัชวาท คือ มองอะไรไม่มองด้านเดียวและไม่มองคลุม ๆ เครือ ๆ มองแยกแยะและโยงได้ เห็นอะไรก็มองว่ามีแง่ดีแง่เสียอย่างไร รวมแล้วเป็นอย่างไร แม้แต่มองพฤติกรรมของคนก็ต้องรู้จักแยกแยะ

ฝรั่งที่ว่าชอบแยกแยะนั้น ก็ไม่ได้แยกแยะตัวเขาเองให้เราดูทั้งหมด แต่คนไทยไม่รู้ทัน ไปเสียเปรียบฝรั่งในการแยกนั้น เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นวิชาแยกส่วนออกมาแล้วจากศาสตร์อื่น ๆ เช่นแยกจากเรื่องสังคม-วัฒนธรรม แต่เศรษฐศาสตร์ที่ว่านี้ก็มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจากภูมิหลังในประวัติศาสตร์ของเขาเป็นปัจจัยรวมอยู่ด้วย แต่เราคนไทยไปเรียน โดยไม่รู้เรื่องสังคม-วัฒนธรรมของเขา ไปเรียนแต่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ยึดถือแต่เพียงว่า ฝรั่งโลภอยากได้จึงขยันหมั่นเพียร แต่มองไม่เห็นเศรษฐศาสตร์บนฐานวัฒน-ธรรมตะวันตก เศรษฐศาสตร์ตามลำพังไม่มี ต้องอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมอีกที

ในวัฒนธรรมก็มีจิตใจ มีสภาพนิสัยที่สั่งสมมาจากประวัติศาสตร์ของการดิ้นรนต่อสู้กับธรรมชาติ กับมนุษย์ กับภัยอันตรายต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดเป็นความขยันหมั่นเพียรเป็นต้นนี้ นี่คือสิ่งที่เราไม่ได้มอง นึกแต่เพียงว่า ฝรั่งอยากได้แล้วขยัน พวกเราที่ไปเรียนมาจึงเสียเปรียบพวกแยกส่วน เพราะตัวเองไม่แยกต่อ เลยดูเขาไม่ครบ

ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่ต้องมองให้เห็นความจริงของโลกและชีวิตว่ามนุษย์เป็นบุคคลหนึ่งที่อยู่กับเพื่อนมนุษย์ในสังคม เป็นบุคคลในสังคม และเป็นชีวิตหนึ่งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติในโลก ซึ่งก็คือความเป็นจริงตามธรรมดา แต่ทำไมเราจะเรียนศาสตร์ต่าง ๆ ให้เป็นธรรมดาไม่ได้ หรือเรียนไปก็ยิ่งห่างธรรมดาไปทุกที ขณะที่ทางพุทธศาสนายิ่งเรียนยิ่งรู้ธรรมดา หรือรู้ความจริงของธรรมชาติ

เราต้องทำความเข้าใจแนวคิดพื้นฐานต่าง ๆ ให้ชัดเจน เช่น แนวคิดเรื่องความเก่ง ความสำเร็จ หากพื้นฐานแนวคิดผิดก็ทำให้ความเข้าใจประเด็นเหล่านี้ผิดหมด เช่น ความเก่ง ถ้าเก่งในการได้ เก่งในการพิชิตจัดการกับผู้อื่น จัดการกับธรรมชาติ จัดการกับเพื่อนมนุษย์ ก็ถือว่าเก่งกระนั้นหรือ ถ้าเก่งมาจากพื้นฐานความคิดที่ถูกอย่างที่เราพูดกันแล้ว ต่อเมื่อมีความสามารถในทางสร้างสรรค์ ในการทำโลกทำชีวิตให้ดีงาม ทำให้มนุษย์อยู่ดีมีชีวิตเกื้อกูลกัน จึงจะถือว่าเก่ง

พื้นฐานความเข้าใจโลกและชีวิตที่ต่างกัน ทำให้ความหมายของศัพท์เปลี่ยนไปหมด "เก่ง" ในปัจจุบัน คือ เก่งในการเอาจากเขา ได้มามากฉันก็จะมีความสุขมาก เก่งอย่างนี้ให้เก่งจนโลกแตกก็ไม่พบความสุข เพราะเก่งทำลายโลก เก่งแบบนี้จะไม่มากับความสุข จะประสานกับความดีก็ไม่ได้ แต่ถ้าเก่งถูกต้อง ความดีก็มาได้ด้วย เพราะมันจะเก่ง มันต้องดี เก่งที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม และความสุขก็มีได้ในตัวเอง เป็นเก่งที่มีความสุข เก่งที่จะพัฒนาตัวเอง เก่งในการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข หรือเก่งใน

การมีความสุข ไม่ใช่เก่งด้วยการเอาของเขามาทำให้ตัวเป็นสุข ฉะนั้น เก่งในความหมายแค่นี้ก็ต่างกันแล้ว ปัจจุบันเราพูดถึงการศึกษาที่ทำให้คนเก่ง-ดี-มีความสุข ถ้าเราไม่สามารถเข้าใจความหมายแบบนี้ ความเก่ง ความดี ความสุข ก็ไม่มีทางประสานกันได้ และจะมีความขัดแย้งกันในตัว แต่หากเข้าใจถูก คุณสมบัติทั้งสามนี้ก็สามารถไปด้วยกันได้

อันนี้เป็นตัวอย่างของความหมายของความเก่ง เราคงต้องเลือกว่าเราจะเก่งจนโลกแตกแล้วไม่พบความสุข หรือจะเก่งในการทำให้สุขไปด้วยกัน

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

บางทีในความรู้ความเข้าใจของสามัญชน อาจเข้าใจความหมาย "เก่ง" ทั้ง ๒ อย่าง แต่กติกา สังคม และระบบคุณค่าสังคมทำให้เห็นกันไปว่า เก่งเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมหรือเก่งเพื่อให้ดีนั้น แพ้เก่งที่ชนะคนอื่น ถ้าสังคมยอมรับอย่างนั้นก็จะเสียดุล คนที่เก่งอย่างถูกต้องจึงแพ้

พระธรรมปิฎก

สังคมก็จะกล่อมว่าต้องเอาชนะเขา ยิ่งระบบแข่งขัน ระบบตะวันตกเข้ามา ก็ต้องแข่งขันให้ชนะหรือเก่งเหนือเขา ต้องเอาเปรียบเขาได้ ครอบงำเขาได้ ถ้าเก่งมาในระบบแข่งขันก็แน่นอนว่าจะต้องจัดการคนอื่น การจะช่วยเหลือเกื้อหนุนกันก็เป็นไปได้ยาก เพราะมันขัดกับคำว่า "แข่งขัน"

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมถึงเรียนถามตั้งแต่ต้นว่า เพราะตัดสินกันอย่างนี้ใช่ไหม ถึงนำไปสู่ความวิกฤตความวิบัติอยู่เรื่อย ๆ

พระธรรมปิฎก

แน่นอน เพราะฐานความคิดมันผิด เราต้องเข้าใจโลก เข้าใจชีวิตให้ถูกต้องว่าชีวิตเป็นอย่างไร อย่างเด็กเริ่มเติบโตในครอบครัว พุทธศาสนาก็ได้เริ่มต้นสอนตั้งแต่เรื่องการกิน การบริโภคใช้ปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นศีลขั้นที่หนึ่ง หรือศีลเริ่มต้น แต่ในสังคมไทยไม่ค่อยพูดถึงเรื่องนี้มากนัก ศีลขั้นที่หนึ่งจะถามว่ากินเพื่ออะไร เรากินเพื่อสนองความต้องการของชีวิตให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี เราจะต้องกินอาหารอะไรประเภทไหนและมากเท่าไร แค่นี้ศีลและการศึกษาก็เริ่มต้นแล้ว พฤติกรรมการกินก็เริ่มถูกต้อง เริ่มเกื้อกูลกัน การแย่งชิงก็ลดลงตั้งแต่ต้น แต่เราไม่มองเช่นนี้เลย เรากินอาหารเพื่ออร่อย โก้ ต้องเหนือคนอื่น หรูหรากว่าคนอื่น ระบบการแข่งขันก็ตามมา เมื่อค่านิยมเข้ามาหนุนอีกก็ไปกันใหญ่ นอกจากค่านิยมแล้วยังมีการแข่งขันเรื่องความโก้ มีการแย่งชิง และเบียดเบียนชีวิตตัวเอง เพราะบริโภคแล้วไม่เป็นคุณต่อชีวิต ไม่สนองความต้องการของชีวิต แต่สนองความต้องการของบุคคลที่จะโก้ จะหรูหรา จะเอาชนะ แต่ถ้าสนองความต้องการของชีวิตก็จะเป็นไปด้วยปัญญา คนต้องเริ่มด้วยกิน โดยรู้ เข้าใจ แค่นี้การเบียดเบียนก็ลดลงได้ด้วย เพียงแค่การบริโภคปัจจัยสี่อย่างถูกต้อง หรือบริโภคเป็น ซึ่งเป็นผลดีแก่ทุกคน ทั้งแก่ชีวิตตนเองและคนอื่น

ฉะนั้น ศาสนาและการศึกษาจึงเริ่มในครอบครัว ศีลเกี่ยวข้องอย่างมากกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รวมแล้วก็คือ พฤติกรรม กาย วาจา ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางสังคมและทางวัตถุ รวมทั้งเทคโนโลยี ปัจจุบันเราสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ในเชิงที่ทำให้เกิดการเบียดเบียนหรือเกื้อกูลกัน แน่ ถ้าสัมพันธ์ในทางเบียดเบียนก็เสียศีล ถ้าสัมพันธ์ในทางเกื้อกูลก็มีศีล เริ่มตั้งแต่การกินอยู่ การใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพียงแค่กินอาหาร สวมใส่เสื้อผ้า เพียงแค่ดูโทรทัศน์หรือวิดีโอ หูฟังวิทยุก็เป็นเรื่องของศีลทันที ถามว่าดูทีวีเพื่ออะไร สิ่งเหล่านี้มีคุณค่าที่แท้อย่างไร

ทั้งนี้ก็เพื่อให้รู้ข่าวสาร รู้ความเป็นจริง เพื่อให้เกิดสติปัญญาและความรู้ที่กว้างขวางทำให้ได้ประโยชน์ที่จะนำมาใช้ดำเนินชีวิตให้ดีงาม หรืออาจคิดต่อไปถึงการเกื้อกูลสังคมหรือเพื่อนมนุษย์ แต่ถ้าไม่มีแนวคิดนี้อยู่หรือไม่มีศีล ก็มองการดูทีวีได้แค่จะหาความสนุกสนาน ตื่นเต้น ลุ่มหลง แค่นี้ก็เริ่มเข้าสู่วิถีการดำเนินชีวิตที่เบียดเบียน

การศึกษาตั้งแต่ในครอบครัวนี้แหละสำคัญ จุดเริ่มคือ ทำอย่างไรจะ *ให้พ่อแม่ทำหน้าที่นำเสนอโลกนี้แก่ลูก* พระพุทธเจ้าตรัสว่า พ่อแม่เป็นพรหมของลูก เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่ลูก ปัจจุบันพ่อแม่ไม่ค่อยทำหน้าที่นี้ เราปล่อยให้ทีวีและวิดีโอทำแทน แต่ไอทีโดยมากนำเสนอโลกแห่งการเบียดเบียน เห็นแก่ตัว เอาชนะกัน

ม่ากันโหดเหี้ยมทารุณ หรือไม่ก็ลุ่มหลงมัวเมา ต่างจากพ่อแม่ที่มีความรักเมตตากรุณาอยากให้ลูกเก่งดีมีสุข ก็นำเสนอโลกแก่ลูกในทางที่ดี เริ่มแต่นำเสนอตัวเองในฐานะตัวแทนที่ดีของมนุษย์ พ่อเป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้ชาย แม่เป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้หญิง เมื่อพบคนที่มีเมตตา มีความรักใคร่ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เด็กก็เริ่มเห็นโลกในแง่ดี จิตใจก็พัฒนาในแง่ความรักความอบอุ่น มีไมตรี พ่อแม่ที่มีความรักนำเสนอโลกแก่ลูก ชวนให้ดูสิ่งสวยงาม ชวนทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ ตอบคำถามเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายรอบตัว พาไปสัมผัสธรรมชาติ แนะนำให้รู้จักพี่ ป้า น้า อา นำลูกเข้าสู่สังคม หรือนำเสนอโลกแก่ลูกพร้อมด้วยความสัมพันธ์ที่ดี ปัจจุบันพ่อแม่ละเลยบทบาทเหล่านี้ ให้ทีวีวิดีโอทำหน้าที่แทน พ่อแม่จึงถูกแย่งชิงอาณาจักร ถูกทีวีแย่งชิงดินแดนไปครอบครอง แล้วทีวีวิดีโอก็นำเสนอโลกที่เบียดเบียน แย่งชิง เห็นแก่ตัว จิตใจลูกก็โน้มในทางที่ไม่ดี กระหายที่จะเข้าสู่โลกแห่งการแข่งขันแย่งชิงเบียดเบียน

ฉะนั้น การศึกษาในครอบครัว พ่อแม่ต้องทำหน้าที่พรหม ทำหน้าที่นำเสนอโลกแก่ลูก ทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์คนแรก ช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ตาดูหูฟังเป็น เริ่มตั้งแต่การฝึกให้รู้จักคิดว่าดูทีวีเพื่ออะไร

ไม่ใช่ดูให้กระตุ้นเร้าสิ่งที่เป็นโทษ ทำให้ลุ่มหลงมัวเมายิ่งขึ้น หรือไปสนองความต้องการที่ผิด บางทีเด็กอยากรู้ เด็กมีทางไป ๒ แพร่ง แกถามพ่อแม่เพราะอยากรู้ แต่พ่อแม่ไปกระตุ้นในทางที่อยากได้ แทนที่จะกระตุ้นความอยากรู้ เช่น ไปตามห้างร้าน ลูกอยากรู้สิ่งของนั้น แทนที่จะแนะนำว่า คืออะไร เป็นมาอย่างไร มีคุณโทษอย่างไร กลับบอกแค่ว่า อันนี้สวย อันนี้ดี เอาอันนี้อันนั้น ไปกระตุ้นสิ่งที่ทางพระเรียกว่าตัณหา แทนที่จะไปกระตุ้นปัญญา ฉะนั้น การศึกษาในครอบครัวสำคัญ ขณะนี้พ่อแม่เสียอำนาจครอบครองบ้านให้ทีวีไปแล้ว ต้องดึงบทบาทและอำนาจครอบครองดินแดนกลับมาให้ได้

ปัญหาที่เกิดจากสื่อ

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ในทางปฏิบัติ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง โดยเฉพาะสื่อมีทิฐิตรงกันอย่างหนึ่งคือ รู้ชีวิตที่เรียบง่าย ดีงาม สงบ เข้าใจและอยากเป็นอย่างนั้น แต่มันไม่ "มัน" ต้องการความสนุก ความตื่นเต้นให้ชีวิต ดังนั้นมีอะไรที่สื่อหรือตัวเองทำให้เกิดความมัน ความตื่นเต้นความสนุกสนานได้ ก็เตลิดเปิดเปิงไป ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญที่พัฒนาไปได้ไม่มากอย่างที่เราอยากเห็น เราเอาบรรทัดฐานของธรรมดาปุถุชนมาเป็นเกณฑ์ตัดสิน ใครไม่เป็นอย่างนั้น ไม่โก้ ไม่เท่ ไม่มัน เป็นคนแปลกไปจากธรรมดา

พระธรรมปิฎก

อาตมาเห็นว่าควรใช้ระบบกัลยาณมิตร คือ ต้องมีคนที่คอยเป็นพลังหนุนให้ถูกต้อง บางครั้งต้องทวนกระแส เมื่อมีคนเป็นกัลยาณมิตรที่มีกำลังคุณธรรม กำลังทางปัญญามาหนุนก็สามารถเสริมแรงไปในทางที่ถูกต้องได้ พ่อแม่มีดีตรงที่มีเมตตากรุณาต่อลูก มีความรักลูก อยากให้ลูกได้รับสิ่งที่ดีงาม

ไม่เหมือนทีวีที่นำเสนอจากคนที่มุ่งผลประโยชน์ ไม่ได้คิดให้เด็กได้ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิต เราปล่อยให้ทีวีนำเสนอโลกต่อลูกเรา คือปล่อยให้ลูกเป็นเหยื่อของคนที่อยู่เบื้องหลังที่คอยหาผลประโยชน์ ทำอย่างไรจะให้พ่อแม่ทำหน้าที่ อย่างน้อยแม้จะมีกิเลส แต่กับลูก พ่อแม่ย่อมต้องปรารถนาดี เพราะมีคุณธรรมพื้นฐานติดมาเป็นเบื้องต้น จากการที่เราให้การศึกษาในครอบครัวที่ถูกต้อง ก็จะสามารถนำเด็กไปสู่แนวคิดที่ถูกต้องได้

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ต้องมีคนกลุ่มหนึ่งคิดปฏิรูปสื่อ ที่เราเคยเสนอแนะกันเรื่องปฏิรูปสังคม เรื่องใหญ่ ๆ เรื่องหนึ่งคือการปฏิรูปสื่อ เรามีคณะวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์ แต่ไม่คิดระบบสื่อ เรามีรัฐธรรมนูญมาตรา ๔๐ มีการออกกฎต่าง ๆ ก็ไม่พอ ต้องมองระบบทั้งหมดว่าประกอบด้วยอะไร ทำอย่างไรจะเชื่อมโยงกัน หาคนคิดไม่ได้ ผมเสนอมา ๒ ปีแล้วเรื่องการปฏิรูปสังคมทุกด้าน

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ก็ต้องเป็นอีกส่วนหนึ่งของการศึกษา การศึกษาโดยผ่านสื่อ

พระธรรมปิฎก

ต้องเน้นมาก เพราะสื่อมีอิทธิพลมากกว่าครู จึงต้องทำรวมกันทั้งสังคม ถ้าพูดในวงกว้าง ผู้บริหารประเทศก็ต้องมาเอาใจใส่เรื่องการศึกษาโดยเฉพาะสื่อ มันโยงกันไปหมด ต้องประสานกัน เพื่อนำเสนอสิ่งที่ดีที่สุดให้กับเด็ก อาตมาเคยพูดไว้ว่าต้องพัฒนา ๒ ด้านพร้อมกัน คือ สังคม ตั้งแต่พ่อแม่ถึงผู้บริหารประเทศ ทำอย่างไรจึงจะนำเสนอให้เด็กได้รับสิ่งที่ดีที่สุดพร้อมกันนั้นเราก็ไม่อาจหวังได้ว่าเด็กจะพบสิ่งที่ดีงามตลอดไป แต่เป็นหน้าที่ของเราที่ต้องรับผิดชอบ เราจึงต้องพยายามเท่าที่ทำได้ แต่พร้อมกันนั้น

ในทางตรงกันข้าม เราต้องพัฒนาความสามารถของเด็กที่จะหาประโยชน์ได้จากสิ่งที่เลวที่สุด

ถ้าเด็กรู้จักดู รู้จักฟัง แม้แต่สิ่งที่เลวร้ายที่สุดก็จะสามารถเอาประโยชน์ได้ บางทีเอาประโยชน์ได้มากด้วย นอกจากมองสิ่งเลวร้ายให้เป็นแล้วก็ให้เรียนรู้จากทุกข์ สิ่งที่ยาก และปัญหาด้วย คนเรานั้นเรียนรู้จากปัญหาจากทุกข์ได้มากกว่าเรียนรู้จากสุข ถ้าคนเรามีความสุขจะไปเรียนรู้อะไร มันง่าย มันคล่อง มันเอื้อกับเขาแล้ว มันไม่ต้องใช้ความคิดพิจารณา ไม่ต้องเพียรพยายาม ไม่ต้องฝึกฝน ไม่ต้องฝึกคิด แต่เมื่อไปพบสิ่งที่ยากลำบาก เป็นทุกข์ เป็นปัญหา มันมีแบบฝึกหัด ก็จะพยายามเพียรคิดแก้ปัญหานั้น ก็เกิดความชำนิชำนาญและปัญญาความสามารถ เด็กที่เกิดในครอบครัวที่มีความสุขพรั่งพร้อม ถ้าพ่อแม่ไม่ทันก็เสียเปรียบ แต่ถ้าพ่อแม่ทันก็อาจจัดสภาพเอื้อเป็นตัวหนุนให้เด็กเรียนรู้ฝึกตัวได้ดียิ่งขึ้น อยู่ที่ว่าใช้ให้เป็นเท่านั้น

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมเห็นตัวอย่างของจริงอยู่เรื่องหนึ่ง คือพ่อติดเหล้าและติดฝิ่นงอมแงมเสเพล ไม่เอาถ่าน แต่แม่เป็นคนดี มีลูก ๔ คน ลูกเห็นตัวอย่างที่ไม่ดีจากพ่อ ลูกไม่อาจนับถือพ่อได้ แต่ลูกรักแม่ นับถือแม่ ลูกทุกคนจึงตั้งใจเรียน ทุกคนประพฤติดี ทุกคนไม่มีใครต้องการเป็นอย่างพ่อสักคน เพราะได้แม่ดี ในที่สุดลูกจึงดีหมด ผมคิดว่าตัวอย่างที่ไม่ดี บทเรียนที่ไม่ดี บางทีถ้าคิดเป็น มันอาจเสริมให้เกิดความดีหรือพัฒนาได้เหมือนกัน

พระธรรมปิฎก

ได้มากด้วย เพราะว่าสองทางที่แย้งกัน ตรงข้ามกัน ก็นำมาประสานกัน นำเสนอสิ่งที่ดีให้กับเด็กได้ พร้อมกันนั้นก็พัฒนาความสามารถในตัวเด็กที่จะเอาดีหรือเอาประโยชน์จากสิ่งที่เลวที่สุด ถ้าเด็กคนไหนเก่งจริง ก็จะเอา

ประโยชน์ เอาปัญญา เอาความรู้ได้แม้แต่จากสิ่งที่เลวที่สุด เป็นการวางท่าที่ต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

จะเห็นว่า กรณีอย่างเดียวกันแต่คนได้ผลต่างกันออกไปก็มี อย่างคนหนึ่งเคยลำบากยากจนเมื่อสมัยเด็ก ๆ ครั้นโตขึ้นก็มุ่งจะเอาให้เต็มที่ คิดว่าความจนมันเคยบีบคั้นเรา เราลำบากมามาก เมื่อมีโอกาสจึงต้องเอาให้เต็มที่ แต่อีกคนโตขึ้นมาจากความลำบากเช่นกัน แต่กลับคิดว่าเราได้เห็นโลกและลำบากมามากแล้ว อย่าให้คนอื่นต้องประสบอย่างเราเลย ก็คิดคนละอย่าง ถ้าเด็กคิดเองไม่ได้ก็ต้องมีกัลยาณมิตร โดยเฉพาะพ่อแม่ต้องเป็นผู้ชี้แนะแยกแยะอะไรต่าง ๆ ให้มีช่องทางที่จะคิด

แก้ปัญหาได้ด้วยการปรับความคิดใหม่

พระธรรมปิฎก

ขอยกตัวอย่างอีกเรื่องคือ ความหมายของคำว่า *"สำเร็จ"* ซึ่งสมัยนี้ไปไกลแล้ว คนอเมริกันบอกว่าเขาเป็น "Success Culture" เป็นวัฒนธรรมความสำเร็จ แต่ความหมายของคนอเมริกันมิใช่ความหมายที่ดีเลย มันเป็นความหมายที่สนองลัทธิของเขา คือความสำเร็จในระบบแข่งขัน คือไปเอาชนะเขา ไปเหนือเขา ให้ได้เปรียบเข้าไว้ อย่างที่เรียกว่า One Up เด็กอเมริกันจะถูกสอนให้มุ่ง One Up หนุนสัญชาตญาณการแข่งขันตลอดเวลา เพื่อเข้าสู่ระบบแข่งขัน มุ่งความสำเร็จในการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ พอแข่งขันเรื่องผลประโยชน์ก็นำมาสู่ระบบกำไรสูงสุด ความสำเร็จคือการได้กำไรสูงสุด กำไรสูงสุดจะก่อให้เกิดผลดีผลร้ายแก่ชีวิต แก่สังคม แก่เพื่อนมนุษย์ แก่ธรรมชาติ แก่สภาพแวดล้อมอย่างไรบ้าง บางคนไม่เคยคิดเลย

ความสำเร็จของมนุษย์อยู่ที่อะไร เราไม่มองว่าความสำเร็จของมนุษย์คือการทำชีวิตของเราให้ดีงามมีความสุข ทำให้สังคมของเราอยู่ด้วยความร่มเย็นชุมชนสงบเรียบร้อย อยู่กันด้วยมิตรไมตรี ธรรมชาติงดงามน่าอยู่ ซึ่งน่าจะเป็น

ความสำเร็จของมนุษย์ ถ้าเราทำได้เราก็สำเร็จ แต่มนุษย์เดี๋ยวนี้ไม่คิดเช่นนั้น เพราะไปอยู่ใต้อำนาจครอบงำของแนวคิดในระบบแข่งขันว่า ทำอย่างไรจึงจะชนะกัน ทำอย่างไรจะได้ผลประโยชน์มากที่สุด การได้กำไรสูงสุดจึงกลายเป็นความสำเร็จ ความหมายก็เปลี่ยนหมด ความสุขก็เปลี่ยนหมด ฉะนั้นจึงต้องให้คนทั้งหลายเข้าใจแนวคิดพื้นฐานให้ได้

อย่างเรื่องความสุข ถ้าเรามีความสุขได้โดยอิสระ มีความสุขที่พัฒนาโดยลดการพึ่งพาสิ่งภายนอก คนรุ่นใหม่ ๆ จะได้พัฒนาความสุขโดยไม่ต้องพึ่งพาสิ่งภายนอกมากนัก พอพัฒนาความสุขได้ก็เป็นอิสระมากขึ้น สามารถที่จะสุขได้ด้วยตนเองมากขึ้น มีความสุขโดยไม่ต้องมีการเบียดเบียน ยิ่งสุขมากก็จะยิ่งลดการเบียดเบียน เพราะต้องการให้คนอื่นมีความสุข เป็นทางช่วยนำให้คนอื่นมีความสุขไปด้วย เป็นสุขก็สุขด้วยกัน ไม่ใช่แย่งกันสุข ความสุขที่ลดการเบียดเบียนคือความสุขที่เราต้องการ

ความสุขในปัจจุบันเป็นความสุขที่ต้องเบียดเบียน ถ้าฉันได้สุข คุณต้องได้ทุกข์ หรือว่าทำให้คนอื่นต้องแย่ลง การพัฒนาเรื่องความสุขก็ไม่มี ความเข้าใจเรื่องความสุขก็ไม่ชัด เรายิ่งสุข โลกยิ่งทุกข์ สังคมยิ่งทุกข์ ธรรมชาติยิ่งทุกข์ คนอื่นยิ่งทุกข์ อย่างนี้ก็ไม่ดี ถ้าเราพัฒนาคนในแง่ความสุขอย่างนี้ไม่สำเร็จ ก็ไม่มีทางที่จะแก้ปัญหาหรือทำให้โลกเป็นสุขโดยไม่มีการเบียดเบียน สิ่งเหล่านี้ต้องชี้ผิดชี้ถูกให้เห็นชัด ๆ

อาตมภาพขอกลับมาที่อาจารย์หมอประเวศ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและความมีมิตรไมตรี จะต้องระวังไว้ด้วยว่าทำอย่างไรจะกระตุ้นคนไม่ให้ประมาท เรื่องนี้สำคัญ ข้อได้เปรียบของระบบแข่งขันคือ ทำให้คนไม่ประมาท คนที่ดีมีความสุขประสบความสำเร็จก็มีจุดอ่อนตรงที่จะ*ประมาท* ต้องระวังให้ดี สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขมีมิตรไมตรีจะโน้มเอียงไปในความประมาท จะเฉื่อยไม่กระตือรือร้น ปล่อยปละละเลย หวังพึ่งคนอื่น อ่อนแอ ถ้าเราหวังพึ่งคนอื่นได้ เราก็ไม่กระตือรือร้นที่จะทำ ถ้าตัวคนไม่มีการพัฒนาเขาก็ตกอยู่ในความประมาทแล้วก็เสื่อม

สังคมมักจะเป็นอย่างนี้ คือเมื่อเจริญรุ่งเรือง ดีงาม ประสบความสำเร็จ มีความสุข แล้วก็จะเสื่อมเพราะประมาท นั่นคือ จะเฉื่อยชาลงและจะเพลิดเพลินหลงระเริงมัวเมา แต่สังคมที่ตัวใครตัวมัน ใครดีใครอยู่ ใครไม่สู้ก็ตาย ใครเก่งก็รอด สังคมอย่างนี้คนอยู่เฉยไม่ได้ ต้องเร่งรัดตลอดเวลา จึงไม่ประมาท แต่ไม่ประมาทเพราะถูกบีบ ที่เราต้องการคือ ความไม่ประมาทด้วยสติปัญญา จะทำอย่างไรให้มนุษย์ไม่ต้องรอให้ทุกข์มาบีบคั้น มีภัยคุกคามแล้วจึงจะไม่ประมาท คนทั่วไปพอมีทุกข์บีบคั้นมีภัยคุกคามจึงลุกขึ้นดิ้น ยามสบายก็จะนอนผัดวันประกันพรุ่ง มนุษย์ปุถุชนจะเสียตรงนี้ พุทธศาสนาเน้นการพัฒนาคนให้อยู่ได้ด้วยปัญญา ไม่ประมาท คือมีสติกำกับว่าอะไรไม่ถูกและอาจจะเกิดโทษเสียหาย ก็มีความสามารถที่จะบังคับตัวเองให้ไม่ทำ อะไรที่เป็นประโยชน์ก็สามารถบังคับตัวเองให้ทำ อันนี้เรียกว่าไม่ประมาทด้วยสติปัญญา ซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาตน ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของคนที่พัฒนาแล้ว คือ *ถึงจะสุขสบายก็ไม่ประมาท* เพราะฉะนั้น ต้องมีการพัฒนา มนุษย์ต้องไม่ประมาทตลอดเวลา

ความไม่ประมาทเป็นหลักการที่สำคัญในพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนไว้ว่า มีบุคคลเดียวที่จะไม่ประมาทเลยคือ พระอรหันต์ ฉะนั้น ท่านจึงเตือนว่า คนไม่เป็นพระอรหันต์ก็พร้อมที่จะประมาท จึงต้องระวังที่สุด สังคมที่ดีมีจุดอ่อนตรงที่จะตกลงสู่ความประมาท จึงต้องหาตัวกระตุ้นให้ได้ว่าเราจะเอาอะไรมาแทนที่ระบบแข่งขัน ที่ใช้สัญชาตญาณสัตว์ป่าที่บีบคั้นว่าต้องดิ้นรนต่อสู้ ไม่เช่นนั้นก็ตาย เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ของการพัฒนามนุษย์ คือจะให้การศึกษาอย่างไรคนจึงจะไม่ประมาท ไม่ให้ความดีงาม ความสุข และความสำเร็จกลายเป็นเหตุของความประมาท ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระอริยบุคคลบางท่านว่า พอปฏิบัติธรรมสำเร็จก้าวหน้าหรือได้บรรลุธรรมแล้วเกิดความพอใจ ท่านใช้คำว่า *สันโดษ* พอเกิดความสันโดษอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เธออยู่ในความประมาทแล้ว" คือ เฉื่อยลง ชักจะไม่เพียรขวนขวาย ฉะนั้น ตราบใดที่ยังไม่บรรลุความสิ้นกิเลสอย่าได้นอนใจ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า *"แม้แต่ความตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย เราก็ไม่สรรเสริญ ไม่ต้องพูดถึงความเสื่อมถอยจากกุศลธรรม เราสรรเสริญอย่างเดียวคือ การก้าวต่อไปในกุศลธรรม"*

เราควรเน้นจุดนี้ให้มาก เพราะคนไทยตกหลุมความประมาทง่ายเหลือเกิน

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ท่านเจ้าคุณพูดว่าจะต้องชี้ผิดชี้ถูกให้แรง ตรงนี้ท่านหมายความว่าอย่างไร เพราะที่แล้วมา ท่านชี้ผิดชี้ถูกอยู่แล้ว ที่ว่าจะให้แรงขึ้นอีก ถ้าจะให้แรงต้องระบุอะไรอีก ถ้าพูดทั่วไปคงไม่แรง ควรระบุลงไปไหมว่าอารยธรรมปัจจุบันอยู่บนพื้นฐานมิจฉาทิฐิ เพราะฉะนั้น ท่านเจ้าคุณพูดอะไรดี ๆ ไว้มาก แต่มันยังไม่เกิดผลตามที่ต้องการมากนัก เพราะกระแสใหญ่ คือ ตัวอารยธรรมที่เป็นมิจฉาทิฐิคุมอยู่ สอนอะไรดี ๆ ไว้ก็ยังไม่เป็นผลตามที่ควร นอกจากจะต้องโจมตีเข้าไปตรงนั้นโดยตรง

ทางออกที่เป็นไปได้ คือการใช้ปัญญา

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าทำอะไรผิด ตั้งอยู่ในความประมาท ทำอะไรไม่ดี หรือคิดอะไรไม่ดี ในตัวเขายังมีส่วนที่เป็นความดี มีส่วนที่เป็นคุณ มีส่วนที่จะพัฒนาอยู่ส่วนหนึ่ง ถ้ามีอุบายที่จะเข้าถึง มีอุบายที่ทำให้รู้ให้เข้าใจมากขึ้น เขาก็เปลี่ยนได้ ไม่น่าจะปล่อยไปเลย มองดูในทางสร้างสรรค์มนุษย์ทุกคนย่อมมีส่วนดี ถ้าเราหาอุบายที่เข้าถึงได้ให้เหมาะแก่กาลเทศะ เหมาะแก่บุคคล เหมาะแก่สิ่งแวดล้อมของเขาแล้ว มันก็เป็นทางที่จะเสริมพลังขึ้นมาได้ คงต้องแก้ไขกัน แพ้ชนะไม่สำคัญ ถ้าแพ้ต้องยอมรับสภาพ แต่ใน

เมื่อมนุษย์มีสัญชาตญาณใฝ่ดีอยู่ส่วนหนึ่ง เราก็ต้องทำต่อเนื่องจนเกิดผล ไม่ทราบท่านอาจารย์เจ้าคุณจะเห็นอย่างไร

พระธรรมปิฎก

ถ้าเรามองลึกในตัวบุคคล ชีวิตก็ต้องการสิ่งดีที่สุด สิ่งที่เป็นประโยชน์มันมีตัวนี้อยู่ ลึกลงไปชีวิตมันต้องการ เมื่อต้องการ เราก็ต้องปลุกมันขึ้นมา แต่ต้องระวังให้ดี ถ้าเราไป*สนองความต้องการของบุคคล* ตัณหามันจะเกิด ถ้าเรา*สนองความต้องการของชีวิต* ฉันทะก็จะมา นี้คือ*จุดแยก* คนไทยเราแยกไม่ออกระหว่างความอยาก ๒ อย่าง ชาวพุทธก็แยกความอยากไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ทางธรรมถือว่าความอยากเป็นหัวใจของการที่จะก้าวไป ท่านแยกความอยากไว้ ๒ อย่าง อยากที่เป็นกุศลและอกุศล หรือกุศลปรารถนา กับอกุศลปรารถนา หรือเป็นศัพท์ที่แยกให้เรียกง่ายว่า อยากดีเป็นกุศล เรียกว่าฉันทะ ถ้าอยากไม่ดีเป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก่อนอาทิตย์อุทัยย่อมมีแสงอรุณหรือแสงเงินแสงทองขึ้นมาก่อน ก่อนมรรคจะเกิดขึ้น ก็มีความอยากที่เรียกว่าฉันทะเกิดขึ้นก่อน ถ้าไม่มีฉันทะก็เข้าสู่มรรคไม่ได้ เรามองข้าม เรามักจะติเตียนความอยากจนคนระย่อหมด แทนที่จะแยกให้ได้ว่าอันไหนเป็นความอยากที่ถูกต้อง

อย่างที่ว่าแล้ว แม้แต่ในการกิน ถ้าเราสอนให้เด็กรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาการกินว่า กินเพื่ออะไร เราไม่ได้กินเพื่อโก้เก๋ เพื่อสนุก ไม่ใช่เพื่ออร่อย แต่จะกินเพื่อยังชีวิตให้เป็นไป เพื่อเกื้อหนุนชีวิตอันประเสริฐ เพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพดี มีกำลัง พอเด็กได้คิดก็จะสนองความต้องการของชีวิต แต่ถ้าหากเห็นแค่อร่อย โอ้อวดกัน ก็จะเป็นการสนองตัณหา แต่ถ้ามุ่งสนองความต้องการของชีวิตก็จะสนองฉันทะ ซึ่งฉันทะจะเกิดต้องมากับปัญญา คือปัญญาเกิดรู้ว่าวัตถุประสงค์ของการกินก็เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ชีวิตจะได้อยู่ดี ปัญญาเกิด ฉันทะก็จะเกิด มันก็อยากในสิ่งที่เห็นด้วยปัญญา

ว่าดี ถ้าไม่มีฉันทะตัวนี้มา ตัณหาก็จะพาไปเลย คือจะมุ่งสนองความต้องการ เสพรส *สนองความปรารถนาของตัวตนของบุคคลอย่างเดียว*

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ตรงนี้ มนุษย์ก็มีข้อจำกัดอยู่อย่างหนึ่ง บางทีด้วยปัญญามองออกเข้าใจ แต่ถึงตอนพฤติกรรม ทำไม่ได้หรือไม่อยากทำ เช่น เด็ก ๆ รู้ว่ากินผักดี เด็กเข้าใจทุกอย่างว่าผู้ใหญ่ปรารถนาดี พ่อ-แม่ปรารถนาดีจะให้แข็งแรง แต่เอาเข้าจริง ๆ ไม่ชอบ ไม่กิน และย้ำความไม่ชอบของตัวเสียจนไม่กินผัก ปัญหาอย่างนี้จะแก้อย่างไร

พระธรรมปิฎก

คือ เราจะเอาแบบฝรั่งที่คิดเป็นหนึ่งกับศูนย์ไม่ได้ พุทธศาสนามองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่เป็นผลจากการพัฒนา มันค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป เราก็สนองความต้องการของตัณหาครึ่งหนึ่ง สนองฉันทะเสียอีกครึ่งหนึ่ง แล้วก็เอากัลยาณมิตรมาช่วย ถ้ากัลยาณมิตรเก่งก็จะสร้างศรัทธา ตัวเชื่อมระหว่างคนหรือเด็กกับกัลยาณมิตรคือ ศรัทธา พอเขาเชื่อ เขามั่นใจ เขาอยากทำตาม ก็พัฒนาไปในทางปัญญาและฉันทะมากขึ้น บางคนพูดแล้วเด็กไม่ทำ เพราะไม่มีศรัทธามาเชื่อม จะเห็นว่าคุณสมบัติอย่างหนึ่งของกัลยาณมิตรคือทำให้เกิดศรัทธา พอเขาเชื่อ เขาจะทำตาม ท่านจึงบอกว่าศีลไปดีด้วยศรัทธา ที่เราบอกว่าเด็กกินด้วยฉันทะ พอเด็กกินเป็น ก็เป็นพฤติกรรมที่เป็นศีล เราต้องให้เด็กรู้ว่านี่เป็นศีล ซึ่งจะเริ่มพัฒนาเป็นวัฒนธรรม พอเด็กมีความมั่นใจด้วยปัญญา เด็กจะมีความรู้สึกธรรมดาไม่ตื่นตามค่านิยมในสังคม

การแสดงความโก้เก๋อวดกันต่าง ๆ นั้น เป็นวิธีการสร้างความมั่นใจ แต่เป็นวิธีการของคนที่ไม่มีความมั่นใจในตนเอง คือไม่มีดีในตัวที่จะภูมิใจ จึงต้องอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วยค้ำยัน แต่ความมั่นใจที่แท้จริงก็คือความมั่นใจ

ด้วยปัญญา ถ้าเด็กเห็นชัดว่าสิ่งที่เขาทำถูกต้อง ดีงาม เป็นประโยชน์ ก็จะหวั่นไหวไปตามกระแสค่านิยมได้ยากยิ่งขึ้น เด็กที่ไม่มีความมั่นใจในตัวเองก็จะถูกเพื่อนชักพาไป กระแสค่านิยมดึงไป การหัดให้เด็กคิดให้เกิดปัญญาจะทำให้เด็กมั่นใจว่าการกินเพื่อสนองความต้องการของชีวิตเพื่อสุขภาพนั้นถูกต้อง เมื่อเห็นชัดด้วยปัญญาก็มั่นใจ เราจึงพยายามให้เด็กมีกัลยาณมิตรโดยมีศรัทธามาช่วยเชื่อมให้เด็กมีฉันทะในพฤติกรรมที่พึงประสงค์จนพัฒนาไปเป็นศีล นั่นก็หมายถึงการเน้นเรื่องการศึกษาในบ้าน

๒ เศรษฐกิจพอเพียง *บน* รากฐานวัฒนธรรมไทย

- *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*
- *การพัฒนาที่ก่อปัญหา*
- *เศรษฐกิจพอเพียง : วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย*
- *สวนกระแสและถอยหลังเข้าคลองกันเถิด*
- *อยากได้ อยากมี ต้องอยากทำ*
- *พระมหาชนกสอนอะไร*
- *ปัญหาของคนไทย : การไม่เคารพกติกาสังคม*
- *เศรษฐกิจพอเพียง แต่อย่าประมาท*

พื้นฐานวัฒนธรรมไทย

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ขณะนี้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็จะนำเข้าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ซึ่งเป็นสถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจเคยนำเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเข้าประชุมปรึกษาหารือกัน เรื่องนี้อาจเข้าใจยากสำหรับนักวิจัยไทย โดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์ ถ้ามองในแง่วิชาการ นักเศรษฐศาสตร์จะไม่ค่อยสนใจ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัย เรื่องนี้จำเป็นต้องเข้าใจวิถีชีวิตเป็นเบื้องต้น สังคมชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ แต่โดยเนื้อแท้เป็นเรื่องที่ชาวบ้านเคยปฏิบัติมาก่อน บางส่วนก็ยังปฏิบัติอยู่ บางส่วนถูกละเลยเสียนานแต่ได้กลับไปปฏิบัติใหม่ซึ่งก็จะเข้าใจกันง่าย นักวิชาการมองจากกรอบวิชาการซึ่งแยกส่วน เมื่อแยกส่วนก็จะไม่ค่อยเข้าใจ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องเชื่อมโยง ไม่ใช่เรื่องเดียว ไม่ใช่เรื่องเงินทองหรือธุรกิจ เราจะลองมาช่วยกันพิจารณาในแง่มุมต่าง ๆ

แต่เดิมคนไทยอยู่ด้วยกัน ไม่ได้คิดว่าจะสร้างความร่ำรวยเฉพาะตัว คิดถึงการอยู่ร่วมกัน การที่จะมีความทุกข์ความสุขร่วมกัน แต่การพัฒนาสมัยใหม่เปลี่ยนคุณค่าเป็นว่า แต่ละคนควรแสวงหากำไรสูงสุด แสวงหาเงินให้มากที่สุด ดังคำขวัญในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ว่า "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" เป็นการชูความหวังที่มุ่งเอาเงินขึ้นมาเป็นใหญ่หรือเป็นตัวตั้ง เป็นการแยกส่วน พอเอาเงินเป็นตัวตั้งอยากให้เงินโตขึ้นมา ในขณะที่ธรรมชาติทั้งหลายเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ต้องทำส่วนอื่นให้แฟบลงเหมือนลูกโป่ง ถ้าเราอยากให้โป่งแห่งหนึ่งก็ต้องทำให้อีกแห่งแฟบ

การพัฒนาที่แล้วมาก็เหมือนกัน ส่วนที่แฟบลงได้แก่ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรม ที่จริงไปเอาประโยชน์ของคนส่วนใหญ่มาเป็นของคนส่วนน้อย แล้วหวังว่าความร่ำรวยจะกลับมาใหม่ นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า ทฤษฎี Trickle Down ทำกันมา ๔๐ ปีก็ไม่เป็นความจริง ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยยิ่งห่างมากขึ้น

จากตัวเลขของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเมื่อปี ๒๕๑๘ รายได้ของคนจนระดับล่าง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นสัดส่วนเพียงแค่ ๖ เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งประเทศ พัฒนาไป ๒๐ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๘ คนจน ๒๐ เปอร์เซ็นต์ระดับล่าง สัดส่วนรายได้ลดลงไปอีกจาก ๖ เปอร์เซ็นต์ เป็น ๓.๕ เปอร์เซ็นต์ และกำลังจะลดลงต่อไปเรื่อย ๆ

ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยนำไปสู่ปัญหามากมาย โดยเฉพาะปัญหาจิตใจเพราะเป็นคนเหมือนกัน แต่แตกต่างกันมาก เกิดการกระทบจิตใจ บางคนกินอาหารจีนบนโต๊ะ อีกพวกต้องเก็บกระดูกใต้โต๊ะกิน มันต่างกันมากเกินไปทางจิตใจ

ความแตกต่างนำไปสู่ปัญหาสังคม เพราะการพัฒนาที่แล้วมาทำให้เศรษฐกิจล่มสลายโดยสิ้นเชิง เมื่อก่อนพออยู่พอกินในชุมชน ที่จริงผมว่าไม่จนด้วยซ้ำไป ในครั้งโบราณนั้นอย่างไรคนก็มีกินเพราะผลิตอาหารได้ ผลิตกินกันเอง มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

การพัฒนาที่ก่อปัญหา

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ผมว่า *ความจนเป็นเรื่องใหม่ ครั้งโบราณคนไทยไม่จน* แต่การพัฒนาทำให้คนจนจนลงไป เศรษฐกิจของชาวบ้านล่มสลายโดยสิ้นเชิง เพราะนำเอาวิถีทางเกษตรสมัยใหม่หรือการปลูกพืชชนิดเดียว ปลูกข้าวก็ปลูกข้าวอย่างเดียว ปอ อ้อยหรือมันสำปะหลังก็อย่างเดียว ทำลายป่าหมดไปเป็นหมื่นเป็นแสนเป็นล้านไร่เพื่อมาปลูกพืชชนิดเดียว ซึ่งล้วนแต่เป็นพืชที่มีปัญหาราคาตกต่ำ ชาวบ้านกำหนดราคาไม่ได้ แต่คนข้างบนเป็นผู้กำหนด เอาเปรียบชาวบ้าน ด้วยการกดราคาให้ต่ำก่อนที่จะส่งไปขายต่างประเทศ

ชาวบ้านทำแล้วขาดทุนทุกอย่าง การปลูกอ้อย ปอ หรือมันอย่างเดียว ทำให้ไม่มีข้าวกิน ไม่มีผักกิน ก็ต้องไปซื้อ เดิมเขามีกิน ปลูกข้าว เลี้ยงปลา ไก่ หมู ปลูกผักผลไม้ มีกินทุกอย่าง แต่ปัจจุบันไม่มีกิน มีเพียงอ้อยหรือมันสำปะหลังอย่างเดียว นอกนั้นต้องซื้อทุกอย่าง ขณะที่ป่าก็หมดไป เดิมเก็บของจากป่า เก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ เก็บผัก แต่ทุกอย่างก็หมดไป เหลือแต่ไร่อ้อย ไร่มัน ต้องซื้อหาในสิ่งซึ่งแต่ก่อนไม่ต้องซื้อ ทันทีที่ขาดทุนเขาก็จะเป็นหนี้ และหนี้ก็มากขึ้นเรื่อย ๆ เกษตรกร ๘๐ เปอร์เซ็นต์ จะเป็นหนี้เพิ่มขึ้น ชาวบ้านเรียกว่า "หนี้อมตะ" ดอกเบี้ยก็สูง

ผมเคยเห็นชาวนาที่มีลูกไม่สบาย เขาไม่มีเงินไปโรงพยาบาล ต้องไปกู้เงิน เพียงแค่ ๒-๓ ปี หนี้เพิ่มเป็นหมื่น เพราะดอกสูงถึงร้อยละ ๑๐ ต่อเดือน และเห็นชาวบ้านจากอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก พาลูกสาวตระเวนรักษามา ๓-๔ แห่ง ก็ไม่หาย เพราะเป็น SLE ถามว่าต้องใช้เงินเท่าไร เอาเงินมาจากไหน เขาบอกว่าหมดไป ๓๐,๐๐๐ บาท ไปกู้เขามาเสียดอกร้อยละ ๑๐ ถัง คือ ๑๐๐ บาท ต้องเสียข้าว ๑๐ ถัง เมื่อเป็นอย่างนี้ชาวบ้านก็ไม่มีข้าวกินเพราะเจ้าหนี้เรียกเก็บไปหมด เรียกว่า "ตกเขียว" จึงเดือดร้อนกันทั้งหมด เกษตรกรเมื่อขาดทุนเป็นหนี้ก็ต้องขายที่ดิน ขายควาย

คนในกรุงเทพฯ ก็แปลกใจว่าชาวนาต้องใช้ควาย แต่ทำไมไม่เลี้ยงควาย ไม่เก็บควายไว้ จนกระทั่งพระ (หลวงพ่อนาน) ต้องไปตั้งธนาคารควาย นั่นก็เป็นเพราะชีวิตต้องใช้เงินสด เมื่อเจ็บป่วยก็ต้องขายนาขายข้าว

ในที่สุดต้องขายแม้กระทั่งลูกสาวให้ไปเป็นโสเภณี ซึ่งมีอยู่นับแสน ๆ คนในประเทศไทย นั่นเป็นสมบัติชิ้นสุดท้ายของเกษตรกร เขาจะสร้างห้องกระจกเอาผู้หญิงสาวไปนั่งติดเบอร์ กระจกมองเห็นทางเดียว คนข้างนอกมองเห็นคนข้างใน คนข้างในมองไม่เห็นข้างนอก ดูเบอร์แล้วเลือกเบอร์ ผู้ชายที่มามีทั้งคนไทย ฝรั่ง จีน ญี่ปุ่น แขก นี่คือสภาพที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันนักพัฒนาระดับชาติ ซึ่งประกอบด้วยนักเศรษฐศาสตร์ นักการเมือง ข้าราชการและที่ปรึกษาก็ยังยืนยันว่าการพัฒนาดังกล่าวเป็นของดี ใครไปคัดค้านเขาก็จะบอกว่าเป็นการสร้างความเสียหายในขณะที่เศรษฐกิจกำลังเบ่งบาน

นี่คือสภาพการพัฒนาที่แล้วมาที่ทำลายฐานสังคมไทย ฐานสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม-ชุมชน ฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงจิตวิญญาณด้วย เมื่อทำลายฐานเช่นนี้ ก็ย่อมล่มสลาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมชาวบ้านบ่อย ได้ทอดพระเนตรเห็นความเป็นจริงที่สะท้อนถึงการศึกษาของไทย การศึกษาสมัยใหม่ทำให้คนไทยไม่เข้าใจแผ่นดินไทย เพราะการศึกษาถูกมองว่าเป็นการไปโรงเรียน เป็นการไปเอาหนังสือมาท่อง หนังสือที่คนกรุงเทพฯ เขียนโดยไปลอกความรู้จากตำราต่างประเทศ ถึงแม้จะมีโรงเรียนอยู่ทั่วราชอาณาจักร แต่ผู้เขียนตำราและครูไม่ได้สัมผัสความเป็นจริง เอาวิชาความรู้เป็นตัวตั้ง *ไม่ได้เอาความจริงเป็นตัวตั้ง*

ท่านเจ้าคุณพูดบ่อย ๆ ว่าการศึกษาที่ดีไม่แยกระหว่างชีวิตกับการศึกษา เพราะชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง การศึกษาเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ท่านเจ้าคุณพูดว่าทางพุทธไม่แยกสองเรื่องนี้ออกจากกัน ชีวิตคือการศึกษา การศึกษาคือชีวิต

การศึกษาปัจจุบันแยกว่า ชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง การศึกษาของไทยที่ผ่านมาแม้จะมีโรงเรียนอยู่เต็มประเทศ แต่เป็นการศึกษาที่ทำให้คนไทยไม่เข้าใจแผ่นดินไทย ถ้าเข้าใจจะแก้ปัญหาไม่ยาก แต่คนทั้งหลายไม่เข้าใจแผ่นดินไทยเลย สมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเตือนว่า *การศึกษาแบบนี้จะทำให้คนไทยหลุดจากรากเหง้าของตัวเอง* แต่ไม่มีใครได้ยินเพราะกระแสมันแรง พอเป็นแบบนี้ เราก็สร้าง "คนสมัยใหม่" ทั้งหมด คือ จะไม่เข้าใจวิถีชีวิตของผู้คนที่สัมพันธ์กันในความเป็นชุมชน สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีวัฒนธรรม มีศาสนา ซึ่งจำเป็นมากในการดำรงชีวิตและดำรงความเป็นชุมชน เขาจะไม่เข้าใจเรื่องเหล่านี้เลย เพียงแต่รู้วิชาอย่างวิชาเศรษฐศาสตร์ วิชารัฐศาสตร์ ฯลฯ เสมือนว่าความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือหรือเป็นศาตราวุธ แต่ไม่เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เหมือนการถืออาวุธ หลาว หอก มีด คนละชิ้น ซึ่งที่จริงก็เป็นเรื่องรุนแรง น่าเถื่อน ถ้าเราไม่เข้าใจเรื่องชีวิตมนุษย์ ไม่เข้าใจวัฒนธรรม แต่มีอาวุธคนละชิ้นและใช้คำที่อาจจะฟังไพเราะว่าไปแข่งขัน อาจารย์ในมหาวิทยาลัยก็สอนว่าเรียนเพื่อไปแข่งขัน แต่ถ้าพูดอย่างไม่ไพเราะ ก็คือ ไปแย่งชิง ก็จะทำให้ไม่เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจวัฒนธรรม แต่ถ้าได้ไปสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านก็จะเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แต่จะเข้าใจไม่ได้จากการศึกษาแบบปัจจุบัน ถ้าไปอยู่กับชาวบ้าน ไปสังเกตพูดคุยกับเขา จะเห็นว่าชีวิตเชื่อมโยงกันหมด วิธีคิด จิตใจ อาชีพ ธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรม มิติทางศาสนาจะเชื่อมโยงกันหมดในความเป็นจริง พวกเราบางคนที่เรียนรู้แบบนี้จะเข้าใจข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัย ที่ได้ไปสัมผัสจะเข้าใจ

๔ เศรษฐกิจพอเพียง : วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย

นายแพทย์ประเวศ วะสี

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเอาคำ "เศรษฐกิจ" มาเป็นชื่อ เพื่อกระตุ้นความสนใจ ที่จริงไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจ แต่เป็นเรื่องวัฒนธรรม เป็นวิถี

ชีวิตร่วมกันของผู้คน พอร่วมกันก็ต้องนึกถึงกันและกัน นึกถึงการพออยู่พอกิน นึกถึงการพึ่งพาตนเอง นึกถึงสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ธรรมะต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องเชื่อมโยงกันผมใช้คำ *เศรษฐกิจวัฒนธรรม* มาหลายปี เคยพูดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาหลายปี และอาจไปว่าเขารุนแรงว่าเศรษฐศาสตร์ที่สอนกันเป็นเศรษฐศาสตร์ที่คับแคบ นักธรรมะเศรษฐศาสตร์ต้องรู้จักเชื่อมโยงคำนึงถึงหลักความจริง หลักการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นเรื่องของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเรื่องวิถีชีวิตร่วมกันของธรรม ซึ่งรวมตั้งแต่ความเชื่อ คุณค่า การประพฤติปฏิบัติร่วมกัน รวมทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ต่างอยู่ใต้ร่มวัฒนธรรมมากกว่าเศรษฐกิจ แต่เมื่อเราพูดถึงวัฒนธรรม คนก็ไม่รู้ว่ามีพลัง

มหาวิทยาลัยทั้งหมดไม่ค่อยช่วยให้เข้าใจเรื่องวัฒนธรรม ทั้งที่วัตถุประสงค์ข้อ ๔ ของสถาบันอุดมศึกษากำหนดให้มีการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่เกือบไม่เห็นเลยว่าได้ช่วยสร้างความเข้าใจตรงนี้ อาจารย์เอกวิทย์ ณ ถลาง เมื่อเป็นเลขาธิการ สวช. ก็พยายามมองวัฒนธรรมใหม่เป็นชีวิตวัฒนธรรม สังคมวัฒนธรรม มิใช่เพียงแต่การร้องรำทำเพลงหรือศิลปวัตถุ ซึ่งถ้ามองเช่นนั้น ก็จะไม่เห็นว่าเกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างไร เกี่ยวกับจิตใจอย่างไร

อันที่จริงคำว่า วัฒนธรรม จะครอบคลุมทั้งหมด ปัจจุบันมีปัญหาเกี่ยวกับการสื่อการทำความเข้าใจ เพราะคำบางคำพอไปใช้กันอย่างแพร่หลายในความหมายที่แคบแล้ว ความแคบก็ติดมา จะกู้คำให้มีความหมายตรงตามความหมายที่แท้จริงได้ค่อนข้างยาก เพราะเป็นคำที่เสียไปแล้ว แต่ควรที่จะต้องทำความเข้าใจ ผมใช้คำว่า *เศรษฐกิจวัฒนธรรม* ก็เข้าใจ ที่จริงก็ไม่จำเป็นต้องใช้คำว่าเศรษฐกิจเพราะเป็นเรื่องวัฒนธรรม แต่เพื่อต้องการกระตุ้นว่าเป็นเรื่องที่แรงและสำคัญ คำว่าเศรษฐกิจหรือเศรษฐศาสตร์ที่จริงเป็นคำที่ดีเพราะมีความหมายว่าเจริญ แต่ต้องเชื่อมโยงเรื่องชีวิต จิตใจ ครอบครัว ชุมชน สิ่งแวดล้อม การเมือง สุขภาพ ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบแยกส่วน ธุรกิจ

หรือเศรษฐกิจเฉพาะบางคนบางกลุ่ม หรือว่าเอาเงินเป็นตัวตั้ง พอเอาเงินเป็นตัวตั้ง เงินจะมีอำนาจมาก เงินกว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ไหลเวียนอยู่ในโลกด้วยความเร็วมาก ไหลเวียนด้วยความเร็วของแสงอิเล็กทรอนิกส์ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ไม่เกี่ยวกับการผลิต เป็นเรื่องการพนัน เป็นการเก็งกำไร เป็นตัวทำลายเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง ทำลายทุกอย่าง

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องดูกัน เศรษฐกิจที่เอาเงินเป็นใหญ่ไม่น่าจะไปได้ เพราะกำลังก่อวิกฤตไปทั่ว ถ้าวิกฤตหมดทั้งโลกก็ย่อมไม่ใช่สัมมาทิฐิ แต่เป็นมิจฉาทิฐิ อันจะนำไปสู่ปัญหาเพิ่มขึ้น ถ้าเราช่วยกันคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้ชัด ปฏิบัติให้ได้ผลดี และเรียนรู้จากการปฏิบัติ นำมาเป็นปัญญาที่สูงขึ้น นอกจากจะช่วยประเทศไทยเองแล้วก็ยังได้ช่วยชาวโลกด้วย

สวนกระแสและถอยหลังเข้าคลองกันเถิด

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมคิดว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปณิธานเป็นประทีปนำทางในทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมไทย เพื่อให้ก้าวไปในทิศทางที่แตกต่างไปจากระบบความคิดความเชื่อที่ครอบงำโลกอยู่ในปัจจุบัน คือ ทุนนิยม อุตสาหกรรมนิยม บริโภคนิยม เป็นความกล้าหาญอย่างยิ่งของพระองค์ท่าน ขณะเดียวกัน เราก็ต้องยอมรับความจริงว่า เศรษฐกิจพอเพียงที่ท่านมีพระราชปรารภไว้กับเราทั้งประเทศนั้น กำลังอยู่ท่ามกลางกระแสหลักของโลกที่ยังบ้าคลั่งอยู่กับเรื่องทุนนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม มากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงขีดอันตราย เราเป็นประเทศเล็ก จะไปเดี่ยวเป็นไปได้ไหม ก็เป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์พอสมควร

สำหรับผมคิดว่าการชี้นำเช่นนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องและไม่ควรหวั่นไหว เราคงต้องเดินหน้าและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในทางปฏิบัติ

ให้มาก โลกจะเป็นอย่างไร บ้าคลั่งขนาดไหน ประเมินความสามารถกันแค่ไหน เราตกอยู่ในลำดับที่ ๓๔ และเลื่อนมาเป็นลำดับที่ ๓๓ บางคนก็หวั่นไหวว่าในโลกของการแข่งขัน เรายังไม่ดี ไม่เก่งพอ ผมคิดว่าเราควรจะต้องปล่อยวาง เพราะแท้ที่จริงระดับผู้รู้ของโลกก็รู้เห็นประจักษ์ชัดและได้คิดมากขึ้นทุกทีว่า เราได้พัฒนากันไปผิดทางกันทั้งโลก จนถึงขีดที่เป็นอันตรายใหญ่หลวง อันตรายในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ทำลายดิน น้ำ ลม ไฟ ทำลายถิ่นที่อยู่ของมนุษย์เอง ทำลายระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การทำลายเช่นนี้เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์เองเป็นที่ประจักษ์แจ้งรู้กันทั่วโลกอยู่แล้ว

มองในมุมกลับแล้ว สำนึกร่วมเช่นนี้เป็นคุณต่อการที่จะพลิกผันมโนคติความเชื่อ ให้มาสู่แนวที่มนุษย์จะอยู่อย่างเป็นหนึ่งเดียวกันกับธรรมชาติ อยู่อย่างนอบน้อมถ่อมตนขึ้น รู้จักประหยัด ถนอมรักธรรมชาติ ด้วยความเคารพในชีวิตอื่น ๆ นอกจากมนุษย์มากขึ้น ก็มาเข้าแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น ผมจึงมีข้อเสนอว่า เราไม่ควรหวั่นไหวว่าเราถอยหลังเข้าคลอง เราแตกต่างจากโลกทั้งมวลที่ครอบเราอยู่ เราต้องมีกำลังใจกล้าแข็ง และชื่นชมที่เรากล้ารับสิ่งท้าทายเหล่านี้อย่างอาจหาญและเป็นตัวของเราเอง สำคัญว่าในเมืองไทยของเรานี้มีกันอยู่ ๖๐ กว่าล้านคน สัดส่วนคนเชื่อเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกำลังเพิ่มจำนวนขึ้น แข็งแรงขึ้นทุกทีจริงหรือเปล่า หรือว่าเศรษฐกิจโลกบาลที่ถือทุนนิยมเป็นหลัก ซึ่งกำลังทำลายหลายสิ่งหลายอย่างและทำลายตัวเองอยู่ในปัจจุบัน ยังแข็งแรงกว่าบรรดาลูกหลานของเราที่กำลังเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาวเป็นกำลังของประเทศชาตินั้น สัดส่วนคนที่เชื่อระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจสองอย่างนี้ อย่างไหนจะหนาแน่นและรุนแรงกว่ากัน เป็นสิ่งที่น่าจับตามอง

ยุทธศาสตร์สำคัญนั้นน่าจะใช้ระบบการศึกษาที่ทันสมัย ปลุกให้ตื่นสร้างฐานความรู้ความเข้าใจในเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้นว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ทางจิตวิญญาณของเรา และเป็น

สิ่งที่ทันสมัยที่สุดถ้ามองในมิติของสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นการถนอมรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างดุลยภาพให้กับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ไม่ทำลายด้วยความโลภของเราโดยการเอามากินมาใช้แบบล้างผลาญ แล้วเกิดปัญหาลูกโป่งอย่างที่อาจารย์เปรียบเทียบไว้ ผมคิดว่ามีทางที่เราจะสร้างความเชื่อมั่นนี้ได้ แต่ต้องทำใจไม่หวั่นไหวกับสิ่งยั่วเย้าของโลกทุนนิยม วัตถุนิยม ที่มารุมเร้าทุกวันทุกนาที ตื่นขึ้นมาก็พบเห็น หลับไปก็พบเห็น ตื่นขึ้นมาก็พบเห็นใหม่อีกอยู่เรื่อย ๆ ทำให้เราลุ่มหลงกับกระแสที่เรารู้แล้วว่าผิด เราก็ควรใช้ปัญญาจัดการกับชีวิตของตัวเองให้ไม่เป็นทุกข์ รู้และเข้าใจธรรมชาติของความทุกข์ โดยเฉพาะในหลักไตรลักษณ์ แล้วปรับตัวให้อยู่ได้โดยไม่ทุกข์ นี่คือหัวใจของพุทธธรรมที่แตกต่างกับกระแสหลักแต่ครั้งพุทธกาลและมีอานิสงส์ถึงเราจนทุกวันนี้

ตัวอย่างกาลเทศะนี้คือ ที่ประชุมแห่งนี้ไม่มีใครสูบบุหรี่ คนสูบบุหรี่กลายเป็นเสียงข้างน้อยในสังคมไปแล้ว บนเรือบินไปหาดใหญ่ เชียงใหม่ ฮ่องกง โตเกียว ก็ไม่มีใครสูบบุหรี่ ทำไมเราสร้างกระแสได้ เพราะเราเห็นโทษ ชี้โทษให้เห็นอยู่อย่างสม่ำเสมอ เป็นประจำ คนจึงเข้าใจและเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรมได้ ตัวอย่างที่กล่าวมานี้น่าจะเป็นอุทาหรณ์เพื่อการปรับเปลี่ยนมโนคติของคนให้หันมาใช้ปัญญาพิจารณาจนเข้าใจและเปลี่ยนตัวเองได้ โดยเฉพาะเปลี่ยนจากความฟุ่มเฟือยเสพติด มากินอยู่อย่างเรียบง่าย ปฏิบัติธรรม ก็จะเป็นสุขมากกว่านี้ หัวใจสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงเริ่มต้นจากใจ แต่การที่จะปฏิบัติให้ได้ผลมากน้อยเพียงใด ต้องปรับให้เหมาะสมกับกาลเทศะและกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างชาวเมืองกับชาวชนบท ระหว่างผู้มีรายได้มากกับผู้มีรายได้น้อย หลักนี้ใช้ได้กับทุก ๆ คนโดยจะต้องประยุกต์ให้เหมาะสมต่อไป

ประเด็นสุดท้ายที่จะขอนำเสนอในโอกาสนี้คือ เรากำลังลุกขึ้นปฏิรูปการเมือง ปฏิรูปเศรษฐกิจ ปฏิรูปการศึกษา ในความหมายของการพัฒนาคน แนวทางปฏิรูปเหล่านี้จะทำให้สอดคล้องกับความต้องการที่จะปฏิรูปเศรษฐกิจ

ให้มาเป็นเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงปัญหาอุปสรรคเรื่องนี้เป็นอย่างดี ท่านทรงเดินสายกลางในแง่ที่ว่า เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงขอให้เริ่มในสัดส่วนจำกัด คือให้เริ่ม ๒๐-๔๐ เปอร์เซ็นต์ของประชาชนทั้งประเทศ แค่นี้ก็น่าจะเป็นผลดีมากแล้ว และเป็นยุทธศาสตร์ที่เป็นไปได้ แทนที่จะเปลี่ยนทั้งหมดอย่างฉับพลัน แต่เกิดผลเสียหลายอย่าง สำคัญว่าเราจะมุ่งผลิตคน พัฒนาคน เพื่อตอบสนองแนวเศรษฐกิจแบบไหน

ผมค่อนข้างจะหวาดหวั่นพรั่นพรึงว่า แนวทางปฏิรูปการศึกษาจะยังเป็นไปเพื่อผลิตคนในรอยเดิม คือ ผลิตให้รู้อะไรเฉพาะอย่างเฉพาะทาง ผลิตนักเศรษฐศาสตร์ นักกฎหมาย แรงงาน หรือช่าง ที่ทำงานได้เฉพาะกิจเฉพาะอย่าง เพื่อให้ยังชีพได้ โดยลืมคิดไปว่าเป็นการผลิตคนเพื่อไปรับใช้เศรษฐกิจแบบที่เราคุ้นเคยคือ ทุนนิยม คนเป็นนายได้แก่คนจำนวนน้อยทั้งในและต่างประเทศที่ร่วมมือกัน คนส่วนใหญ่ก็ต้องรับใช้ผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยอยู่นั่นเอง ถ้าเราไม่ระวังการปฏิรูปการศึกษา อาจทำให้คนเก่งขึ้นแต่ดีขึ้นหรือเปล่าและเก่งขึ้นเพื่ออะไร เพื่อตอบสนองประโยชน์เดิมที่เคยมีสืบเนื่องกันมาหรือไม่ แข่งขันแล้วปล้นคนอื่นได้มากขึ้น เอาเปรียบกันมากขึ้น ก็คงไม่มีประโยชน์ ดังนั้น ข้อเสนอของผมคือ ต้องทำให้สอดคล้องกันคือต้องผลิตคนเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วย ตัวอย่างง่าย ๆ ถ้าลูกหลานของเราเรียนคอมพิวเตอร์ เรียนกฎหมาย เรียนเศรษฐศาสตร์ ลูกหลานเหล่านี้ก็ควรไปทำงานสหกรณ์ หรือธนาคารที่ประชาชนเป็นเจ้าของ ตามความคิดความเชื่อของเขา ทำตามโครงการที่เขาคิดเองทำเองโดยอิสระ เราหาคนไปช่วยเขาให้ทำได้มากกว่าที่จะไปทำงานรับจ้างแล้วได้เงินเดือนแพง ๆ หรือไปหากินต่างประเทศ ซึ่งส่วนมากก็เพียงแค่ช่วยตัวเองให้มีรายได้สูงขึ้น ถ้าเรายังผลิตคนในลักษณะเดิมก็คงไปไม่รอด แต่ถ้าเรามีแนวทางแล้วสร้างงานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้น ผมก็คิดว่าเรื่องน่าจะประสานสอดคล้องกันดี

พระธรรมปิฎก

คิดว่าเราต้องทำความเข้าใจให้ชัด และให้คนทั่วไปชัดเจนในความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอาจมองได้เป็น ๒ ด้าน คือ มองอย่างวัตถุวิสัย หรือ Objective และมองแบบจิตวิสัย หรือ Subjective

มองอย่างวัตถุวิสัย มองภายนอก คือ ต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ ที่เราพูดว่าพอสมควรกับอัตภาพ ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่าพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ส่วนความหมายด้านจิตวิสัยหรือด้านจิตใจภายในคือ คนจะมีความรู้สึกเพียงพอไม่เท่ากัน บางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอ บางคนมีนิดเดียวก็พอ เป็นการเพียงพอทางจิต

ปัจจุบันเราไม่พอเพียงทั้งด้านวัตถุและจิตใจ คนส่วนใหญ่ยากจนแร้นแค้น เป็นการไม่พอด้านวัตถุวิสัย แต่โดยทั่วไปด้านจิตใจก็ไม่พอด้วย ยิ่งสนับสนุนความโลภ ยิ่งกระตุ้นความโลภ ก็ยิ่งขาดแคลนทวีคูณ ปัจจุบันคนไทยเป็นปัญหาทั้งสองด้าน

เราสามารถตั้งเกณฑ์ความพอเพียงทางด้านวัตถุได้ คือ การทำให้ดำรงชีวิตอยู่โดยมีสุขภาพดี เกื้อหนุนให้มีความสามารถที่จะทำกิจหน้าที่และการสร้างสรรค์อื่น ๆ ได้ ด้านจิตใจที่ว่าพอเพียงก็ให้สอดคล้องกับด้านวัตถุนั้น คนทั่วไปก็จะตั้งเกณฑ์ได้ว่าต้องมีเท่านี้จึงจะพอเพียง แต่คนที่พัฒนามากขึ้นไปจะสามารถมีความรู้สึกพอเพียงทางด้านจิตใจโดยมีวัตถุน้อยลง คือคนที่พัฒนาจิตใจจะมีความรู้สึกพอเพียงได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม ความพอเพียงนี้ไม่ใช่จุดจบหรือจุดหมายในตัว ต้องระวังความพอเพียงทางจิตใจซึ่งเรียกว่า *สันโดษ* เพราะคนที่สุขจะเฉื่อย ถ้าไม่มีเป้าหมายอื่นมารับมันอาจจะนำไปสู่ความประมาทได้ ในทางตรงข้ามพวกที่ไม่เข้าใจก็จะไปกระตุ้นความโลภเพื่อให้คนกระตือรือร้นขวนขวายขยันหมั่นเพียร ก็เลยพลาดอีก

ความจริงเรื่องนี้ก็ละเอียดพอสมควร ที่ว่า*พอเพียง คือ พอใจด้วยวัตถุ แม้เพียงเล็กน้อยก็อยู่ได้ เป็นสุขง่าย* แต่เมื่อพอแล้วยังมีภาระอื่นที่เขาจะต้องทำต่อไป ๒ อย่าง คือ

๑. มีดีอื่นสูงขึ้นไปที่เรายังมีไม่พอ คนจะต้องมีปัญญามองเห็นว่ามีอะไรดีกว่า เหนือกว่าวัตถุที่จะมาเสพบำรุงบำเรอ เราต้องการเข้าถึงสิ่งที่ดีงามเหนือขึ้นไป คือมีวัตถุพอเพียงแล้ว จะได้ก้าวไปทำสิ่งดีงามหรือการสร้างสรรค์อื่น ๆ อีกมากมายที่เรายังไม่มีหรือยังมีไม่พอ

๒. พอเพียงเพื่อจะได้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ถ้าเราไม่รู้จักพอ เราก็จะเอาฝ่ายเดียวและจะดึงจากคนอื่นเรื่อยไป แต่ถ้าเรารู้จักพอ ก็สามารถเอาส่วนเกินให้ผู้อื่น เอาส่วนที่มีมากไปเกื้อหนุนส่วนรวม ช่วยเหลือสังคม

สรุปว่ามี ๒ ชั้น คือ เกินพอ เพราะมีเรื่องอื่นที่ยังไม่พอและเกินพอเพื่อสามารถเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือสังคม หรือพูดง่าย ๆ ว่า *ให้คนพอทางวัตถุ เพื่อเขาจะได้ไปทำสิ่งที่เขายังมีไม่พอ เช่น ความดีงามและปัญญา*

ในหลักพระศาสนาพระพุทธเจ้าตรัสว่า *ให้สันโดษในวัตถุ แต่ไม่ให้สันโดษในกุศลธรรม* ถ้าเสพวัตถุไม่รู้จักพอ ก็จะเอาเวลา แรงงาน และความคิดไปทุ่มกับวัตถุหมด ไม่ได้ทำอะไร แต่ถ้าพอเพียงทางวัตถุ จะมีเวลา แรงงาน และความคิดเหลือไว้ ที่จะออมเอาไปทำการสร้างสรรค์ ไปคิดพัฒนาชีวิต ทำสิ่งที่ดีงามที่เรียกว่า กุศลธรรม เราก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดที่ไม่วุ่นวายหมดไปกับวัตถุนั้น ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น

นี่คือดุลยภาพ คือสันโดษในวัตถุแต่ไม่สันโดษในกุศลธรรม ซึ่งเข้ากับหลักที่ว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัย ศัพท์ทางพุทธศาสนาก็บ่งชัดอยู่แล้วว่าวัตถุต่าง ๆ นั้นเรียกว่า ปัจจัยสี่ เป็นสิ่งจำเป็นในฐานะเครื่องเกื้อหนุน คือเศรษฐกิจไม่ใช่จุดหมาย แต่เป็นปัจจัย เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เรามีกำลังที่จะไปทำ ไปแสวงหาสิ่งที่สูงกว่า สิ่งที่ดีกว่า การมุ่งให้มีเศรษฐกิจพรั่งพร้อม มีวัตถุเสพบริโภคบริบูรณ์เป็นการมองเศรษฐกิจเป็นจุดหมาย ถ้ามองแตกต่างออกไปว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัย จึงจำเป็นต้องมี เพราะเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราสามารถก้าวไปสู่สิ่งที่ดีงามต่อไป ไม่ใช่จบเพียงเท่านี้ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต้องทำความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงให้ชัด *ที่ว่าพอไม่ใช่แค่นี้ แต่หมายถึงว่า พอด้านนี้ แต่ยังมีอย่างอื่นที่ต้องทำต่อไป*

อยากได้ อยากมี ต้องอยากทำ

พระธรรมปิฎก

นี่ก็เป็นแนวคิดอันหนึ่งในความพอเพียงที่ซ่อนความหมายไว้มากมาย เช่น การพึ่งตนเองได้ เวลานี้คนไทยไม่พอเพียง แม้แต่ทางวัตถุวิสัยก็ไม่มีกินมีใช้ ต้องพึ่งพาผู้อื่น ส่วนทางจิตวิสัยคนที่มีเงินเป็น ๑๐๐ ล้านแล้ว ก็ยังไม่พอเพียง เพราะจิตใจไม่พอ จึงไม่เป็นอิสระ กลายเป็นทาสกระแสค่านิยมตะวันตกตามที่เขาปั่นขึ้นมา เพราะฉะนั้น จึงไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง พึ่งตนเองไม่ได้ ไม่มีอิสรภาพ กลายเป็นว่าขาดอิสรภาพพื้นฐาน เป็นคนไร้อิสรภาพ คนที่มีอิสระพึ่งตนเองได้ หมายถึงทำเองได้ ผลิตเองได้ ไม่ใช่เป็นผู้ซื้อมาเสพ เวลานี้ปัญหาของสังคมไทย คือความไม่พอเพียง พึ่งตนเองไม่ได้ ต้องคอยรับ คอยเอา คอยซื้อ จากที่อื่น ต้องเป็นทาส ต้องคอยรับ คอยตามเขาเรื่อยไป จึงต้องเน้นเรื่องทำเองได้

คนไทยปัจจุบันทำอะไรแทบไม่เป็นเลย ถ้าปล่อยอย่างนี้นับวันจะยิ่งทำไม่เป็น จะแสวงหาผลกำไร แสวงหาความร่ำรวยทางวัตถุจากการไม่ต้องทำอะไร ขายของเก่า ขายทุนเดิม คิดปั่นโน่นปั่นนี้ เศรษฐกิจไทยมาจากการขายของเก่าจากทุนเดิมเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่ขายตัว ขายแรงงาน ขายธรรมชาติแวดล้อม สิ่งที่ตัวมี แม้แต่การท่องเที่ยวก็เอาของเก่ามาขาย พอขายแล้วก็พังยับเยิน โดยไม่นึกสร้างสรรค์ เศรษฐกิจที่ดีต้องเป็นเศรษฐกิจของนักสร้างสรรค์ ต้องทำขึ้นมา มิฉะนั้นก็จะมีแต่เสื่อม ประเด็นนี้ต้องอยู่ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงด้วย คือ *พอเพียงที่จะพึ่งตนเองได้ ทำเองได้ และมีอิสรภาพโดยต้องมีอะไรเหนือกว่าเศรษฐกิจ* อย่ามองที่วัตถุเงินทองอย่างเดียว

ที่กล่าวกันว่าต้องให้คนมีความโลภความอยากมาก ๆ จึงจะสร้างสรรค์ขยันหมั่นเพียร เศรษฐกิจจึงจะเจริญ แต่ตามหลักพุทธศาสนาบอกว่าให้คนอยากทำ ไม่ใช่อยากได้ ให้มีฉันทะอยากทำ ถ้ามีโลภะอยากได้ก็จะหาทางได้โดยไม่ต้องทำ คนไทยขาดเรื่องการอยากทำมาก มีแต่อยากได้ เป็นสิ่งที่น่ากลัว

ที่สุด นักเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันไปชื่นชมเศรษฐศาสตร์ตะวันตก เราไม่เข้าใจสภาพแวดล้อมและภูมิหลังของสังคมตะวันตก โดยเฉพาะแนวคิดและแหล่งที่มาของหลักเศรษฐศาสตร์ของสังคมตะวันตก เราไปเรียนเมืองนอกก็ได้แต่วิชาความรู้เฉพาะที่เรียนกลับมา พวกตะวันตกฉลาดเรื่องนี้ ถ้าเขามาติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันออก เขาจะศึกษาค้นคว้าวิจัยสังคมนั้น ๆ ให้ชัดถึงภูมิหลังเลยทีเดียว เวลาคนไทยไปเรียนก็ทำวิเคราะห์วิจัยเมืองไทยให้เขาเพื่อเอาปริญญา เขาไม่ต้องลงทุนมาก ทำอย่างไรจะให้คนไทยวิเคราะห์วิจัยสังคมตะวันตกให้รู้ภูมิหลังเหตุปัจจัย เหตุเจริญเหตุเสื่อมของสังคมเขาได้บ้าง โดยเฉพาะเป้าหมายในการให้ทุนการศึกษา ควรให้มีการศึกษาวิจัยสังคมตะวันตกด้วย เราไปเรียนมาแล้วไม่รู้จักสังคมของเขา บางทีเข้าใจผิด ๆ ถูก ๆ อย่างเช่นในเรื่องเศรษฐศาสตร์

สำหรับการกระตุ้นความโลภเพื่อให้เศรษฐกิจเจริญนั้น เราน่าจะมีบทเรียนมาแล้วตั้งแต่ยุคพัฒนาเมื่อราวปี ๒๕๐๓ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้นำประเทศเข้าสู่ยุคพัฒนา มีหน่วยงานราชการที่ใช้ชื่อว่าการพัฒนาหลายแห่ง คำว่า "การพัฒนา" ก็เริ่มมีขึ้นมา แต่เน้นไปที่วัตถุ การสร้างถนนหนทาง กระตุ้นคนให้อยากได้โทรทัศน์ รถมอเตอร์ไซค์ แล้วจะได้ขยันหมั่นเพียรทำงานกัน ก็เข้าใจกันอย่างนั้นและเข้าใจว่าพวกตะวันตกก็เป็นอย่างนี้ด้วย จอมพลสฤษดิ์เคยส่งสาส์นไปถึงที่ประชุมพระสังฆาธิการทั่วประเทศว่า ขออย่าให้พระสอนหลักสันโดษ เพราะประเทศชาติกำลังต้องการพัฒนา ถ้าพูดแรง ๆ ก็คือเป็นความหลงผิดของผู้นำที่ไม่เข้าใจหลักสันโดษ ไปเข้าใจคล้าย ๆ กับชาวบ้าน ผู้นำมีความรู้หลักพุทธศาสนาเพียงเท่าชาวบ้านเท่านั้นไม่พอ แต่ควรรู้ถึงขั้นสามารถแก้ไขปรับปรุงความคิดของชาวบ้านได้ ถ้าชาวบ้านเข้าใจหลักสันโดษไม่ถูกก็ควรไปปรับให้ถูก

อีกเรื่องหนึ่งที่เข้าใจว่าฝรั่งเจริญด้วยโลภะนั้น แสดงถึงความไม่รู้เรื่องผลจากการพัฒนาแบบนั้น องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๗๐ เป็น Development Decade ที่ ๑ และปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เป็นต้นมาก็ประกาศ Delevopment Decade ที่ ๒ แต่ในที่สุดผลก็

ออกมากลายเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน (Unsustainable Development) เมืองไทยก็เริ่มการพัฒนาพร้อมกับประกาศขององค์การสหประชาชาติ ในทศวรรษที่ ๑ คือ ปี ค.ศ. ๑๙๖๐ (พ.ศ. ๒๕๐๓) แล้วเราก็รับผลจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน คือการที่ประเทศไทยเรามีสภาพฟุ้งเฟ้อ เฟะฟอน เละเทะต่าง ๆ และมรดกร้ายที่สุดที่เป็นอยู่จนถึงปัจจุบันก็คือ*ความอยากได้โดยไม่ต้องทำ* มีการสนับสนุนกระตุ้นความโลภ คิดว่าจะทำให้คนอยากทำ แต่ก็ไม่เป็นผล เพราะคนอยากได้มักจะเลี่ยงการที่จะทำ ถ้าได้โดยไม่ต้องทำเป็นดีที่สุด ถ้าทำก็เป็นเพราะมีเงื่อนไขกฎเกณฑ์ข้อบังคับหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้วจึงต้องทำ และก็ทำด้วยความฝืนใจ เพราะฉะนั้นสภาพของคนไทยจึงชอบหาทางได้โดยทางลัด เพื่อหลีกเลี่ยงการทำ ถ้าได้ไม่ทันใจก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินหรือผ่อนส่ง การลักขโมยและทุจริตต่าง ๆ ก็เป็นทางลัดที่จะได้แบบนี้ เรายังศึกษากันไม่ชัดว่าเมื่อเราเริ่มพัฒนากันมาแล้วสภาพบ้านเมืองเป็นอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร จนกระทั่งฝรั่งเขียนหนังสือเรื่อง Modernization without Development ที่กล่าวถึงความทันสมัยแต่ไม่พัฒนา ซึ่งประเทศไทยก็มีลักษณะเช่นนั้น มีตึกทันสมัยโก้เก๋ ถนนหนทางดีแบบฝรั่ง แต่ใช้ถนนไม่เป็น เรียกว่าไม่พัฒนา เมืองไทยทันสมัยจริง แต่ไม่พัฒนา เพราะเราไม่เข้าใจว่าฝรั่งเจริญมาด้วยอะไร

ความจริงแนวคิดที่ทำให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบที่มีอิทธิ-พลครอบงำโลกอยู่ขณะนี้ ฝ่ายนักสังคมวิทยาเป็นผู้วิเคราะห์ไว้เป็นที่รู้จักกันมากกว่าฝ่ายนักเศรษฐศาสตร์ Max Weber บอกว่าฝรั่งเจริญด้วยอุตสาห-กรรม เพราะมีจริยธรรมในการทำงาน ความคิดเรื่อง Work Ethic นั้น ก็ไม่ได้มาจากนักเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์อย่าง Keynes บอกว่าต้องมีความโลภ เราก็ไม่จำเป็นต้องไปยอมรับว่าฝรั่งรู้จักตัวเองชัดเจนพอเรื่องนี้นักเศรษฐศาสตร์และนักพัฒนาแบบตะวันตก ที่ไม่รู้จักฝรั่ง ไม่รู้ความเป็นมาหรือเหตุปัจจัยของความเจริญของเขา ไม่รู้จักภูมิหลังของสังคมตะวันตกไปเอาภาพผิด ๆ มา มองเพียงแค่ว่าให้คนมีความโลภแล้วจะได้พัฒนา นี่คือความพินาศ

ไม่ใช่ว่ามีความโลภแล้วคนตะวันตกจะมีนิสัยกระตือรือร้น ขยันหมั่นเพียร มี Work Ethic ขึ้นมาได้ แต่คุณสมบัติอย่างนั้นพัฒนาขึ้นมาจากประวัติศาสตร์ภูมิหลังของฝรั่งในยุโรปจนถึงอเมริกา จากสงครามศาสนา จากการรบราฆ่าฟัน จากการที่ต้องตื่นตัวหนีภัย จากการผจญภัยไปอเมริกา จากการบุกป่าฝ่าดงเดินหน้าไปทางตะวันตก นั่นคือ ความบีบคั้นข้างหลังและความหวังที่จะเจริญรุ่งเรืองข้างหน้า เช่นคติ Frontier ที่บอกว่า ความเจริญความหวัง ความสำเร็จของเขาอยู่ที่การบุกฝ่า Frontier ออกไป ซึ่งกว่าจะจบสิ้นต้องใช้เวลาถึง ๓๐๐ ปี จึงถึงจุดที่เรียกว่า The Closing of the Frontier เป็นช่วง ๓๐๐ ปีที่อเมริกาต้องฝ่าฟันไปในธรรมชาติที่รุนแรง ความขาดแคลนต่าง ๆ การต่อสู้กับอินเดียนแดง การต่อสู้กับพวกอาณานิคมด้วยกัน ระหว่างสายอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน ทำให้จิตใจเขาเข้มแข็ง เป็นนักสู้ กระตือรือร้น อยู่นิ่งเฉยไม่ได้ ต้องตื่นตัว ระแวดระวังภัยตลอดเวลา คุณลักษณะเช่นนี้ต่างหากที่เป็นปัจจัยสำคัญในคุณสมบัติของคนที่จะทำการสร้างสรรค์ ถ้ามีแต่ความโลภไม่มีทางสำเร็จ เพราะจะมีแต่ความอยากได้แต่ไม่อยากทำ

คนไทยเรามีความโลภเกินพอ เราไม่มีปัญหาว่าคนไทยขาดความโลภ แต่เรามีปัญหาในการปฏิบัติต่อความโลภ ตัวอย่างเช่น การที่ชาวบ้านมาขอหวยกับพระหรือขูดต้นไม้นั้นเป็นเพราะโลภ การได้มาอย่างไม่สร้างสรรค์หรือการโกงกินบ้านเมืองก็เป็นเรื่องของความโลภ คนไทยโลภพอแล้ว แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะเอาความโลภมาใช้ให้เป็น ปฏิบัติต่อความโลภอย่างถูกต้อง เพื่อให้เกิดการกระทำขึ้นมา ทำอย่างไรให้ความอยากได้กลายมาเป็นปัจจัยของการอยากทำ

ฉะนั้น สิ่งที่ควรจะคำนึงก็คือ หนึ่ง ทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนให้การอยากได้กลายมาเป็นการอยากทำ ไม่ใช่เป็นเพียงนักบริโภค แต่ให้เป็นนักผลิตด้วย สอง จะเอาอะไรมาแทนความโลภ เพื่อให้อยากทำโดยไม่ต้องอยากได้

อย่างฝรั่งที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ทำการค้นคว้าทดลอง เช่น ไอน์-สไตน์ พวกนี้ไม่อยากได้อะไรแม้แต่ชื่อเสียง เพียงแต่อยากได้ความรู้ ถ้าศึกษาดูจะรู้ว่าที่เขาทำให้วิทยาศาสตร์เจริญก็เพราะความอยากรู้ความจริงของธรรมชาติ อยากรู้มากเท่าไร ก็ยิ่งมีความเพียรพยายามที่จะทำการทดลองคิดค้น แสวงหาความรู้ ซึ่งไม่ใช่ความโลภเลย ทางพระเรียกว่า*ฉันทะ* เช่น อยากรู้ความจริงของธรรมชาติ อยากทำการตามความรู้ความเข้าใจ ทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น ถ้าคนมีคุณสมบัติคือความอยากอย่างนี้ก็หมายความว่า เราพัฒนาคนมาได้ขั้นหนึ่ง

สำหรับมนุษย์ทั่วไป เราต้องยอมรับความจริงว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ยังพัฒนาได้น้อย จึงยังอยู่กับความโลภ เราต้องไม่ไปส่งเสริมความโลภ แต่เบนความโลภให้ถูกทาง หรือจะใช้วิธีการแบบฝรั่ง คือใช้เงื่อนไขที่เข้มงวดบีบเข้าไป สำหรับคนที่โลภจะให้เขาทำอะไรก็ต้องสร้างเงื่อนไขให้ทำและสร้างกฎกติกามาบังคับ ถ้าอยากได้ก็ต้องทำ แต่ถ้าการใช้กฎกติกาไม่มีประสิทธิภาพอย่างของประเทศไทยก็จะล้มเหลวอีก

ชาวตะวันตกใช้ความโลภได้สำเร็จ เพราะเขามีกติกาที่เข้มงวด ความโลภจะใช้ให้ได้ผลต้องมีระบบปฏิบัติการว่าทำอย่างไรจะให้ความโลภเบนมาสู่การกระทำ โดยมีเงื่อนไข มีกฎ กติกา ที่ชัดเจน แน่นอน ศักดิ์สิทธิ์บังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่าลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) ของอเมริกัน หรือลัทธิตัวใครตัวมัน ซึ่งเป็นแกนของแนวคิดเศรษฐศาสตร์ปัจเจกชนนิยมอเมริกัน หรือลัทธิตัวใครตัวมันทางเศรษฐกิจ ที่ถือว่าเมื่อแต่ละคนแสวงหาให้แก่ตนแล้วจะทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าขึ้นมาเอง และส่งเสริมการแข่งขันอย่างเต็มที่นั้น ระบบแข่งขันของเขาต้องมีกฎกติกาที่เข้มงวดและได้ผลจริง ๆ ทั้งเพื่อไม่ให้ใครก็ตามเฉไฉ ไม่ให้คนอ่อนแอไปคอยพึ่งพา และมิให้คนเข้มแข็งเอาเปรียบหรือมีการผูกขาด แต่ของเราเอามาเฉพาะตัวระบบแข่งขัน แต่ไม่ได้นำเอาประสิทธิภาพในการใช้กฎเกณฑ์มา จึงไปไม่รอด และสังคม

ตะวันตก ที่เขาเป็นมาอย่างนั้น ก็เป็นวัฒนธรรมของเขา ซึ่งเกิดจากสภาพแวดล้อมและประวัติศาสตร์เป็นเหตุปัจจัย โดยที่ตัวเขาเองไม่ต้องตระหนักรู้

การที่จะให้เศรษฐกิจพอเพียงก้าวหน้านั้น นอกจากจะเข้าใจความหมาย และชัดเจนในเรื่องความพอเพียงแล้ว สิ่งที่ตรงกันข้าม คือ เศรษฐกิจตามแนวความโลภก็ต้องชัดเจนด้วย คือเห็นโทษชัดเจนว่าเป็นอย่างไร ปัญหาความโลภในเวลานี้ยังพร่ามัวอยู่ เราก็ต้องชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ฝรั่งไม่ได้เจริญมาด้วยความโลภ แม้แต่เศรษฐกิจของเขาก็ไม่ได้เจริญมาด้วยความโลภ ต้องศึกษาให้เห็นว่าอะไรเป็นเหตุปัจจัยให้สังคมฝรั่งเจริญมาอย่างนี้ ต้องเข้าใจวิธีจัดการของฝรั่งต่อความโลภ คือ ระบบเงื่อนไข กฎกติกา ที่ว่าถ้าเราจะทำก็ได้ แต่ต้องมีประสิทธิภาพในการใช้กฎ

หลายคนอาจจะบอกว่าถ้าไม่ใช้ความโลภเป็นแรงขับก็จะฝืนธรรมชาติมนุษย์ เพราะความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ที่แท้จริงนั้นมนุษย์มีธรรมชาติทั้งส่วนดี ส่วนเสีย นอกจากความโลภ มนุษย์มีเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรัก รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วย มนุษย์จึงมีธรรมชาติที่ดีกว่าสัตว์ มนุษย์ไม่ได้อยู่ด้วยโลภะ โทสะ โมหะล้วน ๆ หรืออยู่ด้วยการต่อสู้ตลอดเวลา ที่สำคัญคือธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นสัตว์พิเศษที่พัฒนาเรียนรู้ได้ ศึกษาได้ แต่สัตว์อื่นพัฒนาไม่ได้ ทางพระกล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และประเสริฐตรงที่ฝึก

พระมหาชนกสอนอะไร

พระธรรมปิฎก

ตรงนี้ขอย้ำ เพราะเราต้องโยงมาหาการศึกษาให้ได้ กล่าวคือ การพัฒนามนุษย์เพื่อจะสร้างคนมาเป็นฐานหรือเป็นแกนให้แก่ระบบเศรษฐกิจ ที่จะเรียกว่าพอเพียงหรืออะไรก็ตาม การที่จะพัฒนามนุษย์ให้ถูกต้อง เราต้องเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้พัฒนาได้ เมื่อเราพัฒนามนุษย์

ได้ ขั้นแรกเราก็สามารถนำความโลภมาใช้โดยมีการจัดวางระบบในสังคม เพื่อควบคุมความโลภและหันเหความโลภไปในทางที่ดีด้วยระบบเงื่อนไข เช่นมีกติกากำหนดให้เขาต้องทำการผลิตเขาจึงจะได้ มนุษย์ทั่วไปจะอยู่ในระดับนี้มาก ซึ่งจะต้องควบคุมให้เป็นไปตามเงื่อนไข กฎกติกา หรือจะเอาแบบฝรั่งก็เอาระบบเงื่อนไข กฎกติกานั้นบวกกับระบบตัวใครตัวมัน และเอาการแข่งขันบีบเข้าไป ให้คนจะได้ต่อเมื่อต้องทำ และต้องเร่งตัวเองตลอดเวลา ไม่ให้คนอื่นขึ้นหน้าได้ ความเครียดจะบีบบังคับให้เขาดิ้นเรื่อยไป

แต่เราจะให้เขาหยุดอยู่แค่ขั้นของความโลภไม่ได้ เพราะไม่ปลอดภัยและมีทุกข์มาก จะต้องพัฒนาคนขึ้นไปสู่ขั้นที่ว่า ถึงแม้จะไม่ได้ ฉันก็ทำและตั้งใจทำให้ดีที่สุด โดยไม่ต้องให้คนอื่นมาบีบหรือคอยควบคุม นี่ก็คือ การสร้าง *คุณสมบัติภายใน*ให้อยากทำที่เรียกว่า *ฉันทะ* อยากแสวงหาความรู้ อยากทำสิ่งที่ดีงามทั้งหลาย ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ซึ่งก็มีทุนอยู่ในธรรมชาติมนุษย์แล้ว ถ้าเรามีการฝึกการพัฒนาที่ถูกต้อง มนุษย์ก็จะก้าวไป เพราะเรามีเป้าหมายแนวทางชัดเจนแล้วว่าแต่ละคนควรมีวัตถุอย่างน้อยเท่านี้ เมื่อเพียงพอแล้วก็จะทำความดีงามหรือเพื่อสร้างสรรค์อย่างอื่นต่อไป อย่างนี้เรียกว่า เพียงพอหรือสันโดษในวัตถุ แต่ไม่พอ ไม่สันโดษในกุศลธรรม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า การที่เราได้ตรัสรู้บรรลุโพธิญาณนี้ ได้เห็นคุณค่าของคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย พระ-พุทธเจ้าตรัสรู้เพราะไม่สันโดษในกุศลธรรม และเพียรพยายามไม่ระย่อ หมายความว่า เมื่อเห็นอะไรดีงามที่จะต้องทำต่อไป พระองค์ไม่พอแค่ที่ทำได้แล้ว ทรงปรารถนาจะทำ และทรงเพียรพยายามทำต่อไปโดยไม่ระย่อ ก็เลยมาเข้าเรื่องความเพียร พอดีกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องวิริยบารมี สังคมไทยเราพยายามก้าวเข้าสู่พุทธศาสนา นำพุทธศาสนามาใช้ในวัฒนธรรมไทย ดึงเอาทานบารมีมาใช้ในการเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดก จนกระทั่งได้ผล คนไทยเรามีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พร้อมที่จะให้ แต่เราจะหยุดอยู่แค่นี้หรือ เราควรที่จะก้าวต่อไป อาตมามีความเห็นว่า การที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำเรื่องพระมหาชนกมาเผยแพร่ อาจจะทรงเห็นว่า คนไทยเราอยู่กับทานบารมีมามากพอแล้ว น่าจะก้าวสู่บารมีอื่นบ้าง ซึ่งจะเป็นการเดาถูกหรือไม่ก็อยู่ในความรับผิดชอบของอาตมาเอง

ยุคสมัยนี้คนไทยต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างมาก ฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเน้น*วิริยบารมี* ทรงยกพระมหาชนกขึ้นมา เรียกว่าเป็นความก้าวหน้าก็ได้ คนไทยต้องมีความเพียรพยายาม เพราะว่าคนไทยมีจุดอ่อนคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันจนเลยเถิดไป ก็เป็นข้อดีที่เรามีพรหมวิหาร มีเมตตา กรุณา แต่เราก็ต้องยอมรับความจริงว่า เราเอาพรหมวิหารมาใช้ไม่ครบ ๔ นำเมตตา กรุณามาใช้ แต่ไม่ค่อยได้นำมุทิตามาใช้ มุทิตาคือความยินดีสนับสนุนส่งเสริมคนดีที่ประสบความสำเร็จก้าวหน้า ซึ่งเราก็พอมีบ้าง ส่วนอุเบกขานั้นเรายิ่งไม่ค่อยรู้เรื่อง อุเบกขาจะเป็นตัวถ่วงดุลไม่ให้ช่วยเหลือกันเกินไป การช่วยเหลือที่ไม่สมเหตุผล ช่วยเหลือที่ไม่เป็นธรรม ช่วยเหลือผิดหลักการผิดกติกาจะต้องหยุด นี่แหละอุเบกขาคือตัวรักษาดุล ทำให้การช่วยเหลือกันในหมู่มนุษย์อยู่ในขอบเขตของธรรม ความถูกต้องดีงาม กฎเกณฑ์กติกา กฎหมาย เมื่อเอาอุเบกขามาคุม เมตตา กรุณา มุทิตา ก็จะอยู่ในขอบเขต ระบบอุปถัมภ์ก็เข้ามาไม่ได้ อุเบกขาจะทำให้ทุกคนมีความเพียรพยายามพึ่งตนเอง ต้องพัฒนาตนเอง ต้องมีความเพียร

หลักพุทธศาสนาเป็นกัมมวาท วิริยวาท พระพุทธเจ้าก็ตรัสย้ำไว้แล้วว่าเราเป็นกัมมวาที วิริยวาที เราเป็นผู้ถือหลักการแห่งการกระทำ เราเป็นผู้ถือหลักการแห่งความเพียร ซึ่งเหมาะสมกับยุคสมัยที่เราต้องเน้นความเพียรในการสร้างสรรค์ ซึ่งจะสำเร็จได้ด้วยการมีฉันทะ คือ*อยากทำ* คนต้องพัฒนาความอยากทำตัวนี้ ไม่ใช่พัฒนาความอยากได้ ความอยากได้มีพอแล้ว แต่ความอยากทำไม่มี คนจะมีความสุขได้จริงไม่ใช่จากการได้ ผู้มีความสุขจากการเสพการบริโภคนั้นจะอ่อนแอลง เพราะทำไม่เป็น ต้องพึ่งคนอื่น แต่หากอยากทำก็จะเกิดความสุขจากการทำ คนอยากทำเรื่องใดแล้วได้ทำตามนั้นก็จะมีความสุขและกลายเป็นนักผลิตนักสร้างสรรค์ไป ที่เราต้องการขณะนี้คือ

ทำอย่างไรให้เด็กไทยมีความสุขด้วยการอยากทำ อยากสร้างสรรค์ ทำอะไรให้เป็นผลดี ไม่ใช่อยากได้ อยากเสพ คอยรับการบำรุงบำเรอฝ่ายเดียว จนเป็นได้แต่นักบริโภค จะต้องมีความอยากทำ อันจะทำให้เกิดการผลิตทางเศรษฐกิจ และเหนือเศรษฐกิจก็จะเกิดการสร้างสรรค์ขึ้นมา

ถ้าคนเรามีความสุขที่พัฒนาแล้ว ซึ่งไม่ใช่ความสุขระดับแรก ที่เป็นแค่การบำรุงบำเรอ หมกมุ่นมัวเมาในอบายมุข ถ้าคนไทยมีความสุขจากการทำ การทำก็เรียกร้องการรู้ ก็จะทำให้เกิดการอยากรู้ การอยากรู้กับการอยากทำจะคู่กัน ก็เกิดฉันทะขึ้น เมื่อฉันทะเกิดก็จะสุขจากฉันทะ สุขจากการได้รู้ได้ทำ ก็จะเป็นอย่างนักวิทยาศาสตร์ หาความรู้อย่างไอน์สไตน์ มีความสุขจากการหาความจริงของธรรมชาติ แม้ความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่นักวิทยาศาสตร์ที่ดีจะไม่ติดอยู่กับความโลภ

ถ้านักวิทยาศาสตร์โลภก็จะค้นคว้าวิทยาศาสตร์เพื่ออยากได้วัตถุเงินทองตอบแทนและก็จะโกงด้วย กลายเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่รับใช้อุตสาหกรรม รับใช้นักธุรกิจ แต่นักวิทยาศาสตร์ที่สร้างความเจริญที่แท้จะสนองความใฝ่รู้อย่างเดียว มีความอยากรู้ความจริงเป็นตัวนำ ความอยากเรื่องอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ จึงจะเกิดการศึกษาที่แท้ คือการรู้จักคิดวิเคราะห์สืบค้นความจริงในสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง

ปัญหาของคนไทย : การไม่เคารพกติกาสังคม

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

มีบางประเด็นที่ท่านได้ให้ความรู้ความเข้าใจได้ดีเลิศ แต่ผมเกรงว่าจะมีคนโต้แย้ง แล้วเข้าใจไม่ชัดเจน อย่างที่ท่านบอกว่าสังคมที่ดีน่าจะเข้าใจความโลภและควบคุมความโลภได้ สร้างกฎกติกา แต่มาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยก็จะมีว่ากติกาสร้างได้ รัฐธรรมนูญใหม่ก็สร้างแล้ว แต่คนเก่งของคนไทยคืออภิสิทธิ์ชนที่ไม่เคารพกติกา ถ้าใหญ่จริงก็ทำตามความอยากของตนได้ แม้จะมีกติกาคุมอยู่ก็ตาม ผู้อื่นก็ต้องทำตามกันเรื่อยไป

พระธรรมปิฎก

นี่แหละเป็นตัวอย่างชัดเจนที่แสดงถึงความไม่ศักดิ์สิทธิ์ของการใช้กฎกติกาในสังคมไทย เป็นข้อแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างสังคมไทยกับสังคมตะวันตก ฝรั่งอยู่ได้ด้วยกฎกติกา จนเขาภูมิใจในสังคมของเขาว่าเป็นสังคม "The Rule of Law" เขาภูมิใจมาก

สังคมไทยมีกฎ แต่อยู่ด้วยกฎไม่ได้ เอากฎมาบังคับไม่ได้ มีการเลือกปฏิบัติ และปฏิบัติไม่ได้ตามกฎ กฎไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่เกิดผลจริงจังในการบังคับใช้ ใครไม่ต้องทำตามกฎเป็นคนเก่ง นี่คือความบกพร่อง

ถ้าจะใช้ความโลภให้เป็นประโยชน์ต้องมีกฎกติกาที่ใช้ได้ผลจริง ให้เป็น The Rule of Law ได้จริง ไม่ใช่อยู่แค่ The Rule of Might หรือ The Rule of Mob ตลอดจน The Rule of Terror เป็นต้น จึงได้พูดว่าต้องมีประสิทธิภาพในการใช้กฎกติกาอย่างศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือเมื่อโลภก็ต้องใช้กฎบังคับให้ได้ผล และต้องก้าวต่อไป คือ ให้มีอะไรดีกว่ามาแทนความโลภได้ เพื่อให้ทำโดยไม่ต้องโลภ นี่ก็คืออยากทำด้วยฉันทะ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้ต่อไป

เศรษฐกิจพอเพียง แต่อย่าประมาท

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมใคร่กราบเรียนในอีกประเด็นหนึ่งว่า มีคนเข้าใจผิดกัน แล้วอ้างอิงกันมากว่า เมืองไทยวิบัติตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา เลยกลายเป็นว่าคนไทยชอบดำกับขาว คือก่อนนั้นดีหมด ตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมาเลวหมด แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น ที่จริงเรารับทุนนิยมมาเนิ่นนานก่อนนั้นแล้ว เราเสียเปรียบ เราพัฒนาผิดทางมาก่อนมาก สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือแม้แต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ไม่ได้มีอะไรถูกทั้งหมด ที่เราเดินตามฝรั่งก็เพราะกลัวเสียเมือง ก็เลยเดินตามเขาไป

หมด โดยที่เราน่าจะเป็นตัวของเราเองมากกว่านี้ แต่คนจะลืมหมด จำแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ จริง ๆ แล้วเราทำผิดกันมาก่อนหน้านั้น

พระธรรมปิฎก

ที่อาตมภาพพูดก็เป็นเพียงจุดสังเกตที่เห็นเด่นชัด เพราะตอนช่วงนั้นเน้นให้โลภ (เน้นอย่างเป็นทางการเลยทีเดียว) ห้ามสันโดษ แต่ที่จริงคนไทยโลภมานานแล้ว อยากได้ง่าย ๆ โดยไม่ต้องทำ และที่สำคัญคือสภาพแวดล้อมเกื้อกูลมีความสุขสบาย ทำให้ผัดเพี้ยนเฉื่อยชาได้ง่าย หลักทั่วไปของมนุษย์ปุถุชนมีอยู่ว่า เมื่อมีทุกข์บีบคั้น มีภัยคุกคาม คนก็จะลุกขึ้นสู้ ดิ้นรนขวนขวาย เมื่อสุขสบายมนุษย์ก็จะหลงระเริงเพลิดเพลินมัวเมานอนเสวยสุข องค์ประกอบเกื้อหนุนคนไทยอย่างหนึ่งคือ สภาพแวดล้อมที่สุขสบาย โยมอาตมาเคยเล่าว่า สมัยก่อนเวลากลางวันขายของ พอบ่ายก็นั่งคุยกัน ลานบ้านคนไทยอยู่ริมแม่น้ำ มีท่าน้ำก็นั่งคุยกัน พออยากกินอาหารก็ลงไปจับปลามากินเดี๋ยวนั้น คือ ง่ายเหลือเกิน ไม่ต้องดิ้นรนขวนขวาย สภาพอย่างนี้ทำให้คนผัดวันประกันพรุ่ง เมื่อใดก็ได้ พรุ่งนี้ก็ได้ เดือนหน้าก็ได้ ฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ และการช่วยเหลือหวังพึ่งพากันได้มาก ทำให้คนไทยเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น เพราะไม่มีแรงบีบคั้นให้ดิ้น จึงผัดเพี้ยนเก่งความประมาทก็ตามมาได้ง่าย

ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องเน้นเรื่องนี้ ต้องระวังอย่าให้คนไทยประมาท ฝรั่งใช้ระบบแข่งขันมาเป็นตัวบีบ โดยระบบแข่งขันนั้นมากับระบบตัวใครตัวมัน ถ้าไม่ดิ้นก็จะตายเองจะหวังพึ่งใครไม่ได้ ต้องดิ้นให้ตัวเองอยู่รอด ต้อง One Up ให้เหนือเขาขึ้นไป และต้องระวังกลัวเขาจะ One Up ด้วย จึงเฉื่อยชาไม่ได้ แต่ของไทยสภาพแวดล้อมที่สุขสบาย อุดมสมบูรณ์ และมีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ก็ตรงข้าม วัฒนธรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เป็นสิ่งดีนั้นก็มีจุดอ่อนอยู่ด้วย คือ ถ้าเราไม่พัฒนาคน คนก็จะอ่อนแอ หวังพึ่งพาและเฉื่อยชา ฉะนั้นต้องเตรียมพร้อมที่จะระวังตรงนี้

เมื่อเราจะให้คนมีคุณธรรม มีความรักใคร่ ช่วยเหลือเกื้อกูล มีมิตรไมตรีกัน ซึ่งเป็นความดีงามอย่างยิ่งนั้น *หนึ่ง* เราให้เขาช่วยกันในการที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชนหรือส่วนรวม *สอง* จะต้องมีเงื่อนไขที่มากำกับให้คนไม่ประมาทด้วย เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงเน้นในเรื่องความไม่ประมาท ผู้ที่มีสุขและประสบความสำเร็จมักตกหลุมความประมาท พระพุทธเจ้าทรงเตือนว่าพระอริยบุคคลที่ยังไม่สำเร็จอรหันต์ก็ยังประมาทได้ มีพระสูตรหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้คือ มีพระอริยบุคคลที่ได้เพียรพยายามปฏิบัติมาจนบรรลุคุณธรรมวิเศษขั้นสูง พอได้บรรลุก็เกิดความพอใจ เมื่อพอใจก็จะเริ่มเฉื่อยชาลง

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า *"นี่เธอประมาทแล้ว เราไม่สรรเสริญแม้แต่ความตั้งอยู่ได้ในกุศลธรรมทั้งหลาย ไฉนเลยเราจะสรรเสริญความเสื่อมถอยจากกุศลธรรม เราสรรเสริญอย่างเดียวก็แต่การก้าวต่อไปในกุศลธรรมทั้งหลาย"*

นี่คือหลักการของพระพุทธศาสนาที่ไม่ให้สันโดษในกุศลธรรม และให้มีความเพียรโดยไม่ประมาท

หลักความไม่ประมาทจึงสำคัญมากสำหรับสังคมไทย เพราะสังคมไทยมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ประมาท สังคมฝรั่งมีเครื่องช่วยอยู่แล้วคือระบบแข่งขัน และลัทธิตัวใครตัวมัน ประมาทไม่ได้ แต่นี่ก็ไม่ใช่ความไม่ประมาทที่แท้ หากแต่เป็นความไม่ประมาทที่เกิดจากความบีบคั้น ไม่ใช่เกิดจากปัญญาหรือสติที่แท้จริง

ความจริงสันโดษก็เช่นเดียวกับคุณธรรมอื่นอีกหลายอย่าง คือถ้าถามคนไทยว่าสันโดษคืออะไร มีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร คนไทยจะตอบไม่ถูก หลายคนไขว้เขวไปไกลแม้กระทั่งว่าสันโดษคือการปลีกตัวไปอยู่ลำพัง นั่นเป็นความหมายที่เพี้ยนไปแล้ว จนกลายเป็นความหมายหนึ่งที่ใช้ได้ในภาษาไทย ที่จริงนั้น แม้แต่บอกว่าสันโดษคือ มักน้อย อย่างที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานยอมรับให้เป็นความหมายหนึ่งของสันโดษในภาษาไทย ในทางธรรมท่านยังไม่ยอมรับ เพราะตามหลักแท้ ๆ นั้น สันโดษกับมักน้อยเป็นธรรมต่างข้อกัน ต่อไปภายหน้า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอาจ

จะแสดงประวัติคำและบอกถึงความเพี้ยนนี้ หรือแยกให้ชัดว่าความหมายที่แท้จริงของเดิมว่าอย่างไร ความหมายที่เพี้ยนหรือกลายไปเป็นอย่างไร ความหมายที่ว่าปลีกตัวไปอยู่ตามลำพังเมื่อกี้นั้นที่จริงเรียกว่าวิเวก ไม่ใช่สันโดษ

สันโดษเป็นเรื่องการปฏิบัติต่อสิ่งเสพบริโภค การเกี่ยวข้องมีท่าทีที่ถูกต้องต่อวัตถุ คือความพอใจในวัตถุของตนเท่าที่ตนมี ไม่อยากได้ของคนอื่นนอกจากของตน และไม่อยากได้ของอื่นเกินจากสิทธิของตน สันโดษนี้เป็นความสุขในตัว ความสุขเป็นผลพลอยได้ของสันโดษ ไม่ใช่เป็นผลที่หมายของสันโดษ ในความหมายที่แท้สันโดษเป็นการเตรียมตัวเพื่อให้พร้อมที่จะทำหน้าที่ ถ้าพระไม่สันโดษใจคิดแต่ว่าจะหาจีวรสวยที่ไหนมาใช้จะหาอาหารอร่อยที่ไหนฉันพรุ่งนี้จะไปฉันที่ไหนดี ก็จะทำให้ดิ้นรนแสวงหาในทางที่มิชอบ เช่น เรี่ยไรหาลาภต่าง ๆ จิตใจจะไม่อยู่กับหน้าที่ของพระ ซึ่งได้แก่การเล่าเรียน ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแพร่สั่งสอนธรรม ถ้าพระสันโดษก็มีกำลังพอที่จะทำงาน เวลาแรงงาน และความคิดก็มาอยู่ในหน้าที่ของตัวเอง อุทิศตัวให้แก่งาน แก่การสร้างสรรค์ ทำสิ่งที่ดีงามได้เต็มที่

สันโดษนี้เป็นคุณธรรมสำหรับเตรียมพร้อมที่จะทำเพราะทุกคนมีหน้าที่อยู่แล้ว พอสันโดษแล้ว ไม่ห่วงวัตถุ ก็ทำหน้าที่ได้เต็มที่ สันโดษที่นับว่าอันตรายสำหรับคนไทย คือ พอสันโดษสบาย มีความสุขด้วยวัตถุแล้ว สุขแล้วก็นอนเลย ไม่มีจุดหมาย ไม่มีสิ่งที่จะทำ ถ้าอย่างนี้จะไปไม่รอด

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่พอเพียงหยุดนิ่ง ถอยหลังเข้าคลองแบบโบราณ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะเงื่อนไขของสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปมากแล้ว ฉะนั้นคำว่า พอเพียง ต้องดูระดับและขอบเขตว่า เศรษฐกิจพอเพียงที่บุคคล ครอบครัวนั้น ๆ สังคมนั้น ๆ สังกัดอยู่ในขอบเขตของจังหวัด ของประเทศชาติ ของภูมิภาคหรือของโลกโดยรวม ทั้งหมดสัมพันธ์กันหมด เพราะ

ว่าโลกภูมิภาคมีอิทธิพลต่อเรา ประเทศมีอิทธิพลต่อจังหวัด จังหวัดมีอิทธิพลต่อชุมชนและบุคคล บุคคลในระบบความสัมพันธ์อย่างนี้ ถ้ามองเป็นองค์รวมแล้ว ผมคิดว่าเราต้องพูดให้ชัดว่าเราต้องการอย่างไรในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนั้นแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงของชาวกรุงเทพฯ ชาวเชียงใหม่ ชาวโคราช หรือตำบลเล็ก ๆ ของอุทัยธานีหรือแม่ฮ่องสอนก็ไม่เหมือนกันอีก ต้องมองให้ชัด ในที่นี้ผมไม่ได้หมายความว่าจะต้องตีกรอบของแต่ละคนหรือตามกรอบของสังคมอย่างเคร่งครัด แต่ในทางปฏิบัติหรือในโลกแห่งความเป็นจริงต้องเข้าใจความเป็นไปได้ในหลาย ๆ ระดับที่ประสานสอดคล้องกัน

ยกตัวอย่างในระดับข้าราชการชั้นผู้น้อย เศรษฐกิจพอเพียงคืออย่างไร ความหมายที่ผมเข้าใจคือ ต้นเดือนปลายเดือนดูแลตัวให้อยู่ได้โดยไม่ต้องเป็นหนี้ กินอยู่พอสถานประมาณ ไม่เที่ยวเตร่ใช้เงินทองกินเหล้าฝรั่ง แต่กินกล้วยน้ำว้า กินข้าวปลาทู กินผักพื้นบ้านที่มีประโยชน์กับร่างกาย แต่ถ้ากินอย่างนั้นทุกวันมันเบื่อ จะเปลี่ยนมากินอะไรที่ออกรสออกชาติตามวิสัยปุถุชนบ้างก็ทำได้ เสื้อผ้าแพรพรรณก็เหมือนกัน ให้อยู่ในขอบเขตที่ซื้อหามาได้โดยไม่ต้องเป็นหนี้ นี่ก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงของคนเมืองที่เป็นข้าราชการหรือผู้ที่มีรายได้จำกัด

แต่ถ้าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่ชาวนา ก็หมายความว่าผลิตให้พอบริโภค ขายส่วนเกินให้แก่คนเมืองได้กิน คือมีข้าวพอ มีผักหญ้านาเกลือพริกบ้านเหนือ เกลือบ้านใต้ พอกินพอใช้ของตัว ไม่ต้องเป็นหนี้ตกเขียวร่ำไป ชาวนาเขาก็ฉลาดพอที่จะรู้ประเด็นนี้ ปัจจุบันเขาหันมาปลูกผัก พริก มะเขือให้พอกินพอใช้ เห็นคุณค่าชีวิตในอดีตที่ฟื้นฟูให้รับกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนั้น ระบบเครือข่ายการพึ่งพาระบบความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันระหว่างผู้ที่ผลิตต่างกัน คนหนึ่งผลิตผลไม้ คนหนึ่งผลิตข้าว อีกคนจับปลาในทะเล มันพอเพียงต่างกัน คนจับปลาต้องพึ่งข้าว คนกินข้าวต้องการกินผลไม้และปลา เป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนของกินของใช้กัน เพื่อ

ให้ยังชีพพอเพียงแก่ความเป็นไปได้ เป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนา ระบบนี้มีรากเหง้าอยู่แล้ว ในวัฒนธรรมไทยพื้นบ้านมีศักยภาพอยู่แล้วที่จะทำให้สามารถรับใช้ประโยชน์ส่วนรวมได้ ยิ่งกว่านั้น ระหว่างจังหวัดที่ปลูกข้าว จังหวัดปลูกผัก ผลไม้ จังหวัดอุตสาหกรรม และจังหวัดที่มีรายได้จากธุรกิจท่องเที่ยว ต้องลื่นไหลถึงกัน รายได้ต้องเกลี่ยกันและพึ่งพากันได้ อีสานก็ต้องพึ่งพากับภาคกลาง ภาคเหนือกับภาคใต้ก็พึ่งพากันได้ มิฉะนั้นคนเหนือก็ต้องอดอาหารทะเล คนทางใต้ก็ไม่ได้ใช้ของที่ภาคกลางผลิต การพึ่งพากันระหว่างครอบครัว ระหว่างชุมชน และระหว่างจังหวัด ก็น่าจะมีเพื่อให้เกิดความพอเพียงภายในประเทศ ซึ่งประเทศไทยมีทรัพยากรบริบูรณ์ มีศักยภาพ มีระบบวัฒนธรรมที่ทำให้เราสามารถพึ่งพากันเองได้ โดยนัยนี้ ผมคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความเป็นไปได้มาก หากพิจารณาจากศักยภาพครอบครัวไทย สังคมไทย วัฒนธรรมไทย สำคัญว่าเราจะเห็นดีเห็นงามที่จะฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ มาปรับเปลี่ยนใช้ให้เป็นประโยชน์กับสถานการณ์และบริบทในปัจจุบันได้มากน้อยเพียงใด

นอกจากนี้เราอาจขยายวงไปถึงความพอเพียงในระดับภูมิภาค ระหว่างไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ ลาว พม่า เขมร เวียดนาม เราพึ่งพากันได้ไหม เราแลกเปลี่ยนอะไรกันได้บ้าง ทั้งภาคบริการ ภาคเกษตร อุตสาหกรรม และภาคธุรกิจ ซึ่งไม่แข่งขันกันจนฝรั่ง ญี่ปุ่น เข้ามาฉกฉวยความได้เปรียบ แต่เราร่วมมือกันเอง เพื่อให้ได้อำนาจต่อรองร่วมกันในระบบแข่งขัน ให้มีอำนาจต่อรองโดยรักษาดุลยภาพ รักษาธรรมชาติของเราไว้ให้อยู่ยั่งยืน โดยไม่เสียเปรียบ เรารวมตัวกันได้หรือไม่ ถ้ารวมตัวระหว่างครอบครัว ระหว่างชุมชน ระหว่างจังหวัดได้ ทำไมจึงไม่ร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อจะเพิ่มอำนาจต่อรองกับกลุ่มประเทศอื่นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีสูง

นี่ก็เป็นเรื่องที่ต้องกล้าคิดและทำให้เศรษฐกิจพอเพียงในหลาย ๆ ระดับเชื่อมโยงถึงกัน ถ้าเราอ่านเกมนี้ออกก็จะเป็นประโยชน์กับเราเป็นอันมาก

สิ่งเหล่านี้ยังไม่ได้พูดกันให้ชัดเจน ยังไม่ได้ตีความ ไม่ได้ดูระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ให้ชัดเจนและให้เห็นความเป็นไปได้ในระดับปฏิบัติหรือทำให้เหมาะกับเงื่อนไข บริบท และกาลเทศะของแต่ละระดับ จึงเป็นเรื่องที่ยังเลื่อนลอยอยู่

อีกประเด็นหนึ่งท่านเจ้าคุณได้วิเคราะห์ให้ฟังถึงเรื่องความโลภ ถ้าเราควบคุมความโลภของเราได้ ไม่ได้ตัดความโลภออกไปโดยสิ้นเชิง เอามาใช้ในทางสร้างสรรค์ก็ทำได้ คนที่มีกินมีใช้บนฐานเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว แต่ตั้งอยู่ในความประมาทก็ไม่มีประโยชน์ ในบ้านเราจะมีตัวอย่าง เช่น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม (วนเกษตร อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา) ครูชบ ยอดแก้ว (การออมทรัพย์แบบพัฒนาชีวิตครบวงจรชีวิต อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา) พ่อคำเดื่อง ภาษี (เกษตรธรรมชาติ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์) หรือกลุ่มฮักเมืองน่าน เป็นอาทิ เขาไม่เพียงแต่มีกินมีใช้ของเขา แต่เขายังคิดว่ามีผู้ยากไร้ เสียเปรียบ ผู้ที่ยังไม่พอกินอีกมากมายที่ต้องการความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุนกัน สร้างความเป็นระบบเครือข่ายขึ้นมา ไม่มีความรู้ก็เผื่อแผ่ความรู้ให้กัน เขาไม่ได้หยุดนิ่ง เขาใช้พลังงานของเขาให้เป็นประโยชน์ในแง่การสร้างสรรค์ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ และไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เป็นประเด็นที่เราน่าจะช่วยกันคิดให้ออกในระดับปฏิบัติการให้ได้ว่าเราควรจะทำอย่างไร ตัวอย่างจากผู้ที่เขาทำดีอยู่แล้ว โดยไม่ถือเอาความสันโดษเป็นเรื่องเฉพาะตัว การจะอยู่นิ่ง ๆ ไม่ทำอะไรให้ใครก็เป็นเรื่องไม่ถูก ถ้ามีคนทำดีอยู่แล้วก็ต้องสนับสนุน ขยายผล เผยแพร่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อจะเกิดเครือข่ายความร่วมมือเป็นกระแสที่รู้ทันโลก รู้จักตัวเองทำได้ และเดินหน้าต่อไป

อีกประเด็นหนึ่งท่านเจ้าคุณได้พูดถึงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านทรงชี้นำเรื่อง *วิริยบารมี* หลังจากทรงทอดพระเนตรเห็นแล้วว่าทานบารมีเรามีเหลือล้นในอันที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน แต่วิริยบารมีอาจจะไม่พอที่จะให้ทำอะไรขยันขันแข็งเอาจริงเอาจัง ไม่ตั้งอยู่ในความประมาทจึงเป็นสิ่งที่ดี ผมคิดว่าจะสมประโยชน์ตามพระราชประสงค์ ถ้าเรา

คิดต่อเนื่องไปอีกว่าไม่เพียงแต่ทานบารมี วิริยบารมี แต่บารมีอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ก็ต้องคิดต่อเนื่อง

ขอยกตัวอย่างประเทศพม่า ซึ่งเขาไม่เน้นเรื่องทานบารมี แต่เขาเน้นปัญญาบารมี เชิดชูสรรเสริญพระมโหสถ ที่ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา พระมโหสถท่านมีสติปัญญาล้ำเลิศ เหตุการณ์เกิดขึ้นในพระราชวัง พระราช-บิดาของท่านมองเห็นแสงเขียว ๆ ในสระน้ำ จึงคิดว่ามีแก้วมณีในนั้น ก็ให้คนลงไปงม แต่หาเท่าไรก็ไม่พบอะไร วิดน้ำออกจนหมดสระแล้ว ก็ไม่มีใครหาอะไรพบ

พระมโหสถยืนดูด้วยอาการสงบ ทรงสังเกตเห็นว่าเวลาเช้าที่มีแสงแดดกำลังงามแผดส่องผ่านรังกา กาตัวนี้ได้คาบเอาแก้วมณีมาไว้ในรังของมัน เมื่อแดดส่องต้องรังกา ก็จะสะท้อนแก้วมณีให้ส่องแสงลงสระน้ำเป็นแสงสีเขียวอยู่ในสระ ท่านพบความจริงข้อนี้ เพราะท่านทรงใช้ปัญญา ผมทราบมาว่าทางพม่าเน้นเรื่องปัญญาบารมีมาก ผมจึงคิดต่อว่ายุคสมัยนี้ในโลกแห่งการแข่งขัน โลกที่กำลังวิกฤต ปัญหารุมล้อมตัวเราเต็มไปหมด ไม่เพียงแต่วิริยบารมีเท่านั้น *เราต้องเจริญรอยตามพระยุคลบาท โดยคิดต่อเนื่องในเรื่องปัญญาบารมี* เราคิดในเรื่องของการศึกษาอยู่แล้ว ก็ต้องสอนให้คนมีความรู้ ความคิด คิดเป็นและทำเป็น โดยใช้ปัญญาให้มากกว่าเดิม ก็จะเป็นสิ่งที่สมประโยชน์และนำมาประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจพอเพียงได้ หรือจะนำไปสร้างสรรค์ความเจริญอย่างหนึ่งอย่างใดก็เป็นเรื่องที่ทำได้เช่นกัน

๓

ทาง ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน : รอดของสังคมไทย

- *การพัฒนาและการแก้ปัญหาที่ผิดพลาด*
- *ตกเป็นเหยื่อต่างชาติ*
- *แย่งชิงทรัพยากรจากคนท้องถิ่น*
- *คอร์รัปชั่น*
- *ยาเสพติด*
- *ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน เพื่อแก้ปัญหาความยากจน*
- *พลังประชาชน*
- *อย่าละเลยประชาชน*
- *การสร้างคนให้มีความรู้ ความคิด และความเข้าใจผิด*

การพัฒนาและการแก้ปัญหาที่ผิดพลาด

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ผมจะขอขยายความเรื่องวิกฤตเศรษฐกิจ หรือการที่เศรษฐกิจของประเทศได้ล่มสลายลง ซึ่งล้วนแล้วแต่เกิดจากแนวทางการพัฒนาและการแก้ปัญหาที่ผิดพลาด เพราะที่ผ่านมาเป็นแนวทางการพัฒนาที่เอาส่วนใหญ่ของรายย่อยมาให้คนรวยจำนวนน้อย จึงเป็นการทำลายฐานของสังคมทั้งทางสังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของผู้คน ให้เปลี่ยนมาเป็นทางที่จะได้เงิน และเงินเหล่านี้ก็เป็นของคนส่วนน้อยเท่านั้น อีกทั้งยังเชื่อมโยงไปถึงผลประโยชน์ของต่างชาติด้วย ดังนั้นปัจจุบันจึงมีการล่มสลายของชนบทในทุกทาง

ในทางสังคมชุมชนที่เคยอยู่กันมานานนับร้อยนับพันปี และมีระบบของการอยู่ร่วมกัน มีศูนย์กลางทางการเรียนรู้ และศูนย์กลางทางวัฒนธรรม และก่อให้เกิดความดี ความงาม และจิตวิญญาณที่เป็นกุศล ก็ต้องถูกการพัฒนาทำลายลง

ทั้งยังทำลายฐานทางเศรษฐกิจ หรือวิถีการทำมาหากินของชาวบ้าน ซึ่งเดิมเคยทำเกษตรผสมผสานแบบพออยู่พอกิน ให้มาเป็นการปลูกพืชชนิดเดียว (Monocrop) และพืชเงินสด (Cash Crop) อันเป็นวิธีที่จักรวรรดินิยมทำกับประเทศที่ตนยึดครอง เช่น กรณีประเทศศรีลังกาที่แต่เดิมผู้คนยังปลูกข้าวกันเป็น แต่ช่วงหลังกลับปลูกไม่เป็น ทำให้ข้าวของศรีลังกามีกลิ่นเหม็นไม่ชวนรับประทาน ทั้งนี้ เมื่ออังกฤษเข้ายึดครองได้ห้ามไม่ให้ชาวศรีลังกาปลูกข้าว แต่ให้ปลูกชาแทน และให้ประเทศพม่าเป็นผู้ปลูกข้าว เนื่องจากอังกฤษต้องการความสะดวกในการจัดการ โดยศรีลังกาต้องนำข้าวจากพม่ามาบริโภคแทน แล้วรัฐไทยก็นำเอาวิธีของจักรวรรดินิยมที่ว่านี้มากระทำกับชาวชนบทของตน ทั้งยังนำเอาระบบเศรษฐศาสตร์แบบจักรวรรดินิยมมาใช้ จนเห็นได้ชัดว่าตลอดเวลาที่ผ่านมาท่ามกลางการสนับสนุนการปลูกพืชชนิดเดียวจำพวก ปอ อ้อย มันสำปะหลัง ฯลฯ ได้ทำลายสภาพแวดล้อมลงไปแทบทั้งหมด

เมื่อ ๔๐ ปีก่อนประเทศไทยมีพื้นที่ป่ากว่า ๒๒๐ ล้านไร่ แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่ถึง ๘๐ ล้านไร่ แม้สาเหตุของการลดลงจะมาจากการให้สัมปทานตัดไม้ด้วย แต่สาเหตุสำคัญที่สุดก็คือ การทำเกษตรแบบปลูกพืชชนิดเดียว เมื่อฐานทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายก็ส่งผลกระทบถึงเศรษฐกิจของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านเคยอาศัยป่าทำมาหากิน หาเห็ด ผัก หน่อไม้ หัวมัน ฯลฯ เป็นอาหาร พอป่าหมดไปเหลือแต่ดินแตกระแหง ชาวบ้านจึงยากจนมากขึ้น กรณีป่าชายเลนก็เช่นเดียวกัน เช่นที่จังหวัดตรังได้มีการให้สัมปทานตัดไม้ป่าชายเลนเพื่อนำมาเผาถ่าน ผู้รับสัมปทานส่วนใหญ่เป็นคนรวยหรือนักการเมือง คนกลุ่มนี้ได้เงินไปขณะที่ชาวบ้านซึ่งเป็นชาวมุสลิมอาศัยอยู่ตามริมชายฝั่งต้องยากจนลงกว่าเดิมมาก

ดังนั้น การพัฒนาที่ผ่านมาจึงไปทำลายฐานทรัพยากรและฐานทางเศรษฐกิจของชาวบ้านที่เคยหล่อเลี้ยงตัวเองในครั้งอดีต ผมคิดว่าในครั้งโบราณประเทศไทยไม่ได้จนแต่ติดจะร่ำรวยเสียด้วยซ้ำ อย่างในสมัยกรุงศรี-

อยุธยาเมื่อครั้งรุ่งเรืองก็มีการสร้างวัดมากมาย ดังคำบรรยายที่ว่า ฝรั่งแล่นเรือมายังไม่ทันถึงอยุธยาก็เห็นแสงทองสะท้อนขึ้นจับท้องฟ้า แต่การพัฒนาทำให้คนยากจนลง เกษตรกรกว่า ๘๐% ต้องเป็นหนี้และเป็นหนี้ไม่มีทางหลุด แม้นักเศรษฐศาสตร์จะมองว่าการเป็นหนี้ไม่ได้หมายความว่ายากจนหรือมีปัญหา แต่หมายความว่าบุคคลนั้นมีเครดิตก็ตาม แต่หากไปคุยกับชาวบ้านจะพบว่าเขาไม่มีทางใช้หนี้หรือหลุดหนี้ได้เลย หรือที่เรียกกันว่า "หนี้อมตะ" เพราะดอกเบี้ยแพงมาก เช่น ๑๐% ต่อเดือน

เมื่อเกือบ ๓๐ ปีก่อน ผมได้พบกับชาวบ้านคนหนึ่งจากอำเภอพรหมพิราม ที่พาลูกสาวซึ่งเป็นโรค SLE ไปตระเวนตรวจรักษาตามโรงพยาบาลหลายแห่ง กระทั่งมาถึงศิริราช ผมถามว่าป้าไปเอาเงินค่ารักษามาจากไหน หมดค่ารักษาไปเท่าไหร่แล้ว แกบอกว่าหมดไป ๓ หมื่น ซึ่งในขณะนั้นก็เป็นจำนวนมากพอควร เสียดอกเบี้ยร้อยละ ๑๐ ถังคือ ร้อยบาทเสียข้าว ๑๐ ถัง หมายความว่าตัวเขาต้องไม่มีข้าวเหลือพอกิน เช่นเดียวกับชาวบ้านบางคนลูกไม่สบายไปกู้เงินเขามา ๕ พัน ผ่านไปไม่กี่ปีหนี้จะกลายเป็นหมื่นเพราะดอกเบี้ยแพงมาก

เมื่อเศรษฐกิจชนบทล่มสลายลง คนก็อพยพเข้าเมืองมาเป็นแรงงานราคาถูก บ้างก็ไปได้หวัน ตะวันออกกลาง ครอบครัวและชุมชนก็แตกแยกกันจนเกิดเป็นสภาพความแตกสลายทางสังคม (Social Disintegration) ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยห่างกันมากขึ้น ตัวเลขของสภาพัฒน์ฯ บอกชัดว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ คนจน ๒๐% ข้างล่างเป็นเจ้าของรายได้ ๖% ซึ่งเพียงเท่านี้ก็ถือว่าน้อยอยู่แล้ว แต่เมื่อพัฒนามาได้ ๒๐ ปี กระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ตัวเลขลดลงไปเหลือ ๓.๕% และอาจเหลือเพียง ๓% แล้วในปัจจุบัน ช่องว่างนี้มีความสำคัญมากกว่าค่าเฉลี่ย เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นชัดว่าเป็นคนเหมือนกันแต่ทำไมถึงแตกต่างกันมาก เหมือนคนพวกหนึ่งนั่งกินโต๊ะจีนอยู่ข้างบน แต่อีกพวกหนึ่งต้องคอยเก็บกระดูกกินอยู่ใต้โต๊ะ ความแตกต่างนี้มีที่มาจากความไม่เป็นจริงของแนวคิด Trickle Down ที่เน้นการทำข้างบน

ให้รวยก่อนแล้วคอยให้กระเซ็นลงข้างล่าง จนทำให้ช่องว่างมีมากขึ้นและเกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางจิตใจ สังคม การเมือง เมื่อแนวคิดนี้กลายเป็นแนวทางการพัฒนาจึงเป็นโครงสร้างใหญ่ที่ไปกระทบผู้คน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทั่วไปหมด เมื่อชนบทล่มสลายแล้วผู้คนกลายมาเป็นแรงงานราคาถูก ภาคอุตสาหกรรมก็มีความยินดีเห็นว่าประเทศไทยมีประโยชน์ในแง่ที่มีแรงงานราคาถูก จึงเข้ามาทำอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเหล่านี้โดยไม่พัฒนาคน แต่ต่อมาเมื่อประเทศเพื่อนบ้านอย่างเวียดนามและจีนมีแรงงานที่ราคาถูกกว่า อุตสาหกรรมเหล่านี้ก็ย้ายประเทศไปและสลายตัวลงจนเป็นสาเหตุหนึ่งของวิกฤตเศรษฐกิจ

ตกเป็นเหยื่อต่างชาติ

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ที่มาอีกประการของวิกฤตเศรษฐกิจคือ การกู้เงินจากต่างประเทศมาเป็นจำนวนมากโดยไม่นำมาลงทุนทางเศรษฐกิจ แต่นำมาฝากธนาคารเพื่อกินดอกเบี้ย เพราะดอกเบี้ยต่างประเทศต่ำมาก คือราว ๑-๒% เท่านั้น ขณะที่ดอกเบี้ยในประเทศตอนนั้นสูงถึงกว่า ๑๐% กระทั่งหลายคนร่ำรวยกันไป แต่ก็เป็นการร่ำรวยแบบจอมปลอมหรือเป็นเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ที่ไม่มีการสร้าง เพราะหากเป็นระบบเศรษฐกิจที่แท้จริงจะต้องมีการสร้าง/ผลิตวัตถุ การบริการ และความรู้ต่าง ๆ

เมื่อไม่ใช่เศรษฐกิจที่แท้จริงค่าเงินบาทจึงอ่อนลง แต่ผู้บริหารประเทศก็ยังไม่ยอมปล่อยให้อ่อน เพราะเกรงว่าเงินที่พรรคพวกตนไปกู้ยืมมาจะถูกกระทบจึงนำเงินคงคลังของประเทศไปสู้จนเงินหมด ขณะที่เงินบาทก็อ่อนตัวลงเรื่อย ๆ กระทั่งประเทศเป็นหนี้ต่างชาติถึง ๕ ล้าน ๆ บาท

นอกจากนั้นวิธีการแก้ปัญหาก็ยังผิดทาง คือแทนที่จะบำรุงเศรษฐกิจของประเทศให้ฟื้นตัวหรือให้มีแรงก่อนแล้วค่อยไปใช้หนี้เขา ก็กลับไปเอาใจ

ฝรั่งที่ต้องการมารีดคนไทยให้รีบใช้หนี้ ฝรั่งเหล่านี้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาของกระทรวงการคลัง แนะนำให้รัฐบาลเร่งขายสมบัติที่มีอยู่กระทั่งมีการตั้ง ปรส. ขึ้น ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ทรัพย์สินราคา ๑๐๐ บาท ขายไปเพียงแค่ ๓๐ บาท แล้วฝรั่งก็ยังสร้างเงื่อนไขไม่ให้คนไทยรายย่อยสามารถซื้อได้ ที่สำคัญคือ ฝรั่งเข้ามาซื้อโดยไม่ใช้เงิน เมื่อซื้อเสร็จก็ขายต่อไปทันทีในราคา ๖๐ บาท ประเทศไทยจึงไม่ได้เงินจากต่างประเทศมาเลยแม้แต่บาทเดียว อีกทั้งยังต้องเสียทรัพย์สินไปอีก

ยิ่งไปกว่านั้น ต่างชาติยังบีบให้ออกกฎหมาย ๑๑ ฉบับ เพื่อเอื้อให้ทุนข้ามชาติเข้ามาทำธุรกิจได้ทุกชนิด จนเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันในชาติ เพราะกลุ่มหนึ่งเห็นว่าเป็นกฎหมายขายชาติ แต่อีกกลุ่มเห็นว่าเป็นกฎหมายที่จะทำให้เศรษฐกิจฟื้นตัว เนื่องจากการฟื้นตัวต้องอาศัยต่างชาติ

ปัจจุบันต่างชาติก็ได้เข้ามายึดครองไปหมดแล้วตั้งแต่สถาบันการเงิน จนถึงการค้าปลีกหรือศูนย์การค้าอย่างแมคโคร โลตัส และอื่น ๆ ดังที่คุณโสภณ สุภาพงษ์ บอกว่า ทุกวันนี้ถ้าไปกินเย็นตาโฟในศูนย์การค้าก็เท่ากับต้องจ่ายเงินให้ต่างชาติแล้ว ทุนใหญ่เหล่านี้ได้เข้าไปตีกิจการรายย่อยของคนไทยจนกลุ่มหอการค้าของจังหวัดต่าง ๆ เดือดร้อนกันมาก

แย่งชิงทรัพยากรจากคนท้องถิ่น

นายแพทย์ประเวศ วะสี

สำหรับประเด็นเรื่องความยากจนนั้น ผมเห็นว่าเป็นปัญหาเรื้อรังสำคัญที่จะนำไปสู่ความรุนแรง ผมพยายามเตือนมาหลายปีแล้วว่าความยากจนและการแย่งชิงทรัพยากรในชนบทกลายเป็นความรุนแรงหรือเกิดการเลือดตกยางออก กรณีการประชาพิจารณ์ท่อก๊าซไทย-มาเลย์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาทรัพยากรในชนบท ประกอบกับการที่ทุนข้ามชาติเข้ามาดังที่กล่าวไปแล้ว แน่นอนว่าทุนข้ามชาติไม่ได้เข้ามาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ความยากจนแต่

ต้องการเงินเป็นหลัก ทำให้ช่องว่างของผู้คนยิ่งมีมากขึ้น น่ากลัวว่าในอนาคต หากคนจนไม่มีทางไปก็จะลุกฮือขึ้นมาเล่นงานคนรวย คนไทยก็จะแตกแยกและปะทะกัน ขณะที่พวกต่างชาติลอยตัวสบาย

ผมอยากจะเน้นว่าความยากจนเกิดจากปัญหาทางโครงสร้าง โดยเฉพาะโครงสร้างทางวิธีคิดที่สร้างสมมานาน ทำให้คนไทยมักคิดว่าคนจนและคนบ้านนอกเป็นคนไม่ดี รวมถึงโครงสร้างทางกฎหมายดังที่ อาจารย์บวรศักดิ์ อุวรรณโณ บอกว่า กฎหมายที่มีอยู่เอื้อคนรวย ไม่เอื้อคนจน ทำให้คนจนเสียเปรียบ และโครงสร้างการใช้ทรัพยากร ซึ่งแต่เดิมผู้คนอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อดำรงชีวิตตามแบบเศรษฐกิจพอเพียง แต่ต่อมารัฐกลับบอกว่าทรัพยากรเป็นของรัฐ ไม่ใช่ของชาวบ้าน และได้ไปริบเอามาแล้วนำไปแจกจ่ายให้แก่ใครก็ได้ ในที่สุดก็เกิดการเลือกปฏิบัติขึ้น มีการไล่ชาวบ้านออกไปจากพื้นที่ แต่กลับให้สนามกอล์ฟ หรือรีสอร์ต เข้าไปใช้ประโยชน์ได้

สุดท้ายคือโครงสร้างการพัฒนาที่ไม่เพียงแต่จะแก้ปัญหาคนจนไม่ได้ แต่ยังส่งผลกระทบต่อคนจนมากดังกล่าวไปแล้ว นอกจากนั้น ยังก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ๆ เกี่ยวกับความยากจน ทำให้สังคมเข้าใจว่าความยากจนนั้นเกิดจากความผิดของคนจนเอง ดังที่ชอบพูดกันว่า "โง่-จน-เจ็บ" หรือเห็นว่าเพราะโง่จึงยากจน ทั้งที่จริงแล้วเป็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่กระทำกับคนจน

คอร์รัปชั่น

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ส่วนปัญหาคอร์รัปชั่นก็รุนแรงมากขึ้นและพลิกแพลงรูปแบบจนตามไม่ทัน เดิมมีเพียงการกินสินบาทคาดสินบนในการเข้าสู่ตำแหน่ง เช่น การแต่งตั้งอธิบดีทีก็เสียกัน ๓๐-๔๐ ล้าน ซึ่งผู้วิ่งเต้นอาจไม่ต้องออกเงินเอง แต่มีบริษัท/นายทุนมาออกให้ คงไม่ต้องอธิบายว่าทำไมเขาถึงมาออกให้ แต่

ปัจจุบันรูปแบบดังกล่าวก็ยังนับว่าเป็นการกินแบบเล็ก ๆ เพราะมีรูปแบบที่ใหญ่โตกว่านี้มาก นั่นคือ การขายรัฐวิสาหกิจให้แก่ต่างชาติซึ่งมีมูลค่านับล้าน ๆ บาท เพียงแค่ค่าคอมมิสชั่นตามปกติบนโต๊ะ ๓% ก็คิดเป็นเงินหลายหมื่นล้านบาทแล้ว โดยที่เรายังไม่รู้ว่ามีใต้โต๊ะอีกเท่าไหร่

การจะเลือกขายรัฐวิสาหกิจให้ใคร ด้วยเหตุผลอะไร ขายเท่าไหร่ คำถามเหล่านี้ยังไม่มีความโปร่งใส เพราะเป็นเรื่องผลประโยชน์มหาศาล นอกจากนั้นก็ยังมีเรื่องการผูกขาด ที่มีการโกงกินกันมากมายหลายหมื่นหลายแสนล้านบาท อย่างกรณีโทรคมนาคม/โทรศัพท์ที่มีการผูกขาดมานาน ส่งผลให้กิจการไม่ก้าวหน้าและมีราคาแพง

เมื่อ ๕๐ ปีก่อนผมเรียนอยู่ที่อเมริกา การขอติดตั้งโทรศัพท์ของที่นั่นในเวลานั้นสะดวกสบายและมีราคาถูก แต่พอผมกลับมาเมืองไทย แม้จะทำงานเป็นแพทย์แล้วก็ยังไม่มีปัญญาติดโทรศัพท์ที่บ้าน เพราะต้องเข้าคิวรอนานมาก ที่สำคัญคือมีราคาแพงมาก จนเงินเดือนข้าราชการไม่เพียงพอที่จะจ่ายได้ กระทั่งโรงพยาบาลศิริราชต้องมาติดตั้งให้เพื่อติดตามตัวกรณีที่มีคนไข้ฉุกเฉินจะเห็นได้ว่าการผูกขาดได้เพิ่มต้นทุนของการบริการสาธารณะทุกชนิด รวมถึงต้นทุนทางการศึกษาด้วย ทั้งนี้ บ้านเราควรจะมีหลักสูตรที่ราคาถูกเรียนกันมากกว่านี้

จากงานวิจัยของ TDRI (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย) พบว่าการคอร์รัปชั่นเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์มหาศาล มีมูลค่านับแสน ๆ ล้านบาท โดยมีคน ๓ ฝ่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการตักตวงผลประโยชน์คือ ๑) นักการเมืองที่ครองอำนาจรัฐ ๒) ข้าราชการผู้ใหญ่ และ ๓) กลุ่มธุรกิจ

ทั้งนี้ การทุจริตคอร์รัปชั่นจะกระทำเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ โครงการใหญ่ ๆ บางแห่งบอกต่อสาธารณะว่ามีมูลค่า ๔ หมื่น ๕ พันล้านบาท แต่จริง ๆ แล้วตกแค่ประมาณ ๒ หมื่น ๕ พันล้านเท่านั้น อีก ๒ หมื่นล้านก็เอามาแบ่งกันข้างละหมื่นล้านบาทระหว่างคนไทยกับต่างชาติที่มาให้กู้เงินเพื่อทำโครงการนี้

การทุจริตคอร์รัปชั่นในขณะนี้จึงเป็นเรื่องที่รุนแรงมาก เวลาที่พระให้ศีลอทินนาทานา เวรมณี ท่านอาจจะนึกถึงการขโมยแบบเก่า ๆ อย่างมะม่วง ลูก กล้วยหวี แต่ปัจจุบันมีการขโมยหรือโกงกินที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นมาก

ยาเสพติด

นายแพทย์ประเวศ วะสี

นอกจากนั้น ปัจจุบันปัญหายาเสพติดก็เป็นปัญหาใหญ่ ผมทราบมาว่าเฉพาะนักเรียนมัธยมก็เกือบ ๕ แสนคนแล้วที่ติดยาเสพติด ปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดรุนแรงถึงขั้นที่ว่าเป็น "วิกฤตการณ์แห่งชาติ" แต่คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจและไม่พยายามที่จะหาทางออกร่วมกัน แม้ว่าจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ ได้รับทุกข์และมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ตาม ทั้งนี้ ตามปกติแล้วการหาทางออกจากวิกฤตจะเป็นหน้าที่ของผู้นำ

สมัยที่พระเจ้าตาก (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) เป็นขุนนางทรงรวบรวมผู้คนพรรคพวกตีฝ่าพม่าออกไปเพื่อสะสมกำลัง แต่ขณะนี้เราไม่มีผู้นำที่จะทำให้คนไทยรวมตัวกันได้ ประกอบกับการที่สถาบันหลัก ๆ ได้แก่ ระบบการเมือง ระบบราชการ ระบบศาสนา และระบบการศึกษา ซึ่งตามปกติแล้วเป็นเครื่องมือที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคมได้อ่อนกำลังลง เราจึงต้องมาช่วยกันคิดว่าจะใช้ยุทธศาสตร์อย่างไรควบคู่ไปกับการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาทั่ว ๆ ไป เพื่อที่จะแก้วิกฤตให้ได้

ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน เพื่อแก้ปัญหาความยากจน

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ผมอยากเสนอยุทธศาสตร์ที่เรียกว่า "ยุทธศาสตร์ประชาคม" หรือ "ยุทธศาสตร์พลังแผ่นดิน" เนื่องจากสภาพสังคมและสภาพวิกฤตต่าง ๆ ที่

ซับซ้อน เชื่อมโยง และยุ่งยากอย่างในปัจจุบันนั้น ไม่มีอำนาจใด ๆ ที่จะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ในต่างประเทศมีการพูดกันว่า "Power is Less and Less Effective"

แม้ประธานาธิบดีสหรัฐฯ จะมีอำนาจสั่งยิงขีปนาวุธนิวเคลียร์ได้ หรือทหารมีอำนาจที่จะยิงปืนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนได้

ดังนั้น พลังเพียงอย่างเดียวที่เหลืออยู่จึงได้แก่พลังอำนาจทางสังคม ซึ่งเกิดจากการร่วมคิดร่วมทำของผู้คน สิ่งนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่เพราะพระพุทธเจ้าได้สอนเอาไว้ในอปริหานิยธรรมหรือวัชชีอปริหานิยธรรม ที่ท่านเจ้าคุณก็ได้รวบรวมไว้แล้วในพจนานุกรมที่ว่าให้หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ ให้พร้อมเพรียงกันประชุมและเลิกประชุม ให้พร้อมเพรียงทำกิจที่พึงทำ และที่สำคัญคือให้พร้อมเพรียงกันแก้วิกฤตด้วย

ทั้งนี้ การรวมตัวกันคือสภาพธรรมชาติ สัตว์หลายชนิดอยู่รอดมาได้ก็ด้วยการรวมตัวกัน แม้แต่ตัวอะมีบาซึ่งเป็นสัตว์เซลล์เดียวและแยกกันอยู่ เมื่อถึงช่วงวิกฤต เช่น ขาดอาหารหรือมีความเป็นกรด/ด่างในสิ่งแวดล้อมมากเกินไปจนเป็นอันตราย ก็จะรวมตัวกันแล้วช่วยกันทำงานเพื่อให้อยู่รอด หรือมนุษย์เมื่อครั้งที่ยังอยู่ในสังคมล่าสัตว์ก็ต้องร่วมมือกันและนัดแนะกันเพื่อดักจับสัตว์และป้องกันอันตรายจากการถูกสัตว์ทำร้าย จนเป็นเหตุที่ทำให้เกิดภาษาสำหรับสื่อสารกันขึ้น แต่ปัจจุบันเรามุ่งมายังลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดโต่งหรือที่เรียกว่า "เสรีภาพส่วนบุคคล" ตามแนวทางของตะวันตกที่เห็นว่าเสรีภาพคือการทำตามใจตัวเอง ซึ่งท่านเจ้าคุณได้วิพากษ์ประเด็นนี้ไว้มาก ท่านบอกว่าเสรีภาพต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง

ทั้งนี้ การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ และเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องสำคัญและทรงพลัง เพราะเป็นการเรียนรู้จากชีวิต จากการทำงาน และจากการแก้ปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ต่างจากการเรียนรู้แบบท่องหนังสือโดย

ไม่ได้ปฏิบัติจริงที่แยกการศึกษาออกมาจากชีวิต การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำจะทำให้เกิดเป็นพลังมโหฬาร

ฝรั่งชื่อ บิล สมิท ซึ่งเคยเป็นผู้อำนวยการของบริษัทสายการบินบริติช แอร์เวย์ ฟิลด์ เซอร์วิส ได้เคยพยายามพัฒนาองค์กรของตน ทำให้คนรักกันและร่วมมือกันทำงาน ผลที่ได้คือเกิดพลังสร้างสรรค์ หรือที่เขาเรียกว่า "Enormous Energy" ขึ้น ทำให้งานออกมาดีและมีประสิทธิภาพขึ้นมากกระทั่งบิล สมิท ถึงกับยอมลาออกมาศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกเพื่อค้นคว้าว่าพลังสร้างสรรค์นี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร

เมื่อได้อ่านเอกสารของเขา ผมก็พบว่าเป็นหลักทางพุทธศาสนาแทบทั้งหมด ตัวเขาเองนั้นก็สนใจพุทธศาสนามาก และปัจจุบันบิล สมิท ได้ตั้งองค์กรเล็ก ๆ ชื่อ ODII (Organizing for Development International Institute) อยู่ที่วอชิงตัน เพื่อช่วยฝึกฝนผู้คนให้รู้จักรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ

ส่วนที่อเมริกาก็มีจิตแพทย์คนหนึ่ง ชื่อ สก็อต เพค เดิมเขารักษาคนอเมริกันที่ไม่มีความสุขทีละราย ๆ เมื่อพบว่าคนไข้มีเป็นจำนวนมากจนรักษาไม่ไหวจึงได้ทำการรักษาแบบกลุ่ม แต่ก็ยังรับมือกับจำนวนคนไข้ไม่ได้ ดังนั้นเขาจึงหันมาสร้างความเป็นชุมชนแทน เพราะการที่ผู้คนได้มารวมตัวร่วมคิดร่วมกันทำจะก่อให้เกิดความสุขและมีสุขภาพที่ดี ดังที่เขากล่าวไว้ในหนังสือ A World Waiting to be Born ว่า "มีความสุขประดุจบรรลุนิพพาน" และยังกล่าวไว้อีกว่าโลกที่กำลังจะเกิดขึ้นคือโลกแห่งความเป็นชุมชน ชุมชนกำลังจะเกิดขึ้นในทุกหนทุกแห่งและเกิดเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงให้ผู้คนได้เข้ามาหากัน โดยไม่ต้องผ่านการใช้อำนาจใด สิ่งนี้คือ Learning Community ซึ่งเป็นอุดมคติทางพุทธศาสนานั่นเอง ต่อมาเขาได้เขียนหนังสืออีกเล่มที่มีชื่อรองว่า Civility Rediscoverance ซึ่งกำลังเป็นกระแสที่เกิดขึ้นไปทั่วทั้งยุโรป อเมริกา และแคนาดา

นอกจากนั้นก็ยังมีงานศึกษาวิจัยอีกเล่มชื่อ Making Democracy Work : Civic Tradition in Modern Italy ของ พุดนั่ม จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่ศึกษาเกี่ยวกับประเทศอิตาลี ว่าทำไมอิตาลีทางตอนเหนือและตอนใต้ถึงมีความแตกต่างกันมาก ทั้งที่อยู่ในประเทศเดียวกันและใช้กฎหมายเดียวกัน

กล่าวคือตอนเหนือ อย่างเช่น มิลาน มีสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรมที่ดี

ส่วนทางตอนใต้ เช่น ซิซิลี กลับมีความเลวร้ายครบทุกชนิด ทั้งมาเฟีย คอร์รัปชั่น การฆ่าหัวคะแนน เป็นต้น

คำตอบที่ได้คือว่า ทางภาคเหนือมีวัฒนธรรมการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำที่สืบทอดกันมา มีอัตราการรวมกลุ่มต่อจำนวนประชากรมากกว่าทางใต้ เพราะทางใต้สืบทอดการใช้อำนาจแบบแนวดิ่ง และแม้บางแห่งจะเป็นคาทอลิกที่เคร่งศาสนามาก แต่ศีลธรรมก็ยังไม่ดี เพราะผู้คนนับถือแต่พระเจ้าโดยไม่สนใจที่จะทำอะไรร่วมกับเพื่อนบ้าน เหมือนกับคนไทยที่นับถือพระเจ้าอยู่หัวโดยไม่สนใจทำอะไรกับเพื่อนร่วมสังคม แม้พระองค์ทรงดีมาก แต่พวกเราก็กลับไม่ได้นำโอกาสนี้มาใช้ในทางสร้างสรรค์

พลังประชาชน

นายแพทย์ประเวศ วะสี

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการรวมตัวกันของประชาชนมีการเติบโตเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างกรณีตำบลหัวสำโรงที่ผู้นำได้ไปกระตุ้นให้เกิดการประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ จนเกิดกลุ่มกิจกรรมขึ้นราว ๓๐-๔๐ กลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มศึกษาประวัติศาสตร์ของตำบล กลุ่มพิพิธภัณฑ์ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มการแพทย์แผนไทย เป็นต้น

กระทั่งเห็นผลชัดว่าชาวบ้านที่นั่นหายจนแล้ว เช่นเดียวกับที่อื่น ๆ ที่เมื่อมีการรวมตัวกันก็สามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจและการรักษาสิ่งแวดล้อม

อย่างเช่นที่จังหวัดตรัง จังหวัดน่าน หรือที่จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการตั้งชมรมแม่ม่ายดอยสะเก็ด โดยท่านเจ้าคณะอำเภอ ก่อนหน้านี้ผู้หญิงซึ่งสามีตายจากโรคเอดส์ต้องมีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว ว้าเหว่ คิดมาก และมีปมด้อย แต่เมื่อมารวมตัวกันพวกเขาก็มีความสุขและมีพลังมากขึ้น หรืออย่างที่ชุมชนสาคลี อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผู้หญิงคนหนึ่งชื่อสายัณห์ เดิมแกมีอาการป่วยหลายอย่างทั้งใจสั่น ปวดท้อง เวียนศีรษะ หายใจไม่ทั่วท้อง นอนไม่หลับ แต่พอไปร่วมกิจกรรม และร่วมสร้างความเป็นชุมชน ก็มีความสุขมากจนอาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาหายไปหมด

พลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำมีอยู่ ๓ ประการใหญ่ ๆ ประการแรกคือ *พลังทางธรรมะ* เพราะการที่คนจะมารวมตัวกันได้ต้องลดความเห็นแก่ตัว หันมาเห็นแก่ส่วนรวม และต้องมีความเอื้ออาทรแก่กัน หากโกงกินเอาเปรียบกันก็จะรวมตัวกันไม่สำเร็จ

ประการที่สองคือ*พลังแห่งการเรียนรู้* การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดอำนาจ สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้จริง

และสุดท้ายคือ*พลังแห่งการจัดการ* เพราะเมื่อคนมาทำงานร่วมกันก็จะเกิดมีผู้นำตามธรรมชาติที่หลากหลายขึ้นทั้งหญิงและชายผู้นำเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มสามารถทำงานได้อย่างราบรื่น คือ ฉลาด เห็นแก่ส่วนรวม สื่อสารกับผู้อื่นรู้เรื่อง และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหมด ซึ่งผู้นำจากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งมักไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้

การมีผู้นำตามธรรมชาติหลาย ๆ คนและมีกระบวนการสร้างผู้นำจะก่อให้เกิดความยั่งยืน แม้คนใดคนหนึ่งตายไปก็จะมีอีกหลายคนมาแทน เมื่อมีผู้นำที่ดีก็จะเกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดพลังมาก ทั้งนี้

การที่ภาคธุรกิจมีพลังอย่างที่ไม่มีอะไรมาต้านทานได้ก็เพราะการจัดการที่ดีและมีการวิจัยเพื่อประกอบการตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา เช่น หากต้องการขายสินค้าสักชิ้นก็จะต้องทำการวิจัยก่อนว่าผู้บริโภคคือใคร ชอบแบบไหน มีความสามารถที่จะบริโภคได้แค่ไหน จะทำสินค้าให้เหมาะกับผู้บริโภคได้อย่างไร

อย่างเช่นรถยนต์ที่ผลิตขายให้แก่ประเทศไทยและมาเลเซีย จะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน

แม้แต่ชื่อเรียกสินค้าก็ต้องมีการวิจัย อย่างกรณีโคคา-โคล่า ที่ในประเทศไทยขายได้น้อยกว่าเป๊บซี่ ซึ่งทำให้ผู้ผลิตแปลกใจมากเพราะแทบทุกแห่งทั่วโลกโคคา-โคล่าจะขายได้มากกว่า จึงทำการวิจัยแล้วก็พบว่าคนไทยไม่ชอบเรียกชื่อยาว จึงเปลี่ยนชื่อใหม่มาเป็น "โค้ก" และเมื่อสินค้าวางขายแล้วก็ต้องทำการวิจัยกันอีกเพื่อหาคำตอบว่าสินค้าขายได้หรือไม่ เพราะเหตุใดแล้วก็วิจัยต่อเนื่องเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการไปเรื่อย ๆ

นักปราชญ์ทางการจัดการชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งกล่าวว่า

"การจัดการคือ การใช้ความรู้เพื่อสร้างความรู้" (Management is Utilization of Knowledge to General Knowledge) แล้วจะเกิดเป็นพลังอำนาจอย่างมากจนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้หมด

ดังที่ว่า "Management Makes the Impossible to be Possible" ซึ่งแตกต่างจากการบริหาร (Administration) โดยเฉพาะการบริหารในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เป็นการทำไปตามระเบียบเท่านั้น เมื่อเราเผชิญวิกฤตที่ยากและรุนแรง เราต้องการพลังทั้ง ๓ เข้ามาผนวกด้วยกันในความเป็นชุมชน ท่ามกลางสภาพที่รัฐคือภาคการเมืองและราชการแก้ปัญหาใด ๆ ไม่ได้ ดังกรณีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ทำให้ข้าราชการกรมป่าไม้ที่ดี ๆ หลายรายถ้าไม่ถูกม่าตาย ก็จะม่าตัวตายแบบคุณสืบ นาคะเสถียร เพราะต้องเผชิญกับอำนาจที่รุนแรงที่ต้องการทำลายป่า เราจึงจำเป็นต้องมีพลังทางสังคมหรือการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่อง

ทั้งนี้ หลักการในการรวมตัวกันแก้ปัญหาก็คือ ๑) พึ่งตนเองหรือทำเองในส่วนที่ทำได้ให้มากที่สุด ๒) ร่วมมือกับรัฐ ไม่ปฏิเสธอำนาจรัฐ และ ๓) ตรวจสอบรัฐ

ทั้งนี้ รัฐที่ดีต้องทำความเข้าใจแล้วพึงส่งเสริมการรวมตัวนี้ เหมือนดังแนวคิดที่ปรากฏใน "ยุทธศาสตร์เอาชนะคอมมิวนิสต์" หรือคำสั่งนายกรัฐมนตรี ๖๖/๒๓ ที่สามารถสร้างความเข้าใจให้แก่คนทั้งประเทศได้และสามารถยุติความรุนแรงหรือความขัดแย้งในเรื่องคอมมิวนิสต์ระหว่างคนไทยได้เป็นอย่างดีเมื่อเทียบกับความขัดแย้งในที่อื่น ๆ ของโลก เช่น ตะวันออกกลาง ศรีลังกา หรือความขัดแย้งระหว่างฮินดูกับมุสลิม ที่ผู้เกี่ยวข้องยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ คนไทยจึงมีความดีบางเรื่องเหนือชาติอื่น ๆ ถ้ารัฐบาลนำข้อดีนี้มาเป็นยุทธศาสตร์ชาติก็จะเกิดพลังสังคม/พลังแผ่นดิน จากการที่คนไทยร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ และมีความเอื้ออาทรต่อกัน

พระธรรมปิฎก

สิ่งที่อาจารย์ประเวศ ได้พูดมาเป็นเรื่องสำคัญ เพราะสถาบันหลักของสังคม คือ การเมือง ราชการ การศึกษา ศาสนา ต้องทำหน้าที่แก้ปัญหาและยังประโยชน์แก่สังคม ดังในกรณีพุทธศาสนาที่มุ่งขัดเกลากิเลสของบุคคล ให้แต่ละคนได้พัฒนาตัวเอง เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายสำคัญคือสังคมที่ดีงามและความสุขของชาวโลกทั้งหมด แต่เมื่อสถาบันหลักไม่ทำงานจึงเป็นหน้าที่ของประชาชนหรือสังคมที่จะต้องเข้ามาจัดการแก้ไข แต่ปัญหาสำคัญอยู่ตรงที่ว่าปัจจุบันประชาชนยังหลงทางและหลงไหลไปตามกระแส โดยเฉพาะกระแสบริโภคนิยมอยู่ และในทางเศรษฐกิจก็ไม่มีการผลิต เน้นแต่การบริโภคอย่างเดียว

เราจะทำอย่างไรผู้คนถึงจะรู้ตัว ตื่นตัว หลุดพ้นจากทิฐิ และความเหลวไหลในกระแสค่านิยมต่าง ๆ ที่ครอบงำมาจากศูนย์กลางอำนาจทาง

ตะวันตกได้ หากผู้คนถอนตัวออกมาได้ก็จะมองเห็นได้ว่าอะไรคือประโยชน์ที่แท้จริง อะไรคือจุดมุ่งหมายที่ควรทำ หากมีปัญหาเกิดขึ้นก็รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไร และควรมีจุดมุ่งหมายในการแก้อย่างไร

เมื่อมีจุดมุ่งหมายร่วมกันก็จะแก้ปัญหาได้ เพราะจะทำให้เกิดการรวมตัวรวมใจกันเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นจนกลายเป็นพลังขึ้น ทั้งนี้ การเดินไปสู่จุดหมายเดียวกันก่อให้เกิดการรวมตัวกันได้เอง และยิ่งตระหนักถึงความสำคัญของจุดหมาย ยิ่งเห็นปัญหาและสภาพเลวร้ายมากเท่าไร ก็ยิ่งเกิดกำลังที่จะออกไปจากสภาพที่เป็นอยู่มากขึ้นเท่านั้น แต่ขณะนี้ผู้คนไม่ได้อยากออกไปจากสภาพดังกล่าว ยังติดอยู่ในทิฐิจนถอนตัวไม่ขึ้น ดังนั้นจึงต้องสร้างความรู้ที่จะทำให้ผู้คนรู้ตัวว่าตนกำลังตกอยู่ในสภาวะที่ย่ำแย่เลวร้ายอย่างไร กระทั่งมองเห็นปัญหาและเกิดความต้องการที่จะถอนตัวออกมา

ปัจจุบัน นอกจากผู้คนจะชื่นชมหลงไหลอยู่กับการเสพบริโภคแล้ว ยังมีทิฐิอีกประการได้แก่ลัทธิตัวใครตัวมันหรือปัจเจกชนนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดของฝรั่งที่มองว่า หากแต่ละคนเห็นแก่ตัว ทำเพื่อประโยชน์ของตัวเอง ก็จะทำให้สังคมเจริญ เพราะเมื่อแต่ละคนหาผลประโยชน์ได้มากหรือมีเงินมาก ๆ จะทำให้สังคมโดยรวมร่ำรวยมั่งคั่งขึ้นด้วย

แต่ทั้งนี้สังคมฝรั่งแตกต่างจากสังคมไทย เพราะพวกเขาดำรงอยู่มาด้วยการแข่งขันต่อสู้และทำสงครามแย่งชิงกันมานาน และมีความก้าวหน้าอย่างมากในการพัฒนาระบบกฎเกณฑ์กติกาในการแข่งขัน จนกลายเป็นสังคมที่อยู่ได้ด้วยกฎกติกา หรือ Rule of Laws แต่ทั้งนี้ต้องระมัดระวังด้วยว่าการที่จะเกิดสังคมแบบนี้ได้ต้องมีภูมิหลัง หรืออยู่บนฐานของสภาพจิตใจที่รักความเป็นธรรมและรักที่จะอยู่ในกฎเกณฑ์ หากพื้นฐานเหล่านี้เสื่อมลง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็จะกลายเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มเท่านั้น

แต่ทั้งนี้สังคมไทยไม่ได้มีพื้นเพภูมิหลังเช่นนี้ ไม่ได้มีการพัฒนาเรื่องกฎกติกา ดังนั้น หากจะนำแนวคิดของฝรั่งมาใช้ก็จะไปไม่รอด ตามปกติแล้ว

สังคมมนุษย์จะมีพัฒนาการในการปรับเปลี่ยนจากความป่าเถื่อนมาสู่ความดีงาม การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความเจริญก้าวหน้า แต่เมื่อกลายมาเป็นสังคมที่สมาชิกอยู่ได้โดยไม่ต้องดิ้นรน ไม่ถูกบีบคั้น ไม่มีภัยคุกคาม ก็จะโน้มเอียงไปในทางเฉื่อยชาได้ง่าย เพราะมนุษย์จะดิ้นรนไม่อยู่นิ่งเฉยก็ต่อเมื่อมีภัยคุกคาม หากเราต้องการให้คนรู้ตัวตื่นตัว ก็อาจใช้วิธีทำให้มีทุกข์ภัยคุกคาม ซึ่งแม้จะเกิดความวุ่นวายบ้าง แต่มนุษย์ก็จะหาทางทำให้อยู่รอดได้จนเกิดการพัฒนาขึ้นในที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้การดิ้นรนตามสัญชาต-ญาณมาเป็นเครื่องบีบมนุษย์ให้สร้างสรรค์ความเจริญ แต่นี่ก็ยังไม่ใช่วิธีที่ดีนัก เพราะไม่ได้ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขและปราศจากทิฐิอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่า อารยธรรมมนุษย์และความสมบูรณ์พูนสุขในทางเศรษฐกิจไม่ได้เกิดจากปัญญา คุณธรรม และเจตจำนงหรือเจตนาที่ดี แต่เป็นเพียงผลพลอยได้ของการแข่งขันดิ้นรนในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนภายใต้กฎกติกาที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้ไม่มีในสังคมไทย หากเราต้องการอยู่ในลัทธิปัจเจกนิยมที่ผู้คนไม่ต้องช่วยเหลือกันมาก ตัวใครตัวมันใครดีใครอยู่ ก็จะต้องสร้างกฎกติกาที่มีประสิทธิภาพขึ้น แต่หากต้องการใช้วิธีการพัฒนาโดยให้คนอยู่ร่วมกันด้วยปัญญา ความดีงาม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน ก็ต้องระมัดระวังเรื่องความเฉื่อยชาที่จะตามมา และต้องมีวิธีทำให้ผู้คนไม่ประมาทด้วยการที่จะต้องมีปัญญาที่จะรู้หรือทำความเข้าใจได้ว่าชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร จุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร และรู้ว่าวัตถุไม่ใช่จุดมุ่งหมาย แต่เป็นเพียงปัจจัยเอื้อให้ก้าวไปสู่คุณความดีหรือจุดมุ่งหมายที่สูงขึ้นไป แต่ขณะนี้สังคมไทยไม่ได้เดินไปในทางใดสักแนวทาง แม้เราจะมีพื้นฐานเรื่องคุณธรรม การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล แต่ก็เป็นคุณธรรมที่ไม่สมบูรณ์ อย่างกรณีของพรหมวิหารที่มีแต่เมตตาและกรุณาเป็นหลัก โดยขาดอุเบกขาจนกลายเป็นระบบอุปถัมภ์ ทำให้คนหวังแต่การพึ่งพากัน อ่อนแอและประมาท

ทั้งนี้การพัฒนาคนต้องพัฒนาให้ได้คุณสมบัติครบทุกด้านพร้อม ๆ กัน ไม่ใช่นำเอาระบบฝรั่งเข้ามาโดยไม่มีระบบที่สมบูรณ์อย่างเขา ไม่มีกฎกติกา

ที่มีประสิทธิภาพบังคับใช้ แล้วกลับเอากฎกติกามาสนองระบบอุปถัมภ์ เราจึงต้องตกลงกันให้ได้ว่าจะเอากันอย่างไรต่อไป

ในระบบที่เราเดินตามผู้อื่นอยู่นี้เรามีสถานะเป็นเหยื่อ เมื่อคนไม่รู้ตัวหลงชื่นชอบในความเป็นเหยื่อก็จะไม่มีทางหลุดพ้นออกมา จึงจำเป็นต้องทำให้รู้ตัวตื่นตัวเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยมารวมตัวกันสร้างจุดหมายให้ชัดเจนเพื่อจะก้าวเดินต่อไป การที่เราไม่มีผู้นำก็เพราะยังไม่มีจุดหมาย ผู้นำต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการ คือ หลักการและจุดหมายที่ชัดเจน

จุดหมาย คือ การรู้ว่าจะนำสังคมไปทางใดหรือจะทำอะไรให้แก่สังคมนี้ ส่วน*หลักการ* คือ สิ่งสนองจุดหมาย

หากมีเฉพาะหลักการ แต่ไม่มีจุดหมาย ก็จะรวนในหลักการเหมือนวัวพันหลัก ติดแต่รูปแบบโดยไม่มีสาระ ดังเช่นประชาธิปไตย ที่มีแต่รูปแบบคือการเลือกตั้ง จึงไม่สามารถแก้ปัญหาอะไรได้ หรือในทางการศึกษาที่มักติดรูปแบบ ต้องการแต่จะแผ่ขยายอำนาจการศึกษาซึ่งอันที่จริงแล้วควรต้องตั้งหลักให้ชัดว่าต้องการจะให้การศึกษาส่งผลดีอย่างไร อาจเป็นผลในแง่ส่วนรวมที่จะทำให้ประเทศชาติเข้มแข็งหรือผลที่จะทำให้ชนะในระบบการแข่งขันก็ได้ ซึ่งในกรณีของจุดมุ่งหมายนั้นต้องมีทั้งจุดมุ่งหมายหลักและจุดมุ่งหมายเฉพาะของแต่ละขั้นตอนที่จะต้องทำให้สำเร็จ ซึ่งจะทำให้คนในชาติมีจุดรวมใจไม่เคว้งคว้างสับสน ไม่อยู่ในฐานะของเหยื่อผู้อื่นหรือเอาแต่เสพบริโภคหาความสุขส่วนตัวไปวัน ๆ

อย่าละเลยประชาชน

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมฟังบทวิเคราะห์ของคุณหมอประเวศและท่านเจ้าคุณแล้ว ประเมินได้ว่าขณะนี้มีวิกฤตที่รุนแรงมาก แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าประชาชนจะรู้หรือไม่ ถึง

ภาวะวิกฤตเหล่านี้ ผมคะเนว่าที่รู้ก็มีบ้าง แต่ที่ไม่รู้มีมากกว่า ดังนั้นยุทธ-ศาสตร์ที่สำคัญประการแรกคือผู้ที่รู้และเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ จะต้องทำให้ผู้ที่ยังไม่รู้ ได้รู้ได้คิดร่วมกันเป็นพื้นฐาน เพราะหากไม่เริ่มตรงนี้ก็จะมีปัญหาหนักต่อเนื่องไปเรื่อย

ผมอยากจะเปรียบว่าภาวะวิกฤตนี้ไม่แตกต่างจากเรือไททานิกที่กำลังจะจมลงในมหาสมุทร แล้วเราซึ่งเป็นคนที่อยู่ในเรือก็รู้บ้าง ไม่รู้บ้างถึงภัยที่กำลังเกิดขึ้น แต่ในไม่ช้าก็รู้ทั่วกันหมด แต่ถ้ารู้กันเมื่อสายไปแล้วเรือก็ต้องล่มและคนคงตายกันหมด เราจึงต้องประเมินว่าสภาพของเราใกล้เรือไททานิกแล้วหรือไม่ จะมีทางรอดอย่างไร แล้วเรามีกำลังความคิดที่จะดิ้นรนอยู่รอดมากน้อยแค่ไหน ท่านเจ้าคุณได้กล่าวถึงสัจธรรมว่าสัตว์โลกทั้งหลายย่อมดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ปัจจุบันภาวะวิกฤตได้ถึงขั้นที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดกันแล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่าดิ้นแล้วจะรอดเสมอไป แม้เราจะยังหวังว่าจะรอดก็ตาม

ผมนึกถึงถ้อยคำของมหาตมะ คานธี ที่ว่า "หยดน้ำยังให้เกิดมหาสมุทรได้" ดังนั้น ผู้คนจึงสามารถรวมตัวกันให้เกิดเป็นพลังแผ่นดินที่ยิ่งใหญ่ได้ดังที่คุณหมอประเวศได้ชี้แนะไว้ แต่ทั้งนี้ต้องผ่านภารกิจขั้นแรกคือทำให้คนตื่นตัวรู้ความจริงว่าเราวิกฤตแล้ว การรวมตัวของคน การร่วมมือกันทำงาน ร่วมมือกันคิด ร่วมมือกันทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ จะมีอานิสงส์ในทางสร้างสรรค์ ทำให้สามารถบรรลุจุดหมายต่าง ๆ ได้ นอกจากนั้นก็ยังต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงความเพียรพยายามเหล่านี้หรือบุคคลที่กำลังคิดร่วมกันในเรื่องเหล่านี้เข้าด้วยกัน อันจะทำให้เกิดเป็นพลังขึ้น แต่กระนั้นก็ต้องคิดต่อเนื่องไปด้วยว่าจะนำพลังที่เกิดขึ้นไปในทิศทางใด ถ้ามีพลังมากพอก็จะสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ที่สำคัญคือจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ส่วนรวมเพื่อให้สามารถดิ้นรนแล้วอยู่รอดได้ ไม่ใช่ดิ้นแล้วตาย

ผมคิดว่าเราไม่ควรประมาทคนเล็กคนน้อยหรือชาวบ้านทั่วไปที่มักถูกมองว่าเจ็บ จน และโง่ พวกเขาอาจจะเจ็บและจนจริง แต่ไม่ได้หมายความ

ว่าจะต้องโง่เสมอไป รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้เปิดทางไปสู่การเคารพศักดิ์ศรีและเคารพสิทธิของชาวบ้าน/ชุมชนให้แล้ว ดังนั้น จึงจะต้องให้ความสำคัญหรือเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน/ชุมชนได้มีการรวมตัว มีการพิจารณาปัญหาข้อเท็จจริงที่กระทบชีวิตของเขาให้มาก

นอกจากนั้นก็ควรมีการส่งเสริมให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เกิดผลในทางปฏิบัติให้มากที่สุดด้วยการให้คนได้แสดงออกในวิถีประชาธิปไตย แม้จะต้องทะเลาะกันบ้าง โต้แย้งกันบ้าง ขัดผลประโยชน์กันบ้าง ก็ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาของการเปลี่ยนแปลง ประเด็นเหล่านี้ทำให้ผมนึกถึงการรวมตัวกันของกลุ่ม ป x ป หรือกลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ที่ได้ฟันธงว่าเราจะต้องถอดตัวเองจากความเป็นหนี้ทางเศรษฐกิจจากต่างชาติ โดยการรวมตัวกันเพื่อขอปลอดหนี้สาธารณะสักระยะ รวมตัวกันให้มีพลังเพื่อแก้ปัญหาของเราเอง กำหนดทิศทางของตัวเองเพื่อเดินไปข้างหน้า ความดำรินี้เป็นกรณีตัวอย่างที่ดีที่น่าจะเกิดขึ้นในหลาย ๆ จุดและเชื่อมโยงให้ถึงกัน

แม้ขณะนี้เราจะขาดแคลนผู้นำระดับชาติที่ประชาชนเชื่อถือศรัทธา มองการณ์ไกล มีบารมี และมีพลัง แต่ผมก็ยังเชื่อว่าสถานการณ์สร้างวีรบุรุษหรือภาวะผู้นำได้ ผมไม่ได้หมายความถึงนายกรัฐมนตรีที่เก่งหรือดีเลิศ แต่คิดว่าภาวะผู้นำที่ดีต้องมีในทุกระดับและทุกหย่อมหญ้า ถ้ามีผู้นำเกิดขึ้นเป็นหมื่นคนในระดับหมู่บ้าน ก็จะเกิดผู้นำเป็นพันคนในระดับภูมิภาค และหลายร้อยคนในระดับชาติ ที่สำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นก็คือเราจะต้องร่วมมือกันทำให้ผู้คนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าบ้านเมืองวิกฤตแค่ไหน และวิกฤตแต่ละส่วนนั้นเชื่อมโยงส่งผลถึงกันอย่างไร รวมทั้งจะต้องมีปณิธานร่วมหรือจุดหมายร่วมกันให้ชัดเจนว่าเราต้องการอะไรดังที่ท่านเจ้าคุณกล่าวไว้

ผมคิดว่าในอนาคตอันใกล้เราน่าจะต้องลองตั้งจุดมุ่งหมายร่วมกันว่าจะต้องกู้ชาติบ้านเมืองและเอาอธิปไตยทางเศรษฐกิจกลับคืนมา เพื่อให้เกิดความเป็นไทที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ รวมทั้งควรจะมีการสำรวจว่าหากจะลุกขึ้นยืนเพื่อดิ้นรนต่อนั้นจะมีอะไรที่เป็นกำลังของเราเองบ้าง แม้เรา

อาจจะเคยเหลวไหล ตื้นเขิน คอร์รัปชั่น มักง่าย โลภ โกง และไม่สามัคคีกัน แต่ก็ต้องค้นให้พบว่าเรามีดีอะไร

ผมยังมีความเชื่อมั่นในสังคมไทยว่าเมื่อเกิดภาวะวิกฤตที่รุนแรงแล้วจะสามารถรวมตัวและลุกขึ้นสู้ได้ เช่น กรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และพฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ ก็เกิดจากการที่มีวิกฤตแล้วคนไทยก็รวมตัวกันต่อสู้เพื่อความยุติธรรม หรือตัวอย่างที่ไกลไปกว่านี้ก็คือเหตุการณ์ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ประเทศไทยได้เลือกความอยู่รอดเฉพาะหน้าด้วยการตัดสินใจเข้าข้างญี่ปุ่น แต่เมื่อทราบว่าญี่ปุ่นแพ้สงครามแน่นอน จึงได้เกิดขบวนการใต้ดินที่เรียกว่า "เสรีไทย" ขึ้น ซึ่งเป็นการร่วมมือกันในหมู่คนไทยทั้งในและนอกประเทศ กระทั่งทำให้ประเทศไทยไม่ต้องตกอยู่ในสถานะแพ้สงคราม สามารถนำอำนาจอธิปไตยและศักดิ์ศรีของประเทศกลับคืนมาได้

ปัญหาต่อไปก็คือ ถ้าเราปล่อยให้มีการรวมตัวกันเมื่อเกิดวิกฤตขึ้นแล้ว ความเสี่ยงจะสูงมากและอาจทำได้ไม่สำเร็จ จึงไม่ควรต้องรอนานถึงขนาดนั้น และสิ่งที่ทำได้ขณะนี้คือ พิจารณาดูว่าปัจจุบันมีลักษณะการรวมตัวที่หลากหลายอย่างไรบ้าง เช่น การรวมตัวเพื่อช่วยกันทำมาหากิน ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ช่วยกันบำรุงสุขภาพไปในทางที่ดีงาม ช่วยกันขจัดคนโกงบ้านโกงเมือง/ปราบคอร์รัปชั่น ช่วยกันรักษาผืนแผ่นดินให้อุดมสมบูรณ์ การรวมตัวกันเช่นนี้เป็นฐานของประชาธิปไตยที่ดีและควรได้รับการสืบสาน เชื่อมโยงกันให้เป็นกลุ่มก้อนมากขึ้นเพื่อนำไปสู่การกู้ชาติบ้านเมืองให้พ้นวิกฤต ผมหวังว่านี่คงไม่ใช่เรื่องเพ้อฝันหรือเป็นอุดมคติจนเกินไป

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน ตอนนี้ที่รวมตัวกันมีประมาณหมื่นกลุ่มแล้วในทุกจังหวัดและกำลังเชื่อมโยงถึงกันหรือเคลื่อนไหวร่วมกัน

สร้างคนให้มีความรู้ ความคิด และเข้าใจชีวิต

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ที่สำคัญต้องทำให้ผู้คน โดยเฉพาะคนที่ยังไม่รู้ ยังพึงพอใจในความสุข หรือยังลุ่มหลงในความไม่รู้ ให้ได้รู้ถึงความรุนแรงเข้มข้นของภาวะวิกฤตนี้ รวมทั้งจะต้องเรียนรู้ถึงสภาพการเอารัดเอาเปรียบประชาชนโดยโลกทุนนิยมเสรีที่กำลังเกิดขึ้นในแทบทุกแห่งของโลก ทั้งในแถบละตินอเมริกา แอฟริกา เอเชีย เอเชียอาคเนย์

การได้รับรู้ถึงการเอารัดเอาเปรียบจะทำให้เกิดการรวมตัวรวมใจกันอย่างมโหฬารและพลิกเปลี่ยนสถานการณ์ได้ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นและซีแอตเติล ที่มีคนจำนวนมากจากหลายภูมิภาคของโลกคัดค้านการประชุมนานาชาติของสถาบันสำคัญ ๆ อย่างเช่น WTO (World Trade Organization - องค์การการค้าโลก) ธนาคารโลก (World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) กรณีเหล่านี้ถือเป็นสติของโลกแสดงให้เห็นว่ามีคนจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับกระแสทุนนิยมโลก เพราะตระหนักแล้วว่าได้ย่ำยีคนเล็กคนน้อยให้ย่อยยับ เราไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้โดยตรง เพียงแต่รู้เขารู้เราแล้วมาสนับสนุนกันก็จะทำให้ได้กัลยาณมิตร/พันธมิตรเพิ่มมากขึ้น

การเลือกตั้งที่จะมาถึงในระยะอันใกล้เป็นบททดสอบสำคัญประการแรกของคนไทย ถ้าเพียงแค่ประชาชนรวมตัวกันทั่วประเทศไม่ยอมให้ญาติพี่น้องขายเสียง ร่วมมือกันอย่างจริงจังไม่ยอมให้มีการทุจริตคอร์รัปชั่น ก็คงจะส่งผลดีขึ้นมามาก แต่สิ่งที่จะทำให้ผู้คนรวมตัวกันได้ยากก็คือระบบอุปถัมภ์ ระบบเจ้าพ่อหรือระบบมาเฟียต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน รวมตัวกันอย่างแน่นแฟ้นเพื่ออำนาจและผลประโยชน์ เราจึงต้องพยายามนำชาวบ้านที่ยากไร้นำคนดีในทุกระดับมาสื่อให้ถึงกัน อันจะนำมาสู่การค่อย ๆ ลิดรอนอำนาจหรือการแสวงหาผลประโยชน์ของคนเหล่านี้

นายแพทย์ประเวศ วะสี

การจะก้าวเข้าสู่สภาพที่อาจารย์เอกวิทย์ได้กล่าวถึงนั้น เคยมีคนกล่าวไว้ว่า มี ๒ แนวทางคือ *หนึ่ง* การพยายามแก้ปัญหา และ*สอง* การสร้างสิ่งใหม่ที่ดีกว่า ซึ่งข้อหนึ่งทำได้ยากเพราะมีรากเหง้าของปัญหามากมาย เมื่อทำจะเกิดการทะเลาะกันได้มาก ขณะที่วิธีที่สองทำได้ง่ายกว่า และเมื่อมีพลังเกิดขึ้นก็จะไปลิดรอนอำนาจของระบบอุปถัมภ์ได้

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมนึกถึงเรื่องการสร้างคนผ่านทางการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งหวังจะแก้ไขปรับเปลี่ยนทุกอย่าง แต่ก็ยังไม่สามารถขับเคลื่อนอะไรได้ เพราะไม่มีบุคลากร ไม่มีงบประมาณ และไม่มีความรอบรู้พอ ผมคิดว่าเราควรใช้วิธีใหม่ คือทำแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือที่เรียกว่า การคานงัด

นายแพทย์ประเวศ วะสี

การปฏิรูปการศึกษาต้องการองค์กรอีกชนิดมารองรับ ปัจจุบันยังไม่มีองค์กรที่ว่านี้ คงมีเพียงแต่กระทรวงและสภาการศึกษาเท่านั้น เห็นได้ชัดว่ากระทรวงศึกษาธิการไม่มีพลังพอที่จะทำเรื่องนี้ เพราะถูกควบคุมโดยผู้มีอำนาจ ขณะที่สภาการศึกษาก็ทำแต่เรื่องนโยบายเป็นหลัก แต่การปฏิบัติจริงมีความยุ่งยากซับซ้อนกว่านั้นมาก

ในด้านการสาธารณสุขได้มีการตั้ง "สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข" มานานถึง ๘ ปีแล้ว นานพอที่จะสั่งสมหรือสร้างขุนพลเก่ง ๆ ขึ้น พร้อมกับความเป็นอิสระ ไม่เอาแต่เดินไปตามแนวทางของกระทรวง ความรู้ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้มากกว่า สำหรับผมแล้วคิดว่าการทำงานปฏิรูปการศึกษานั้นยากมาก ต่างจากงานด้านสุขภาพซึ่งผมเพียงแต่ตั้งคำถาม/ตั้งโจทย์ ก็จะมี

คนนำไปทำต่อ แต่ทางการศึกษาไม่มีใครที่จะมาดำเนินการต่อเลย ส่วนใหญ่จะเน้นไปทางการประชาสัมพันธ์ จึงจำเป็นต้องตั้งสถาบันขึ้น แม้ที่ผ่านมาจะมีการตั้งหน่วยงานใหม่ ๆ ขึ้นมาบ้างแล้ว แต่คิดว่าคงไม่ได้ผลหรือไม่มีความยั่งยืน เพราะการแก้ปัญหาไม่สามารถทำได้ง่าย ๆ ด้วยการประกาศยกย่องเชิดชูใครหรือการโฆษณาประชาสัมพันธ์

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมอยากจะขอเพิ่มเติมประเด็นทางวัฒนธรรม คือ ผมเห็นว่าวัฒนธรรมไทยมีส่วนที่เป็นแง่ลบ คือ ๑) ว่านอนสอนง่ายเกินไป และ ๒) มีชีวิตที่สบาย ๆ เรื่อย ๆ มักนึกว่าถึงอย่างไรก็มีกิน มีใช้ มีญาติให้พึ่งพา และไม่ต้องคิดอะไรมาก ซึ่งคนที่มีชีวิตสบายมักไม่ชอบคิด เมื่อภัยมาถึงตัวก็จะละล้าละลัง เพราะไม่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาและภาวะที่ตนประสบดีพอ

ฝรั่งที่มาติดต่อกับโลกตะวันออกในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ และ ๕ เห็นว่าเมืองไทยมีความอุดมสมบูรณ์ คนไทยใจดี เฉลียวฉลาด เป็นสังคมที่ผู้คนมีความร่วมมือกันดี และได้พยากรณ์ไว้ว่าถ้าไทยร่วมมือกับฝรั่งหรือเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งแล้วก็จะเจริญก้าวหน้ามาก ตรงข้ามกับญี่ปุ่นที่มีแต่ความยากจนข้นแค้นและคนขี้เมา มีความขัดแย้งสูง ผู้คนเป็นทุกข์ และได้พยากรณ์ว่าญี่ปุ่นคงไม่สามารถพัฒนาไปถึงไหนได้ และคงไม่สามารถสู้ไทย จีน เขมร ได้ แต่ปรากฏว่าสถานการณ์พลิกกลับหมด เนื่องจากคนญี่ปุ่นมีทุกข์และต้องการจะแก้ทุกข์ จึงสร้างกฎกติกาขึ้นใหม่ให้ผู้คนของตนได้เรียนรู้ เติบโต และจัดการศึกษาที่ดี โดยเฉพาะสมัยเมจิที่จัดการศึกษาได้ดีมาก ทำให้คนได้มีโอกาสทำงานและเริ่มเข้าการประกอบอุตสาหกรรม ญี่ปุ่นจึงเติบโตขึ้นมาจากความทุกข์

ขณะที่ของไทยผู้คนมีชีวิตสบาย ๆ เมื่อมีภัยมาถึง พระมหากษัตริย์และเสนาบดีก็มองเห็นการณ์ไกลรู้เท่าทันและแก้ปัญหาได้ ทำให้ประชาชนอยู่รอดได้โดยไม่ต้องทุกข์ร้อนอะไร

ที่ผ่านมา โรงเรียนก็มีส่วนผิดมาก คือสอนให้เด็กว่านอนสอนง่าย ให้ท่องจำและสอบตามที่ครูพูดแต่ไม่ได้สอนเด็กให้ตั้งคำถามหรือสอนถึงวิธีการใฝ่หาความรู้และหาคำตอบเพื่อพิจารณาปัญหา ผมอยากจะกล่าวโทษเลยไปถึงการสอนศาสนาที่เน้นแต่การท่องศีล ๕ ท่องจำบทสวดมนต์โดยไม่รู้ความหมาย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของข้อเสียของวัฒนธรรมไทย

ในสังคมไทยผู้ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนมากที่สุดก็คือ ชาวบ้านกับพ่อค้าที่ต้องมีความเสี่ยงในเรื่องกำไร-ขาดทุน แต่กลุ่มคนที่สบายที่สุดคือชาวบ้านที่กลายมาเป็นข้าราชการ แล้วถือกันว่าข้าราชการที่ดีคือ ผู้ที่เชื่อฟังผู้บังคับบัญชาโดยไม่ตั้งคำถาม ว่านอนสอนง่าย สิ่งเหล่านี้แข็งแกร่งและตกผลึกมากในระบบราชการไทย และเป็นข้อด้อยที่ทำให้เราคิดไม่เป็น แก้ปัญหาไม่เป็น ข้าราชการไทยนั้นถึงจะทำงานไม่สำเร็จแล้วกวาดปิด ๆ เอาไว้ใต้โต๊ะก็ยังสามารถเติบโตและมีชีวิตที่สุขสบายได้

นายแพทย์ประเวศ วะสี

อาจารย์เอกวิทย์ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาทางวัฒนธรรมจากการที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สบายและอุดมสมบูรณ์ เช่น เพียงแค่ล้วงมือลงไปในแม่น้ำเจ้าพระยาก็ได้กุ้งได้ปลามาแกงกินแล้ว เราจึงควรมาคิดต่อว่าจะแก้ไขกันอย่างไรต่อไป เพราะวัฒนธรรมที่มีมานานจะแก้ไขได้ยาก แต่สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนไปเร็วกว่าวัฒนธรรม และในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติได้ขาดแคลนลงไปมากแล้ว

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปมาก ถ้าเราไม่แก้ปัญหาความเสื่อมโทรมเราก็จะอยู่ไม่ได้ นอกจากนั้นก็ยังมีคนมาแย่งเราทำมาหากินหรือซื้อประเทศไทยแล้วกว่าครึ่ง เราจึงอยู่ในสภาพที่ลำบากมาก

คนจนตกงานก็มาก เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งดูไปแล้วคล้ายกับญี่ปุ่นในอดีต เมื่อทุกข์มาถึงตัวเราจะอยู่เฉย หรือคิดอะไรง่าย ๆ อย่างเดิมไม่ได้อีกแล้ว มิเช่นนั้นก็จะทุกข์ยากหนักกว่าเดิม การทำให้ผู้คนได้รู้เรื่องเหล่านี้จึงจะช่วยได้มาก รวมทั้งต้องเปลี่ยนวิธีการเรียน วิธีการหาความรู้ วิธีการทำงาน มีการร่วมมือร่วมใจกัน และอะไร ๆ ก็คงจะค่อย ๆ ดีขึ้น

นอกจากนั้น การประมวลปัญหาทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันก็อาจจะเป็นภาระที่หนักมากเกินไป ดังนั้น เราอาจต้องเน้นไปที่การทำเฉพาะจุด เช่น กรณีวิกฤตเศรษฐกิจเราอาจใช้วิธีการยืนยันให้ชัดเจนว่าจะไม่ยอมให้ต่างชาติเข้ามาซื้อกิจการหรือยืนยันว่าทีมเศรษฐกิจทำผิดพลาด

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ผมเห็นว่าการดำเนินการเกี่ยวกับสื่อมวลชนก็อาจเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ แต่สื่อในบ้านเราอ่อนแอ คณะนิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ยังไม่มีการรวมตัวกันผลิตสื่อดี ๆ ออกมาให้ครบทั้งระบบ ไม่มีการเคลื่อนไหว ในระดับนโยบายเพื่อนำมาสู่การผลิตที่มีคุณภาพ เช่น กำหนดเวลาการออกอากาศ องค์กรผลิตสื่อ งบประมาณ และการระดมคนเก่ง ๆ มาช่วยกันทำงาน ทั้งนี้เพราะสื่อมีพลังที่จะทำให้ผู้คนในสังคมตื่นตัวได้มาก

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ผมอยากจะเสริมว่าการคิดเป็นระบบใช่ว่าจะดีเสมอไป อย่างเช่นญี่ปุ่นที่ทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และอื่น ๆ แน่นหนาตกผลึกมาก กระทั่งเป็นเสมือนเกราะแข็งแกร่งที่คนในสังคมไม่สามารถดิ้นออกมาได้ คนญี่ปุ่นจึงเป็นเหมือนตัวดักแด้ในรังที่เจาะออกมาไม่ได้ ของไทยยังมีส่วนดีกว่าตรงที่มีเปลือกเปราะบางกว่า จึงสามารถดิ้นเพื่อการแก้ปัญหาได้มากกว่า

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ฝรั่งก็เช่นกัน แม้เขาจะเก่งกาจแต่ก็มีปัญหาพื้นฐานอยู่ ดังที่ผมเคยตั้งคำถามอยู่เสมอว่า โลกตะวันตกมีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง มีคนได้รางวัลโนเบลไพรซ์มากมาย แต่เหตุใดถึงไม่สามารถจัดระบบการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติได้ แล้วก็พบคำตอบเดียวกับที่ท่านเจ้าคุณได้เคยกล่าวไว้ว่าคือการที่ฝรั่งคิดแบบแยกส่วนระหว่างชีวิตกับการศึกษา

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ฝรั่งเองก็อยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ เราจึงได้ยินคำกล่าวที่ว่า "God is dead" และ "University is death" อยู่บ่อย ๆ ซึ่งเกิดจากระบบที่แข็งตัวจนเป็นอันตรายนั่นเอง

คำนิยาม

ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม

หมายถึง

ผู้ที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์

มีวิถีชีวิตที่เป็นแบบอย่าง

เป็นผู้นำทางความคิด

และการกระทำ

ที่สร้างสรรค์ผลงาน

อันมีผลต่อการพัฒนา

ชี้นำทิศทางการพัฒนา

และการแก้ปัญหาในสังคม

ปัจจุบัน

"...คนไทยปัจจุบันทำอะไรแทบไม่เป็นเลย
ถ้าปล่อยอย่างนี้นับวันจะยิ่งทำไม่เป็น
จะแสวงหาผลกำไร แสวงหาความร่ำรวยทางวัตถุ
จากการไม่ต้องทำอะไร เศรษฐกิจที่ดีต้องเป็น
เศรษฐกิจของนักสร้างสรรค์ ต้องทำขึ้นมา
มิฉะนั้นก็จะมีแต่เสื่อม..."

พระธรรมปิฎก

"...เรากำลังเผชิญกับสิ่งที่ยากที่สุดคือ อารยธรรมสมัยใหม่
ซึ่งมนุษย์ใช้เวลาหลายร้อยปีสร้างมิจฉาทิฐิขึ้นในโลก
และได้สร้างโครงสร้างที่จะทำให้มิจฉาทิฐิเพิ่มมากขึ้น
ผ่านทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ตัวสื่อ ตัวระบบการศึกษา..."

นายแพทย์ประเวศ วะสี

"...มนุษย์แก้ปัญหาได้หลายอย่าง
แต่ก็สร้างปัญหาขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง
พัฒนาสร้างสรรค์หลายสิ่งหลายอย่าง
ขึ้นเป็นวัฒนธรรมอันหลากหลาย
แต่วิกฤตการณ์ก็มีมากขึ้นและซับซ้อนยิ่งขึ้น..."

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

9 789747 804775 ISBN ๙๗๔-๗๘๐๔-๗๗-๘

ราคา ๙๕ บาท